

DOSTĘPNOŚĆ KREDYTOWA – MONITORING ZJAWISK BIEŻĄCYCH I PERSPEKTYWY

SYGN. WIB PAB 22/2021

Raport opracowany na zlecenie Programu Analityczno-Badawczego
Fundacji Warszawski Instytut Bankowości

Warszawa, listopad 2021

 PROGRAM
ANALITYCZNO
BADAWCZY

Autorzy:

Raport przygotowany przez zespół w składzie:

dr hab. prof. UŁ Iwona Dorota Czechowska

– kierowniczka Katedry Bankowości Centralnej i Pośrednictwa Finansowego na Wydziale Ekonomiczno-Socjologicznym Uniwersytetu Łódzkiego. Wykładowca przedmiotów z zakresu: finansów, bankowości, polityki pieniężnej i ochrony konsumentów na rynku finansowym. Redaktorka naczelna czasopisma naukowego *Finanse i Prawo Finansowe*. Autorka wielu artykułów i siedmiu książek z zakresu: finansów, bankowości, transformacji konsumenckich a także bezpieczeństwa w systemie finansowym, polityki pieniężnej i etyki w finansach. Promotorka rozpraw doktorskich, recenzentka rozpraw doktorskich i habilitacyjnych. Uczestniczka programu gościnnego wykładowcy Erasmus, członek Polskiego Stowarzyszenia Finansów i Bankowości, Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego. Ekspertka i członek Rady Naukowej Instytutu Technologii Materiałów Elektronicznych, członek Doradczego Komitetu Naukowego Rzecznika Finansowego. Przewodnicząca Komitetu Organizacyjnego cyklicznej konferencji organizowanej przez Instytut Finansów UŁ poświęconej Ochronie konsumentów na rynku usług finansowych.

dr hab. Czesław Lipiński

– analityk finansowy, ekspert w Bankowym Funduszu Gwarancyjnym. Z systemem bankowym związany od 1992 r., pracując na stanowiskach od specjalisty ds. analiz do dyrektora Departamentu Planowania i Analiz Ekonomicznych. Wieloletni pracownik naukowy i nauczyciel akademicki (Uniwersytet Łódzki 1976–2000, Salesjańska Wyższa Szkoła Ekonomii i Zarządzania w Łodzi 1997–2017, Społeczna Akademia Nauk w Łodzi 2011–2020), stypendysta Fundacji im. A. Humboldta oraz asystent badawczy w Katedrze Statystyki i Ekonometrii Fernuniversitaet Hagen w Niemczech 1990–1992. Autor lub współautor ok. 50 publikacji naukowych w czasopiśmie specjalistycznych i 60 niepublikowanych opracowań z dziedziny metod ilościowych w ekonomii w ramach resortowych i centralnych programów badawczych oraz badań własnych, a także licznych niepublikowanych prac analitycznych do użytku wewnętrznego.

mgr Jacek Sikorski

– absolwent studiów doktoranckich na kierunku Ekonomia na Wydziale Ekonomiczno-Socjologicznym Uniwersytetu Łódzkiego i Podyplomowych Studiów Menadżerskich FinTech na Wydziale Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego. Autor, współautor i współredaktor publikacji z obszaru rynku finansowego i bankowości. Pracownik instytucji systemu bankowego, z praktycznym doświadczeniem w zarządzaniu projektami, specjalizujący się w zagadnieniach z zakresu regulacji bankowych, w tym prawa europejskiego. W obszarze jego zainteresowań jest rozwój rynku finansowego i regulacji, w tym tematyka FinTech, RegTech.

dr Joanna Stawska

– adiunkt w Katedrze Bankowości Centralnej i Pośrednictwa Finansowego, Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny; Uniwersytet Łódzki; Kierownik projektu badawczego finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki w konkursie Sonata; Kierownik badań w ramach ministerialnych projektów dla Młodych Naukowców. Uczestnik w projekcie badawczym MNiSW pt. „*Senior w zagrożeniu*”. Wykładowca w zagranicznych uniwersytetach w ramach programu Erasmus+; Ekspert Narodowej Agencji Wymiany Akademickiej; Laureatka indywidualnej nagrody Rektora Uniwersytetu Łódzkiego III stopnia za książkę „*Stopy procentowe a inwestycje w Polsce i strefie euro*”; Redaktor naukowy czasopisma *Finanse i Prawo Finansowe*; Recenzent w wielu międzynarodowych czasopiśmie naukowych; Członek Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego; Członek Polskiego Stowarzyszenia Finansów i Bankowości; Członek Stowarzyszenia Rozwoju Karier Doktorantów i Doktorów PolDoc; Sekretarz naukowy cyklicznej, Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej „*Ochrona konsumenta na rynku usług finansowych*”; Wykonawca w projekcie Studenckiej Kliniki Finansów; Opiekun specjalności „*Decyzje Finansowe*”; Autorka ponad 80 publikacji naukowych i uczestnik wielu konferencji krajowych i zagranicznych. Zakres zainteresowań badawczych: polityka pieniężna, polityka fiskalna, policy mix, finanse publiczne, teoria gier, inwestycje przedsiębiorstw, polityka gospodarcza, system bankowy, stabilność systemu finansowego.

dr Wojciech Zatoń

– FRM, doradca inwestycyjny (nr licencji 727). Adiunkt w Katedrze Bankowości Centralnej i Pośrednictwa Finansowego Uniwersytetu Łódzkiego, wcześniej w Katedrze Ekonometrii UŁ. Zajmuje się wykonywaniem analiz statystycznych, ekonometrycznych, finansowych w obszarze makroekonomii, mikroekonomii i rynków finansowych. Autor i współautor około 50 autorskich i współautorskich publikacji naukowych w dziedzinie ekonometrii i rynków finansowych. Wykładowca w zakresie rynków finansowych, zarządzania ryzykiem, modelowania danych finansowych i analizy finansowej. Redaktor statystyczny czasopisma naukowego *Finanse i Prawo Finansowe*. Wielokrotny laureat Konkursu NBP i *Rzeczpospolitej* na Najlepszego Analityka Makroekonomicznego.

O Programie

Program Analityczno-Badawczy przy Fundacji WIB powstał w 2019 roku jako odpowiedź na potrzeby sektora bankowego w zakresie analizy zjawisk, tworzenia opracowań i porządkowania wiedzy w obszarach cyberbezpieczeństwa i nowych technologii, a także szeroko rozumianego otoczenia sektora bankowego, kształtującego warunki działania banków w Polsce. Prace analityczno-badawcze w ramach programu realizowane są pod kątem możliwości praktycznego wykorzystania ich wyników w celu rozwoju sektora bankowego, podnoszenia poziomu bezpieczeństwa usług oraz kreowania wartości dla klientów bankowości. PAB WIB kładzie duży nacisk na rozwój współpracy ze środowiskami akademickimi i eksperckimi, poszukując synergii w zakresie zainteresowań badawczych autorów oraz potrzeb rozwojowych sektora bankowego.

W ramach programu realizowane są analizy i badania w następujących obszarach:

- **Nowe technologie i cyberbezpieczeństwo**
- **Zdolność banków do finansowania gospodarki**
- **Bankowość spółdzielcza**
- **Rynek nieruchomości**
- **Zielony ład i finansowanie energetyki odnawialnej**
- **Finansowanie projektów innowacyjnych**

Więcej na temat działalności programu na stronie www.pab.wib.org.pl

Kontakt:

dr Andrzej Banasiak
Koordynator Programu
m: 696 405 104
e: abanasiak@wib.org.pl

Jacek Gieorgica
m: 603 626 254
e: jgieorgica@wib.org.pl

Warszawski Instytut Bankowości
00-394 Warszawa, ul. Solec 38, lok 104
t: (22) 182 31 70
e: pab@wib.org.pl

Agnieszka Nierodka
m: 607 484 391
e: anierodka@wib.org.pl

dr Tomasz Pawlonka
m: 505 917 778
e: tpawlonka@wib.org.pl

Spis treści

Streszczenie kierownicze	5
Wstęp	9
I ROZDZIAŁ I. Zdefiniowanie zjawiska <i>credit crunch</i> wraz z określeniem przyczyn, warunków i oznak jego występowania, jak również skutków tego zjawiska	10
1.1. Definiowanie pojęcia <i>credit crunch</i>	11
1.2. Oznaki i przyczyny zjawiska <i>credit crunch</i>	12
II ROZDZIAŁ II. Analiza doświadczeń – w szczególności europejskich – w zakresie zjawiska <i>credit crunch</i>. Wskazanie okresów i krajów, w których zjawisko to miało miejsce, jak również skali jego oddziaływania i skutków	14
III ROZDZIAŁ III. Kondycja sektora bankowego w perspektywie efektywności kosztowej	20
3.1. Deskrypcja efektywności banków	21
3.2. Obciążenia fiskalne sektora bankowego	27
IV ROZDZIAŁ IV. Prezentacja poziomu kredytów udzielanych przez sektor bankowy w Polsce w okresie 2004–2020 wraz z opisem zachodzących w tym czasie zjawisk, determinujących prezentowane wartości	30
4.1. Kredyty udzielane przez banki w Polsce w okresie 2004–2020	31
4.1.1. Czynniki kształtujące dynamikę wolumenu kredytów	33
4.1.1.1. Kredyty a koniunktura gospodarcza	33
4.1.1.2. Relacja wolumenu kredytów do wolumenu PKB	35
4.1.1.3. Kredyty dla przedsiębiorstw w różnych uwarunkowaniach makroekonomicznych	39
4.1.2. Struktura walutowa należności kredytowych	44
4.2. Kredyty NPL	49
4.2.1. Struktura jakościowa należności kredytowych	49
4.2.2. Odpisy na należności zagrożone	54
4.2.3. Odzwierciedlenie ryzyka kredytowego w wymogach kapitałowych	57
V ROZDZIAŁ V. Przedstawienie sytuacji, w jakiej znalazł się sektor bankowy w obliczu konsekwencji gospodarczych pandemii COVID-19 oraz działań zapobiegających i przeciwdziałających, podjętych przez instytucje sieci bezpieczeństwa finansowego i banki	60
5.1. Uwarunkowania globalne	61
5.2. Zmienne ekonomiczne dotyczące polityki fiskalnej	63
5.3. Zmienne ekonomiczne dotyczące polityki pieniężnej	66
5.4. Działania instytucji sieci bezpieczeństwa i banków	68
VI ROZDZIAŁ VI. Analiza wpływu sytuacji, będącej wynikiem pandemii COVID-19 i działań podjętych w jej wyniku, na poziom udzielanych kredytów, z uwzględnieniem strony popytowej i podażowej. Ustalenie czynników mających wpływ na wysokość udzielanych przez banki kredytów	73
6.1. Czynniki wpływające na podaż kredytów oraz popyt na kredyty	74
6.2. Identyfikacja czynników i działań wpływających na poziom kredytów udzielanych przez banki	74
VII ROZDZIAŁ VII. Podsumowanie – Ocena perspektyw dla potencjału sektora bankowego w Polsce oraz zagrożenia wystąpienia zjawiska <i>credit crunch</i>	80
7.1. Ocena krótkookresowa	81
7.2. Diagnoza dla perspektywy długoterminowej	83
Zakończenie	90
Bibliografia	91

Streszczenie kierownicze

Spadek zadłużenia kredytowego sektora przedsiębiorstw niefinansowych, większy niż w czasie globalnego kryzysu finansowego, wywołał pytanie o możliwość nadmiernego ograniczania podaży kredytu przez banki, w związku ze skutkami pandemii COVID-19. Tendencja polegająca na ograniczaniu dostępności/podaży kredytu występuje w dyskursie ekonomicznym pod nazwą *credit crunch* (polski odpowiednik to: zapaść kredytowa, nadzwyczajne, nadmierne ograniczenie podaży kredytu, niedopasowanie podaży kredytu do racjonalnego popytu). Finansowanie za pomocą kredytu bankowego ma duże znaczenie dla funkcjonowania gospodarki. Chronologicznie za pierwszy przejaw *credit crunch* (cc) uznano zastosowanie przez FED w latach 60. restrykcyjnej polityki pieniężnej. Zjawisko cc ulegało przekształcaniu.

Aby ocenić zagrożenie występowania zjawiska cc w polskiej gospodarce warto przyrzeć się tego typu wstrząsom, generowanym przez sektor bankowy w innych krajach. Reakcje na kryzys łączą się z kształtowaniem poziomu kredytowania. Działania tego typu mogą przybierać różny stopień intensywności, od subtelного dostrajania *fine tuning*, aż do drastycznego załamania kredytowania w postaci cc. Literatura poświęcona tematowi cc jest obszerna. Badano wpływ ograniczeń kredytowych na firmy o różnej wielkości. Analizowano związki cc z kryzysem finansowym, kryzysem w gospodarce. Przedmiotem badań były także narzędzia służące ograniczaniu cc, takie jak np. polityka monetarna oraz inne środki wspierające gospodarkę.

W badanych krajach, w okresie dobrej koniunktury gospodarczej następował wzrost poziomu zadłużenia. Okres ekspansji kredytowej zazwyczaj kończył się kryzysem finansowym, w postaci niepożądanego ograniczania akcji kredytowej i dostępności kredytów dla podmiotów gospodarujących. Jest to zjawisko o negatywnych konotacjach, z powodu m.in. reakcji PKB na szok kredytowy, bardziej intensywniej w recesyjnej fazie cyklu koniunkturalnego. Pogorszenie koniunktury związane z zapaściami kredytowymi i zakłócenia finansowe są poważniejsze niż inne rodzaje spowolnień gospodarczych. Blokada rynku kredytowego wpływa negatywnie na aktywność gospodarczą.

CC wystąpił m.in. w Chinach w 2007 r., kiedy rząd wprowadził restrykcje w dostępie do kredytów bankowych dla przedsiębiorstw. To spowodowało znaczący wzrost kosztów operacyjnych i obniżenie produktywności przedsiębiorstw. W badaniach chińskich przedsiębiorstw zauważono, że polityka *cc/squeeze* wpływa obniżająco na poziom ROA. Zwiększył się koszt zadłużenia przedsiębiorstw. Klasycznym przykładem kryzysu kredytowego cc były także Czechy, w których nadmierny wzrost konsumpcji powiązany z boorem kredytowym zintensyfikował kryzys w gospodarce. W badaniach dotyczących Niemiec stwierdzono, że cc nie wystąpił w tym kraju podczas ostatniego kryzysu gospodarczego, a także podczas kolejnego ożywienia, które rozpoczęło się w 2010 r.

Włochy to ciekawy przypadek problemu dostępności kredytów, ponieważ system bankowy został dotknięty dwoma wstrząsami (kryzysem płynnościowym na rynkach międzybankowych i kryzysem zadłużenia państwowego). Ten kraj ma niejednorodną strukturę sektora bankowego: dużą liczbę małych banków lokalnych (np. banków spółdzielczych) oraz kilka dużych krajowych. Taka struktura powoduje różny odbiór egzogenicznych wstrząsów. W badaniach ustalono, że rola podaży kredytu zależy od: wielkości firmy, sektora gospodarczego, stopnia uzależnienia finansowego oraz położenia w określonych obszarach geograficznych. Dostępność kredytu jest ważna głównie dla małych firm, bardziej narażonych na pogorszenie warunków ich pozyskiwania. Wpływ ten jest silniejszy na prowincjach, które są w większym stopniu uzależnione od finansowania zewnętrznego.

Przeprowadzona analiza umożliwiła sformułowanie wniosków ogólnych. Istotne jest ustalenie mechanizmów załamania kredytowego i stopnia jego dotkliwości. CC było zróżnicowane w zależności od rodzaju rynku, terytorium, budowy sektora bankowego, wielkości banków a także rodzaju branży czy wielkości przedsiębiorstw. Ważne jest utrzymanie w równowadze makrosystemu ekonomicznego, a w przypadku braku równowagi podjęcie środków stabilizujących sferę finansową i realną. Wobec zagrożenia pandemią COVID-19 i wynikającego z niej kryzysu gospodarczego trzeba rozwiązywać problemy płynności przedsiębiorstw. Zamiast interwencji w postaci np.

helicopter money wzmacniać, tak jak to uczynił rząd włoski, publiczne fundusze gwarancyjne i zwiększać luzowanie ilościowe po to, aby zachęcić banki do udzielania kredytów.

W kontekście wystąpienia zjawiska *credit crunch* w Polsce nie stwierdzono występowania dłuższych okresów utrzymywania się wyraźnie zwiększonych kryteriów przyznawania kredytów. W niektórych okresach (kryzys finansowy 2008/2009 oraz pojawienie się pandemii w roku 2020) następuje w tym zakresie gwałtowne pogorszenie, ale równie szybko i w podobnej skali następuje poprawa – ograniczenia w dostępie do kredytów mają zatem charakter jedynie krótkotrwały.

W obliczu kryzysu COVID-19 władze gospodarcze w Polsce podjęły niezbędne działania w ramach instytucji sieci bezpieczeństwa finansowego, takie jak: przygotowanie i wdrożenie przez KNF „Pakietu Impulsów Nadzorczych na rzecz Bezpieczeństwa i Rozwoju”, wdrożenie pakietu działań Tarczy Antykryzysowej o wartości szacowanej na 212 mld zł (10% PKB), wprowadzenie gwarancji kredytowych BGK dla przedsiębiorstw, uruchomienie przez NBP pakietu działań zasilających banki i gospodarkę w płynność, wprowadzenie rekomendacji i działań KSF, ograniczających ryzyko braku dopływu pieniądza do gospodarki. Po dużym załamaniu na rynku kredytowym, tuż po wybuchu pandemii, w kolejnych miesiącach sytuacja zaczęła się stopniowo poprawiać. W I kwartale 2021 r. banki bardziej optymistycznie postrzegały sytuację na rynku kredytów dla gospodarstw domowych niż dla przedsiębiorstw. Łagodziły kryteria udzielania kredytów mieszkaniowych i konsumpcyjnych, nieznacznie zaostrzały wobec dużych przedsiębiorstw, zaś pozostawiały niezmiennione dla sektora MSP. Taka polityka kredytowa wynikała z pozytywnych oczekiwań co do ogólnej sytuacji gospodarczej, ale także z utrzymywania się ograniczeń i ryzyka pogorszenia stanu branż szczególnie narażonych na skutki pandemii COVID-19. Za jeden z czynników obniżających popyt na kredyt banki uznały publiczne wsparcie antykryzysowe kierowane do przedsiębiorstw.

W przypadku zmian kryteriów dostępności kredytów dla przedsiębiorstw istotną rolę odgrywa sytuacja kapitałowa banku, ryzyko związane z przewidywaną sytuacją gospodarczą oraz zmiana udziału kredytów zagrożonych w portfelu banku. Zaostrzenie polityki kredytowej przejawia się w przypadku kredytów dla przedsiębiorstw poprzez ograniczanie maksymalnej kwoty kredytu oraz zwiększanie wymogów dotyczących udzielania zabezpieczeń. W przypadku zmian w dostępności kredytów mieszkaniowych przyczynami są obawy o sytuację kapitałową banku i niepewność związana z sytuacją gospodarczą. Zmiany w polityce przyznawania kredytów mieszkaniowych

objawiają się przede wszystkim w zmianach w wysokości wymaganego wkładu własnego kredytobiorcy. W przypadku polityki przyznawania kredytów konsumpcyjnych zmiany wynikają z przewidywań odnośnie sytuacji gospodarczej, ale także z presji konkurencji. Zmiany w dostępności kredytów konsumpcyjnych dotyczą zmian w wymaganym zabezpieczeniu, maksymalnej kwocie kredytu oraz w innych warunkach.

Odsetek przedsiębiorstw ubiegających się o kredyt jest na niskim poziomie, ale jest to zjawisko o długoterminowym charakterze wynikające z niskiej skłonności do inwestowania. Jest to problem o dużej wadze w skali całej gospodarki, którego źródła tkwią w polityce gospodarczej sprzyjającej zwiększaniu konsumpcji przy niskiej stopie inwestycji. W tym przypadku mamy zatem do czynienia raczej z problemem pobudzenia popytu na kredyt, a nie ograniczeniami w jego dostępności.

Wytlumaczeniem relatywnie niskiego użycia kredytu bankowego przez MSP są pozabankowe źródła finansowania. W Polsce, zgodnie z badaniami prowadzonymi przez Komisję Europejską badań (SAFE¹), były to środki własne oraz leasing i kredyt handlowy. Za stosunkowo niski poziom relacji kredytów dla sektora przedsiębiorstw niefinansowych do PKB uznaje się np. ograniczoną podaż projektów inwestycyjnych o satysfakcjonującej stopie zwrotu, dominujący model *hierarchii finansowania* inwestycji, oznaczający finansowanie głównie ze środków własnych, co jest korzystne zwłaszcza w warunkach niepewności. Bariery dostępności kredytu dla MMSP wynikają ze wzrostu restrykcyjności polityki kredytowej, uzasadnianej krótką historią przedsiębiorstwa, małymi zabezpieczeniami, niską przejrzystością informacyjną, mniejszymi obowiązkami sprawozdawczymi, uproszczonymi procedurami kontroli, niską przeżywalnością, brakiem wiedzy i doświadczenia menedżerów. Powyższe ograniczenia powodują relatywnie wysokie koszty przygotowania i weryfikacji wniosków kredytowych, przy dużym prawdopodobieństwie ich negatywnego rozpatrzenia². (Podobne bariery dostępności kredytowej dla sektora MMSP występują także w innych krajach np. Niemczech).

Realizując wymogi nadzorcze w zakresie adekwatności kapitałowej, polski sektor bankowy posiada bardzo duże i systematycznie rosnące w stosunku do ponoszonego ryzyka zasoby kapitałowe. Przy utrudnionych warunkach wypracowania zadowalającego

¹ https://ec.europa.eu/growth/access-to-finance/data-surveys_en (dostęp 22.07.2021).

² Boguszewski, P., (2016). *Dostępność finansowania przedsiębiorstw niefinansowych w Polsce*, Departament Stabilności Finansowej NBP, Warszawa.

poziomu zysku (m. in. ze względu na niski poziom stóp procentowych, obniżoną dynamikę wzrostu dochodowych aktywów, odpisy z tytułu ryzyka kredytowego i prawnego, obciążenia fiskalne) oznacza to obniżenie rentowności kapitału, co zmusza do powolnego zwiększania bazy kapitałowej przez wzrost organiczny (z wypracowanych zysków), zniechęcając potencjalnych nowych inwestorów. Jednak z drugiej strony oznacza to, że istnieje duży potencjał do zwiększenia podaży kredytów, gdyby udało się pobudzić popyt – szczególnie gdy po zakończeniu działania antykryzysowych „tarcz finansowych” oczekuje się odrodzenia zapotrzebowania na kredyty obrotowe i inwestycyjne w sektorze przedsiębiorstw.

Pomiędzy koniunkturą gospodarczą a popytem na kredyty bankowe istnieje silny związek, mający charakter sprzężenia zwrotnego. Z jednej strony, zwiększanie skali działalności gospodarczej wymaga uprzedniego zainwestowania w środki produkcji finansowanego przez zgromadzone wcześniej własne fundusze przedsiębiorstw (zatrzymane zyski, emisja akcji czy udziałów) lub środki obce (kredyty bankowe, wyemitowane dłużne papiery wartościowe, leasing). Jednak w rzeczywistości decyzje przedsiębiorców o zaciąganiu długu są silnie uzależnione od samooceny przedsiębiorców pod kątem możliwości spłaty tego długu. Popyt na kredyty inwestycyjne wzrasta więc w fazie wzrostowej cyklu koniunkturalnego, zaś maleje w okresach spowolnienia. To zaś oznacza, że dynamika kredytów bankowych powinna być wyspecyfikowana jako funkcja dynamiki PKB, w dodatku nie tyle obserwowanej dynamiki bieżącej, co raczej nieznanej dynamiki w przyszłych okresach. Ta silna współzależność zdecydowanie utrudnia modelowanie i prognozowanie popytu na kredyty bankowe.

Dobrym miernikiem rozwoju systemu bankowego w aspekcie akcji kredytowej jest relacja wolumenu kredytów do wolumenu PKB, która jest o tyle istotna, że pośrednio charakteryzuje zdolność do obsługi zaciągniętych kredytów w zdeterminowanej przez koniunkturę sytuacji finansowej kredytobiorców, a także potencjał skali korzystania z kredytów w porównywalnej sytuacji makroekonomicznej. W zagregowanym ujęciu wskaźnik ten osiągnął maksymalny poziom w roku 2015 (57,4%), ulegając do końca roku 2020 obniżeniu o ponad 3 punkty procentowe w wyniku osłabienia dynamiki wzrostu wolumenu kredytów względem dynamiki PKB. Porównanie tego wskaźnika z poziomami obserwowanymi w sąsiednich krajach i średnim poziomem dla Unii Europejskiej pokazuje, że rola banków w finansowaniu realnej gospodarki jest znacząco mniejsza, pomimo ich przeważającego udziału w aktywach systemu finansowego i znacznie słabiej rozwiniętego finansowania poprzez rynek kapitałowy.

Bardzo realnym i bardzo poważnym zagrożeniem dla sektora bankowego jest rozwiązanie problemu walutowych kredytów mieszkaniowych. Udzielane na szeroką skalę do momentu wybuchu globalnego kryzysu finansowego walutowe kredyty mieszkaniowe (zwłaszcza denominowane lub indeksowane do CHF) charakteryzują się istotnym pogorszeniem się warunków ich spłacania w wyniku istotnego wzrostu kursu wymiany franka szwajcarskiego. Nie wpłynęło to istotnie na jakość tych należności, biorąc pod uwagę relację należności ze stwierdzoną utratą wartości do kwoty należności brutto. Istotnym problemem staje się natomiast ryzyko prawne związane z kwestionowaniem niektórych zasad ich udzielenia w aspekcie ochrony praw konsumentów, jako „słabszej strony” umów kredytowych (szczególnie dotyczy to zasad ustalania przez banki kursów kupna i sprzedaży walut obcych, co utrudnia rzetelne oszacowanie kwot spłat, jak też kwoty zadłużenia pozostającej do spłaty). Rozwiązanie tych problemów przez przewalutowanie tych kredytów na złotowe (według zasad ustalonych ustawowo lub w drodze ugody banków z klientami) wymaga wcześniejszego wyjaśnienia licznych wątpliwości prawnych i ustalenia jednolitego sposobu postępowania, satysfakcjonującego obie strony sporu – banki, które zaangażowały się w sprzedaż spornych kredytów i samych kredytobiorców. Skala wchodzących w grę rezerw na to ryzyko może obciążyć kapitały banków w stopniu zagrażającym ich adekwatności kapitałowej, co w najbardziej pesymistycznych scenariuszach oznacza istotne zagrożenie dla stabilności polskiego systemu bankowego. Ostatecznie wpłynie to na znaczne ograniczenie dostępności do kredytów, choć będzie to proces rozłożony w czasie.

Z punktu widzenia rentowności sektora bankowego istotnym problemem może także być wpływ odpisów z tytułu utraty wartości kredytów. Udział należności ze stwierdzoną utratą wartości (szczególnie wysoki w przypadku kredytów dla MSP i kredytów konsumpcyjnych) jest znacząco wyższy w porównaniu z innymi krajami UE, ale są to należności w znacznym stopniu pokryte odpowiednimi rezerwami. Pandemia COVID-19 spowodowała przejściowy wzrost poziomu odpisów wymaganych przez MSSF 9 dla należności klasyfikowanych w fazie 2, ze względu na oczekiwania odnośnie wpływu lockdownów gospodarki na sytuację makroekonomiczną i zdolność do obsługi kredytów, ale zastosowanie moratoriów kredytowych i pomyślne dane statystyczne w roku 2021 pozwoliły na złagodzenie oczekiwań, odwrócenie części utworzonych odpisów i niższą skalę odpisów nowych. Niepewność co do przyszłych warunków makroekonomicznych skutkuje ostrożnym podejściem do kwestii tworzenia odpisów z tytułu utraty wartości kredytów, pociągając za sobą pewne zagrożenie dla wyników finansowych sektora, ale nie

powinno to istotnie wpłynąć na ograniczenie dostępności kredytów.

Najistotniejszymi obciążeniami fiskalnymi banków w Polsce są podatek bankowy i składki na BFG. Dodatkowo ich ciężar jest spotęgowany tym, że nie stanowią one kosztów uzyskania przychodu dla banków (podobnie zresztą, jak koszty tworzenia odpisów z tytułu utraty wartości kredytów). Mniej dotkliwymi obciążeniami są wpłaty na Fundusz Wsparcia Kredytobiorców i opłaty na pokrycie kosztów nadzoru finansowego. Od 2015 roku banki wykazują wyraźnie spadającą rentowność, co wynika głównie z tego, że aktywa i kapitały przrastały szybciej niż wyniki finansowe.

Na pogorszenie sytuacji banków w Polsce z pewnością wpłynęła obniżka stóp procentowych przez NBP, powodując spadek wyniku odsetkowego. Niskie stopy procentowe mogą oddziaływać na wyniki sektora bankowego również w pozytywny sposób, np. poprzez potencjalny spadek ryzyka kredytowego (i jego kosztów) a nawet poprawę jakości portfela kredytowego w przypadku poprawy sytuacji ekonomicznej zadłużonych gospodarstw i przedsiębiorstw. Niskie stopy procentowe stanowią potencjalną zachętę dla gospodarstw domowych i przedsiębiorstw do zaciągania kredytów w bankach. Jednak na popyt konsumpcyjny i inwestycyjny wpływa wiele innych czynników, które mogą skutecznie ten popyt ograniczać, np. niepewność i wysokie ryzyko na rynkach finansowych.

Polski sektor bankowy w perspektywie długoterminowej znajduje się w *pułapce niskiej strukturalnej dostępności kredytowej i chronicznie słabego ukredytowania* polskiej gospodarki. Świadczą o tym: relatywnie niska (i nierosnąca) relacja kredytów dla sektora niefinansowego do PKB, słabe tempo wzrostu tych należności oraz niska elastyczność i dynamika akcji kredytowej. Obraz tego stanu dopełnia i utrwala wysoki wskaźnik kredytów zagrożonych, a w szczególności praktycznie brak jego poprawy w ostatnich latach. Pozostawanie w tej pułapce nie rokuje poprawy zarówno po stronie popytu na kredyty, jak i ich podaży, natomiast

w przypadku załamania koniunktury będzie powodować skokowe pogorszenie wyników sektora ze względu na szokowy wzrost odpisów z tytułu utraty wartości kredytów.

Równolegle do pułapki niskiej strukturalnej dostępności kredytowej i chronicznie słabego ukredytowania można mówić o towarzyszącym jej reżimie niskiej rentowności polskiego sektora bankowego. Wyniki przeprowadzonych analiz wskazują, że nie jest on głównie konsekwencją niskiego poziomu lewarowania w polskim sektorze bankowym, nadmiernego gromadzenia funduszy własnych spowodowanych wdrażaniem nadzorczych regulacji, ani nawet obniżenia stóp procentowych. Głównym powodem niskiej rentowności są wysokie obciążenia fiskalne (podatkowo-składkowe), a w szczególności podatek bankowy. Wprowadzenie tego podatku spowodowało drastyczny wzrost efektywnej stopy podatkowej płaconej przez polskie banki. Jej wartość osiągnęła poziom 40%, podczas gdy w przypadku braku podatku bankowego kształtowała się ona w roku 2015 na poziomie 21% i byłaby na zbliżonym poziomie w kolejnych latach. Taki poziom stopy podatkowej (20%–30%) jest zgodny z poziomem płaconym przez szereg największych europejskich banków.

Pułapka niskiej strukturalnej dostępności kredytowej i chronicznie słabego ukredytowania polskiej gospodarki oraz reżim niskiej rentowności będą mieć negatywne konsekwencje dla sfery realnej utrudniając ekspansję gospodarki w długim terminie. Zmiana tego stanu wymaga istotnej rewizji i konsekwentnej realizacji strategii gospodarczej dla Polski poprzez intensyfikację i promowanie przedsięwzięć inwestycyjnych. Z drugiej strony pożądane jest racjonalne (np. elastyczne w zależności od koniunktury gospodarczej) podejście do obciążeń fiskalnych sektora bankowego. Wzmocnienie tego sektora będzie skutkować zmniejszeniem awersji do ryzyka kredytowego i wzrostem podaży kredytów w reakcji na zwiększony popyt. Harmonijny rozwój sfery realnej i sektora bankowego jest jedynym sposobem na wyjście z opisanego stanu.

Wstęp

Sektor bankowy pełni bardzo ważne funkcje dla gospodarki. Jedną z ważniejszych jest dostarczanie sferze realnej środków pieniężnych na realizację różnych przedsięwzięć, które mogą wpływać na rozwój społeczeństwa. Wobec tego istnieje zarówno społeczne jak i komercyjne zapotrzebowanie na rozpoznanie tematu, którym jest akcja kredytowa banków. Problemem, który będzie rozpatrywany w tym opracowaniu, jest analiza dostępności kredytowej. Do podjęcia tego tematu skłoniły autorów nowe przesłanki, związane ze zmianą warunków działania podmiotów gospodarczych, a mianowicie wybuch pandemii COVID-19. W połowie roku 2020 zaobserwowano w Polsce po raz pierwszy od 2009 występowanie w układzie m/m następujących zjawisk: spadek zadłużenia kredytowego sektora przedsiębiorstw niefinansowych, większy niż w okresie globalnego kryzysu finansowego, deklaracja sektora bankowego dotycząca zaostrzenia polityki kredytowej³. W takich okolicznościach powstaje pytanie o możliwość nadmiernego ograniczania podaży kredytu przez banki, w związku ze skutkami pandemii COVID-19. Efekty pandemii zwiększają prawdopodobieństwo problemów związanych z terminową

obsługą zadłużenia. Tendencja polegająca na ograniczaniu podaży kredytu występuje w dyskursie ekonomicznym pod nazwą *credit crunch* (polski odpowiednik tego pojęcia to: zapaść kredytowa, nadzwyczajne, nadmierne ograniczenie podaży kredytu). Odpowiedzi na pytanie, czy w Polsce występuje zagrożenie *credit crunch*, autorzy będą poszukiwać na podstawie przeglądu literatury i zamieszczonych tam rozważań teoretycznych oraz badań empirycznych, opisujących: istotę, przyczyny, przejawy, skutki w różnych krajach. Analiza doświadczeń pochodzących z innych krajów, a także analiza uwarunkowań kredytowania w Polsce da podstawy do diagnozy oraz oceny potencjału sektora bankowego i perspektyw w kontekście dostępności kredytowej, odnoszącej się do zagrożenia występowania zjawiska *credit crunch* (cc). Mając na uwadze duże znaczenie finansowania kredytowego przedsiębiorstw dla ich aktywności inwestycyjnej, waga dostępności kredytowej jest szczególnie istotna w okresach kryzysu. Powszechnie uważa się, że spadek aktywności inwestycyjnej jest spowodowany przez *credit crunch* (zapaść kredytową) poprzez efekt akceleratora finansowego⁴.

³ Aktywność kredytowa sektora przedsiębiorstw niefinansowych w Polsce w okresie pandemii COVID-19. Wybrane zagadnienia, wrzesień 2020, (2020). Departament Analiz Ekonomicznych, Warszawa, s. 4.

⁴ Bernanke, B., Gertler, M., Gilchrist, S. (1996). The financial credit crunch accelerator and the flight to quality. *The review of economics and statistics*, 1–15.

Zdefiniowanie zjawiska *credit crunch* wraz z określeniem przyczyn, warunków i oznak jego występowania, jak również skutków tego zjawiska

1.1. Definiowanie pojęcia *credit crunch*

W literaturze przedmiotu zwraca się uwagę na teoretyczne trudności dotyczące definiowania złożonego pojęcia *credit crunch*, występującego również pod nazwą: *credit squeeze*, *credit tightening*. Polskie odpowiedniki tego pojęcia to: zapaść kredytowa, niedopasowanie podaży kredytu do racjonalnego popytu, nadmierne ograniczenie dostępności kredytu dla podmiotów sfery realnej, ograniczanie dopływu kredytu do gospodarki. Definicje *credit crunch* zmieniały się w czasie i w odniesieniu do rozwiązywania różnych problemów. Zmianie podlegało także określenie zakresu *credit crunch* i jego istoty. W najszerzej definicji *credit crunch* jest utożsamiany z kryzysem w sektorze finansowym, połączonym z kryzysem sfery realnej gospodarki i pojęcie *credit crunch* oraz kryzys finansowy były używane jako tożsame⁵. W węższym odnosi się do nadmiernego ograniczenia dostępności kredytowej z przyczyn popytowych. Jak podaje J. Czekaj termin *credit crunch* był po raz pierwszy użyty przez S. Homera i H. Kufmana w latach 60. Wskazani ekonomiści zastosowali to określenie do sekwencji zdarzeń w gospodarce amerykańskiej. Wówczas, na skutek restrykcyjnej polityki pieniężnej FED, skutkiem czego nastąpiło wycofanie depozytów bankowych, zmniejszyły się możliwości kredytowe banków.

Definicja *credit crunch*, do której odwołuje się większość autorów, została określona przez Bernanke i Lown (1991), jako silne przesunięcie krzywej podaży kredytu w lewo mimo niezmienniej zdolności kredytowej kredytobiorców i wolnej od ryzyka realnej stopy procentowej. Zgodnie z tą definicją okres spowolnienia tempa wzrostu kredytów jest szybszy, niż oczekiwano na etapie cyklu gospodarczego⁶. Jak podano w analizach NBP, Berger, Udell opisują *credit crunch* jako **znaczący spadek podaży kredytu dostępnego dla działających na zasadach rynkowych kredytobiorców**⁷. W tym przypadku nacisk trzeba położyć na sformułowanie **nadzwyczajne** ograniczenie podaży kredytu przez banki, które nie jest efektem kondycji kredytobiorców. Do tej definicji nawiązano w innym dokumencie NBP – Raporcie o Stabilności Finansowej, w którym *credit crunch* opisano jako **nadmierne ograniczenie dostępności**

kredytu w gospodarce⁸, niebędące rezultatem ani ograniczonego potencjału kredytowego banku, ani braku zdolności kredytowej dłużnika. Wartościowe dla dalszych rozważań jest zwrócenie uwagi, że w perspektywie COVID19 przyczyny ograniczenia podaży środków finansowych mogą mieć charakter obiektywny i subiektywny⁹. Nadmierne ograniczenie dostępności kredytu o charakterze **obiektywnym** będzie wynikało z nadzwyczajnej ostrożności wynikającej z sytuacji ekonomicznej banków. Natomiast nadmierne ograniczenie dostępności kredytu o charakterze **subiektywnym** będzie wiązało się z wystrzoną reakcją banków na zaburzenia gospodarcze czy społeczne, niezależną od oceny zdolności kredytowej dłużników. W niepewnych warunkach gospodarczych (konsekwencje COVID-19) powstaje problem odróżnienia powściągliwego zachowania banków od nadmiernie restrykcyjnego.

W dokumentach Europejskiej Rady ds. Ryzyka Systemowego cechą charakterystyczną *credit crunch* jest ograniczanie dostępności kredytowej dla sektora niefinansowego poprzez zaostreżenie warunków kredytowania¹⁰. Za *credit crunch* uznaje się obniżenie podaży kredytu będące skutkiem obniżenia skłonności banków do kreacji kredytu np. na skutek ograniczeń po stronie kapitałów lub źródeł finansowania, natomiast spadek podaży kredytu będący np. konsekwencją pogorszenia się wiarygodności kredytowej kredytobiorców nie jest zjawiskiem *credit crunch*. Nie jest nim także spadek akcji kredytowej wynikający z ograniczenia popytu¹¹.

Odwołując się do prasy specjalistycznej w jednym z krajów, w którym *credit crunch* wystąpił, można odnaleźć następujące wyjaśnienie tego pojęcia. *Credit crunch* to „zapaść kredytowa; dochodzi do niej, gdy banki z różnych powodów decydują się zmniejszyć ilość środków finansowych przekazywanych przedsiębiorstwom oraz udzielać mniej pożyczek rodzinom lub rozpoczynają udzielanie kredytów z coraz większymi stopami procentowymi. Rezultatem takiej sytuacji może być powstanie dużego kryzysu na rynku finansowym¹²”. W publikacjach naukowych, obok

⁵ Czekaj, J., Oleksy, P. (2020). Zagrożenia *credit crunch* w Polsce w okresie pandemii COVID-19, Raport opracowany na zlecenie Programu Analityczno-Badawczego Fundacji Warszawski Instytut Bankowości, Warszawa, s. 6.

⁶ Bernanke, B.S., Lown, C.S., Friedman, B.M. (1991). The credit crunch. *Brookings papers on economic activity* 1991(2), 207.

⁷ Berger, A.N., Udell, G.F. (1994). Did risk-based capital allocate bank credit and cause a “credit crunch” in the United States? *Journal of Money, Credit and Banking*, Aug., 1994, Vol. 26, No. 3. Cyt. za Aktywność kredytowa sektora przedsiębiorstw niefinansowych w Polsce w okresie pandemii COVID-19. Wybrane zagadnienia, wrzesień 2020, Departament Analiz Ekonomicznych, Warszawa, 2020, s. 5.

⁸ Raport o stabilności systemu finansowego, Wydanie specjalne: skutki pandemii COVID-19, (2020). Departament Stabilności Finansowej Warszawa, s. 7.

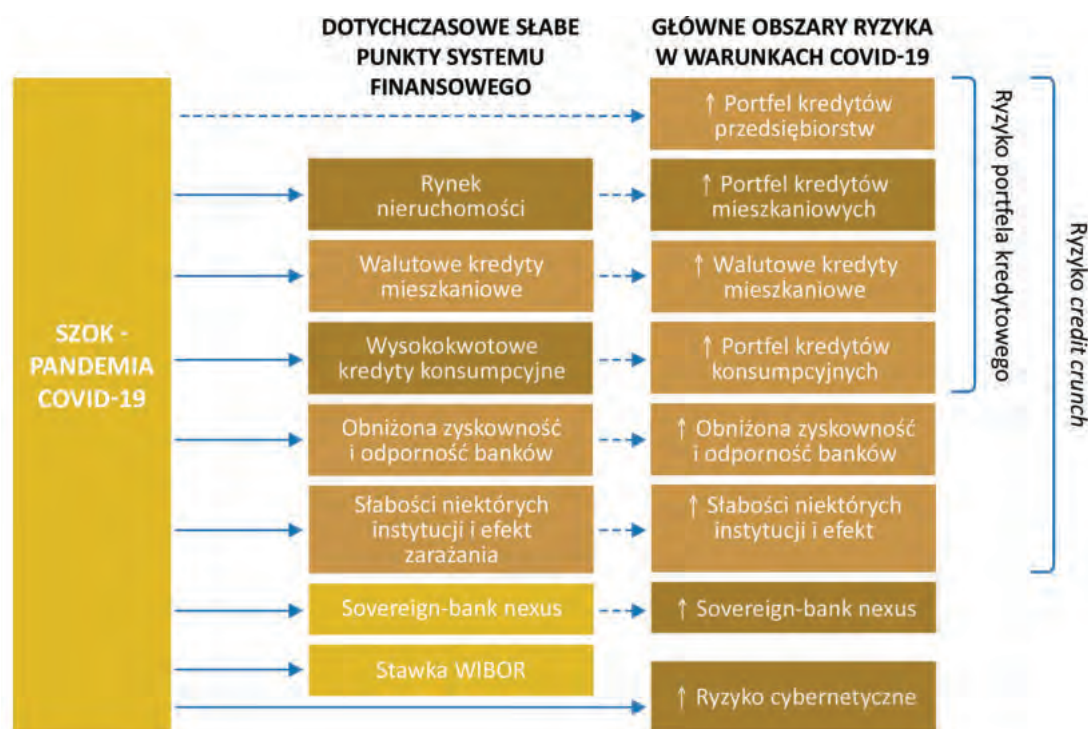
⁹ Aktywność kredytowa sektora przedsiębiorstw niefinansowych w Polsce w okresie pandemii COVID-19. Wybrane zagadnienia, wrzesień 2020, (2020). Departament Analiz Ekonomicznych, Warszawa, s. 5.

¹⁰ Zalecenie/Rekomendacja ERRS z dnia 4 kwietnia 2013 r. w sprawie celów pośrednich i instrumentów polityki makroostrożnościowej (ERRS/2013/1).

¹¹ Raport o stabilności systemu finansowego. Ocena skutków pandemii COVID-19, Grudzień 2020, (2020) Departament Stabilności Finansowej, Warszawa, s. 37–38.

¹² Prasa specjalistyczna, dziennik „Il sole 24 ore”, „<https://argomenti.ilsole24ore.com/parolechiave/credit-crunch.php>”. Cyt. za Mankowska, R. (2019). Credit crunch, spread i rating we włoskim języku ekonomii i finansów. *Linguistische Treffen in Wrocław*, 15(1), 319–327.

Rys. 1.1. Zmiany w ocenie słabych punktów w systemie finansowym

Uwagi: strzałki poziome oznaczają wpływ szoku; strzałka przerywana oznacza zmianę charakteru ryzyka. Kolor oznacza intensywność ryzyka – od niskiego i umiarkowanego (kolor żółty), przez podwyższone (kolor ciemnobrązowy), po wysokie (kolor jasnobrązowy). Strzałka pionowa w ramach danego obszaru ryzyka wskazuje, że ryzyko wzrosło.

Źródło: Raport o stabilności systemu finansowego, Wydanie specjalne: skutki pandemii COVID-19, (2020). Departament Stabilności Finansowej Warszawa, 2020, s. 72.

pojęcia *credit crunch* występuje także *liquidity crunch* oraz *capital crunch*¹³. *Liquidity crunch* to jedna z faz *credit crunch*, charakteryzująca się załamaniem rynku płynności w gospodarce, przede wszystkim krótko-terminowego rynku międzybankowego¹⁴. Natomiast *capital crunch* dotyczy takiego rodzaju *credit crunch*, którego przyczyną są niedobory kapitałowe banków spowodowane poniesionymi stratami lub zmianami wymogów nadzorczych (współczynników kapitałowych)¹⁵.

Podsumowując powyższe rozważania, autorzy opracowania przyjmują jako definicję *credit crunch*, określenie zastosowane w Rossf, czyli że *credit crunch* jest to **ryzyko nadmiernego ograniczania dostępności kredytu**, które może mieć negatywny wpływ na

sferę realną gospodarki i system finansowy¹⁶. Przyjęcie takiej definicji oznacza, że ryzyko *credit crunch* zależy m.in. od sytuacji finansowej banków i ich oceny ryzyka kredytowego, zwłaszcza awersji banków do ryzyka w środowisku zwiększonej niepewności. Ocena zjawiska *credit crunch* jest dokonywana w kontekście jego przyczyn, oznak, instrumentów minimalizowania. Dla pełniejszego obrazu specyfiki *credit crunch* i wynikających z niego zagrożeń warto dokonać porównań nie tylko w skali krajowej, ale również w odniesieniu do doświadczeń innych krajów.

1.2. Oznaki i przyczyny zjawiska *credit crunch*

Analizując zjawisko *credit crunch* trzeba pamiętać zarówno o jego przejawach, jak i przyczynach. Do jego symptomów/oznak można zaliczyć:

– spadek tempa wzrostu akcji kredytowej,

¹³ Czekaj, J., Oleksy, P., ... op. cit., s. 11.

¹⁴ Iyer, R., Peydró, J. L., da-Rocha-Lopes, S., & Schoar, A. (2014). Inter-bank liquidity crunch and the firm credit crunch: Evidence from the 2007–2009 crisis. *The Review of Financial Studies*, 27(1), 347–372.

¹⁵ Hancock, D., Wilcox, J. A. (1993). Has there been a "capital crunch" in banking? The effects on bank lending of real estate market conditions and bank capital shortfalls. *Journal of housing Economics*, 3(1), 31–50.

¹⁶ Raport o stabilności systemu finansowego, Wydanie specjalne: skutki pandemii COVID-19, (2020). Departament Stabilności Finansowej Warszawa, s. 7.

- straty kredytowe i odpisy z tytułu ryzyka prawnego związanego z kredytami mieszkaniowymi w walutach obcych,
- obniżenie rentowności sektora bankowego,
- osłabienie pozycji kapitałowej,
- wzrost liczby procesów sądowych z powodu kredytów mieszkaniowych w walutach obcych.
- niepewność co do rozwoju gospodarki, zwłaszcza w branżach wrażliwych na oddziaływanie pandemii,
- podejmowane przez regulatorów i instytucje finansowe działania na rzecz wzmocnienia odporności systemu finansowego,
- skuteczność publicznych działań/programów osłonowych, wprowadzonych w reakcji na covid-19, wpływających na popyt na kredyt,

Natomiast za **przyczyny występowania ryzyka *credit crunch*** najczęściej w literaturze przedmiotu uznaje się:

- percepcja ryzyka kredytowego przez banki,
- zyskowność banków.

Analiza doświadczeń – w szczególności europejskich – w zakresie zjawiska *credit crunch*. Wskazanie okresów i krajów, w których zjawisko to miało miejsce, jak również skali jego oddziaływania i skutków

Aby ocenić zagrożenie występowania zjawiska *credit crunch* w polskiej gospodarce warto przyrzeć się tego typu wstrząsom, generowanym przez sektor bankowy w innych krajach. Polityka ograniczania kredytu, *credit crunch*, występowała na różnych kontynentach: w Azji¹⁷, Ameryce Północnej, Ameryce Południowej czy Europie¹⁸, a także w różnych krajach np. Stanach Zjednoczonych¹⁹, Chinach, Meksyku, Malezji Tajlandii, Korei Południowej²⁰, Filipinach, Indonezji, Meksyku, Czechach, Holandii, Finlandii²¹, Rumunii²², Włoszech, Wielkiej Brytanii oraz w wielu innych.

Jak podaje Czekaj (2020) gospodarka według teorii kryzysu H. Minskyego (1992) narażona jest na kryzysy, które mogą być spowodowane przez niestabilność, zmienność koniunktury²³. W sytuacji dobrej koniunktury uczestnicy rynku wykazują nadmierny optymizm, który przejawia się wzrostem inwestycji, wzrostem angażowania się w innowacje, wzrostem nadmiernego zadłużania się, podwyższaniem poziomu akcji kredytowej. W konsekwencji takich działań ceny aktywów ulegają załamaniu i wybucha kryzys²⁴. Oznacza to, że sytuacje kryzysowe w gospodarce, a także reakcja na kryzys bardzo często łączą się z kształtowaniem poziomu kredytowania. Działania tego typu mogą przybierać różny stopień intensywności, począwszy od subtelnej dostrajania *fine tuning*, aż do drastycznego załamania kredytowania w postaci *credit crunch*.

W tym fragmencie raportu zostaną przedstawione wnioski wynikające z badań mechanizmów *credit crunch* i ich efektów w kilku przykładowych krajach. Zjawisko *credit crunch* było przedmiotem analiz wielu badaczy. Literatura poświęcona temu tematowi jest liczna. Autorzy badając ten problem odnosili się

do analizy sytuacji w określonych krajach²⁵ o różnej wielkości²⁶. Badano wpływ ograniczeń kredytowych na firmy o różnych skalach działania²⁷. Analizowano związki *credit crunch* z kryzysem finansowym²⁸, kryzysem w gospodarce²⁹, oceniano jego wpływ na poziom PKB. Analizowano również sytuacje związane z *credit crunch* w różnych perspektywach czasowych³⁰. Przedmiotem badań były różnego rodzaju narzędzia, takie jak polityka monetarna³¹ oraz inne środki wspierające gospodarkę w sytuacji zagrożenia *credit crunch*³². Wykorzystywano do badań różne metody np. porównanie szacowanego popytu z podażą³³.

Analizę w zakresie przyczyn *credit crunch* mającego miejsce w latach 2007–2008, który został zapoczątkowany w **Stanach Zjednoczonych** wraz z opisem ówczesnej sytuacji rynkowej, jak również reakcji rynku oraz instytucji na zaistniałą sytuację przedstawił w artykule Paul Mizen³⁴. Autor wskazuje, że do *credit crunch* przyczynił się szereg czynników, które stworzyły sprzyjające ku temu warunki. W szczególności obejmowały one długi okres wyjątkowej stabilności makroekonomicznej przy bardzo niskich długoterminowych stopach procentowych przy jednoczesnym globalnym nadmiarze oszczędności napływających

¹⁷ Agénor, P. R., Aizenman, J., and Hoffmaister, A. W. (2004). The credit crunch in East Asia: what can bank excess liquid assets tell us?. *Journal of International Money and Finance*, 23(1), 27–49.

¹⁸ Hempell, H.S. and C.K. Sorensen (2010). The impact of supply constraints on bank lending in the Euro Area crisis induced crunching?, *ECB Working Paper Series* 1262.

¹⁹ Udell G. (2009). How will a credit crunch affect small business finance?, *Federal Reserve Bank of San Francisco Economic Letter*, 2009–09.

²⁰ Borensztein E. and Lee J. W. (2002). Financial crisis and credit crunch in Korea: evidence from firm-level data, *Journal of Monetary Economics*, 49(4), 853–875.

²¹ Pazarbasioglu, C. (1996). *A credit crunch? A case study of Finland in the aftermath of the banking crisis*. International Monetary Fund, Working Paper, 96/135.

²² Albulescu, C. T. (2009). Forecasting credit growth rate in Romania: from credit boom to credit crunch?. <https://mpira.ub.uni-muenchen.de/16740/> (dostęp 17.04.2020).

²³ Minsky, H. P. (1992). The financial instability hypothesis. *The Jerome Levy Economics Institute Working Paper*, (74).

²⁴ Czekaj, J., Olesky, P. (2020). *Zagrożenie credit crunch w Polsce w okresie Pandemii COVID-19, Raport opracowany na zlecenie Programu Analityczno-Badawczego Fundacji Warszawski Instytut Bankowości, Sygn. WIB PAB 15/2000, Warszawa, s. 16.*

²⁵ Silva, A. (2011). Financial constraints and exports: evidence from Portuguese manufacturing firms. *International Journal of Economic Sciences and Applied Research*, 4(3), 7–19.

²⁶ Brzoza-Brzezina, M., and Makarski, K. (2011). Credit crunch in a small open economy. *Journal of International Money and Finance*, 30(7), 1406–1428.

²⁷ Beck, T., Demirgüç-Kunt, A. S. L. I., Maksimovic, V. (2005). Financial and legal constraints to growth: does firm size matter?. *The Journal of finance*, 60(1), 137–177.

²⁸ Campello, M., Graham, J. R., and Harvey, C. R. (2010). The real effects of financial constraints: Evidence from a financial crisis. *Journal of financial Economics*, 97(3), 470–487. Mizen, P. (2008). The credit crunch of 2007–2008: a discussion of the background, market reactions, and policy responses. *Federal Reserve Bank of St. Louis Review*, 90(September/October 2008).

²⁹ Bartoletto, S., Chiarini, B., Marzano, E., Piselli, P. (2019). Business cycles, credit cycles, and asymmetric effects of credit fluctuations: Evidence from Italy for the period of 1861–2013. *Journal of Macroeconomics*, 61, 103130. <https://doi.org/10.1016/j.jmacro.2019.103130> (dostęp 19.04.2021)

³⁰ Galati, G., Kakes, J., and Moessner, R. (2020). Effects of credit restrictions in the Netherlands and lessons for macroprudential policy, BIS Working Papers No 872, Monetary and Economic Department.

³¹ Bijapur, M. (2010). Does monetary policy lose effectiveness during a credit crunch?. *Economics Letters*, 106(1), 42–44.

³² Desogus, M., Casu, E. (2020). What Are the Impacts of Credit Crunch on the Bank-Enterprise System? An Analysis Through Dynamic Modeling and an Italian Dataset. *Applied Mathematical Sciences*, 14(14), 679–703.

Fan, P., Uchida, K. (2019). Credit crunch and timing of initial public offerings. *Pacific-Basin Finance Journal*, 53, 22–39.

³³ Nehls, H., Schmidt, T. (2003). *Credit crunch in Germany?* (No. 6). RWI Discussion Papers. https://www.econstor.eu/bitstream/10419/18557/1/DP_03_006.pdf (dostęp 15.04.2021).

³⁴ Mizen, P. (2008). The credit crunch of 2007–2008: a discussion of the background, market reactions, and policy responses. *Federal Reserve Bank of St. Louis Review*, 90(September/October 2008).

z rozwijających się uprzemysłowionych gospodarek, rozwój bardziej złożonych instrumentów finansowych charakteryzujących się wyższą dźwignią i niższą jakością aktywów bazowych, takich jak np. *Mortgage Backed Securities (MBS)*, jak również nieoczekiwany spadek cen nieruchomości w całym kraju, który nie był uwzględniany w modelach szacowania ryzyka, a który po jego uwzględnieniu i ponownej ocenie ryzyka przyczynił się do wzrostu poziomu niewykonanych zobowiązań, co stanowiło impuls dla zapoczątkowania kryzysu. Jednocześnie autor zauważa, że takim impulsem w tamtym czasie mogłyby być także charakteryzujące się wysoką stopą zwrotu fundusze hedgingowe, fundusze private equity czy też akcje rynków wschodzących, jednak okazało się, że pierwszym, który się pojawił, był kryzys na rynku kredytów *subprime*. Jak wskazano w artykule, zdaniem wielu komentatorów banki zastąpiły tradycyjny model kredytowania polegający na udzielaniu finansowania i jego utrzymaniu (ang. "*originate and hold*") na model polegający na udzieleniu finansowania i następnie sprzedaży wierzytelności innej stronie (ang. "*originate and distribute*"), co ich zdaniem w głównym stopniu przyczyniło się do zaistniałego kryzysu. Upadek kilku banków spowodował, że banki wstrzymały się z pożyczkami na rynku pieniężnym. Władze postanowiły działać w celu zapewnienia płynności rynkom oraz upadającym bankom. Jak wskazuje autor, banki centralne z punktu widzenia zapewnienia płynności podjęły adekwatne działania, niemniej jednak spready na rynku pozostały na wyższym poziomie niż to miało miejsce przed *credit crunch*. Mniej pozytywnie ocenione zostały w artykule działania w zakresie zapewnienia płynności upadającym instytucjom, co przełożyło się na konsekwencje dla podatników. W rezultacie przyczyniło się do powstania szeregu regulacji mających na celu zapobieżenie podobnym sytuacjom w przyszłości. Konsekwencje *credit crunch* mającego miejsce w latach 2007–2008 stały się dotkliwe dla wielu krajów poza Stanami Zjednoczonymi i przybrały postać ogólnoswiatowego kryzysu gospodarczego.

Zjawisko *credit crunch/squeeze* wystąpiło m.in. w **Chinach** w 2007 r., kiedy rząd ustanowił wzrost restrykcyjności dla kredytów bankowych udzielanych przedsiębiorstwom. Polityka *credit squeeze* w znaczący sposób podniosła koszty operacyjne firm i wpłynęła na obniżenie produktywności przedsiębiorstw. Pojawił się kryzys kredytowy. Poszukiwano kompromisu między systematycznym ryzykiem zadłużania a przetrwaniem firmy. W badaniach przeprowadzonych przez Dongyang Zhang (2020) analizowano przy czynowy wpływ polityki *credit squeeze* na wskaźnik przetrwania przedsiębiorstw na rynku w perspektywie ograniczeń kredytowych i struktury własnościowej. W tym celu wykorzystano zbiór danych panelowych

z lat 2002–2013³⁵. W toku tych badań uzyskano wnio ski, że polityka *credit crunch/squeeze* miała wpływ obniżający na poziom ROA i TFP. Zwiększył się koszt zadłużenia, co dodatkowo wpłynęło na ograniczenie finansowania i prowadziło do problemów z przetrwaniem badanych firm. Efekty *credit crunch/squeeze* w postaci wzrostu kosztów działania przedsiębiorstw były widoczne zwłaszcza w regionach rozwijających się, tam, gdzie firmy poszukiwały dostępu do ze wnętrznego wsparcia. Podsumowując *credit crunch/squeeze* spowodował wypadanie firm z rynku. Firmy o niskiej produktywności, niskiej rentowności, wysokich kosztach finansowania miały więcej trudności w okresie występowania *credit crunch/squeeze*³⁶.

Klasycznym przykładem kryzysu kredytowego *credit crunch*, polegającego na zmniejszeniu dostępności kredytu była w latach 1997–1999 **Republika Czeska**. W tym kraju odnotowano roczny spadek realnego kredytu od 10 do 15%. Przedmiotem badań dotyczących Czech był również znaczny spadek kredytów po kryzysie finansowym w 2007 r. Kryzys został przeniesiony z rynków finansowych do gospodarek realnych w krajach na całym świecie. Zależności między zmianami kapitału bankowego a akcją kredytową zostały uznane za jeden z najważniejszych wyznaczników związku między finansowymi uwarunkowaniami a realną aktywnością. Zakłada się, że dobrze skapitalizowany bank z dostępem do dodatkowych źródeł kapitału powinien sprostać ewentualnym szokom płynności finansowania bez ograniczania aktywów i akcji kredytowej³⁷.

Istotne jest dla dalszych rozważań, że kanał kredytu bankowego i pośrednictwo bankowe odgrywają w krajach europejskich, w gospodarkach strefy euro, ważniejszą rolę dla funkcjonowania sfery realnej niż w innych krajach³⁸. Sektor bankowy bierze aktywny udział w ożywianiu gospodarki w okresach po kryzysach finansowych. W Czechach nadmierny wzrost konsumpcji powiązany z *boomem* kredytowym zintensyfikował wpływ kryzysu finansowego na gospodarkę. W toku badań wykazano, że kraje, w których występował największy *boom* kredytowy w latach 2002–2008, w okresie po kryzysie finansowym charakteryzowały się również największym ograniczeniem akcji

³⁵ Zhang, D. (2020). Do credit squeezes influence firm survival? An empirical investigation of China. *Economic Systems*, 44(3), 100790. <https://doi.org/10.1016/j.ecosys.2020.100790> (dostęp 15.04.2021).

³⁶ Ibidem.

³⁷ Režňáková, L., Kapounek, S. (2015). Is There a Credit Crunch in the Czech Republic?. *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis*, 63(3), 995–1003. <http://dx.doi.org/10.11118/actaun201563030995>

³⁸ Barone, G., De Blasio, G., Mocetti, S. (2018). The real effects of credit crunch in the great recession: evidence from Italian provinces. *Regional Science and Urban Economics*, 70, 352–359.

kredytowej, co zweryfikowano na przykładzie Bułgarii, Czech, Estonii, Łotwy, Litwy i Słowenii³⁹. Badając przyczyny spadku kredytów wskazywano na spadek popytu⁴⁰. Taki wniosek uzyskano np. w wyniku badań kryzysów walutowych na 15 wschodzących rynkach w okresie 1981–2004⁴¹, a także w rezultacie badania ostatniego kryzysu finansowego, w sześciu krajach Europy Wschodniej w latach 2008–2009⁴². Podstawę teoretyczną, wyjaśniającą wnioski, pochodzące z empirycznych badań można odnaleźć w postkeynesowskiej teorii endogeniczności pieniądza. Zgodnie z tą teorią podaż pieniądza jest określana przez popyt na pieniądź, na który wpływają inwestycje i aktywność gospodarcza. Proces kreacji pieniądza wynika z działalności gospodarczej i inwestycyjnej, która wpłynęła zmniejszająco na skutki kryzysu finansowego. Mając powyższe na uwadze ustalono, że w Czechach, w których występuje system bankowy silnie powiązany z systemem bankowym strefy euro, prawdopodobieństwo *credit crunch* jest bardzo niskie⁴³.

Przykładem kolejnego kraju, będącego przedmiotem badań w perspektywie występowania *credit crunch* w okresie ostatniego kryzysu, są **Niemcy**. W badaniach tego kraju analizowano zarówno cały sektor bankowy, jak i sektor podzielony na pięć grup banków (duże banki prywatne, Landesbanken, kasy oszczędnościowe, spółdzielnie kredytowe, regionalne instytucje spółdzielni kredytowych). Banki znajdujące się w tych grupach różniły się pod względem specyfiki wykonywanych operacji, a także rodzaju obsługiwanych klientów. Rezultaty tego badania sugerują, że *credit crunch* nie wystąpił w Niemczech podczas ostatniego kryzysu gospodarczego, a także podczas kolejnego ożywienia, które rozpoczęło się w 2010 r. Analiza pięciu grup bankowych wykazała istotne różnice. Stwierdzono, że podaż kredytów dla dużych banków prywatnych, Landesbanken i regionalnych instytucji spółdzielni kredytowych była ograniczona od czasu *credit crunch* w latach 2003/2004. Dwie pozostałe analizowane grupy bankowe również zmniejszyły podaż kredytu w czasie kryzysu kredytowego, ale zwiększyły tę podaż począwszy od 2006 r. Te grupy bankowe, jak również regionalne instytucje spółdzielni kredytowych, wykazywały

niewielkie oznaki ograniczającej podaży kredytu w okresie ostatniego kryzysu na rynkach finansowych. Ta konkluzja, wynikająca z badań sugeruje, że małe i średnie przedsiębiorstwa nie zostały znacząco dotknięte kryzysem finansowym z powodu ograniczeń kredytowych, ponieważ były one częściej klientami kas oszczędnościowych i spółdzielni kredytowych. Natomiast duże firmy uniknęły niedoboru zewnętrznego kapitału poprzez emisję obligacji korporacyjnych. Firmy te były zazwyczaj klientami dużych banków, które zostały silnie dotknięte kryzysem finansowym z powodu ogromnych strat, znacznie ograniczających podaż kredytów (duże banki prywatne i Landesbanken). To oznacza, że banki duże, które w największym stopniu zostały dotknięte kryzysem finansowym oraz jego efektami w postaci strat⁴⁴, w największym stopniu ograniczyły swoje kredyty. Uznano, że na stabilizację finansowania kredytowego wpłynęły zarówno czynniki podażowe, jak i popytowe. Struktura niemieckiego sektora bankowego oraz środki polityki gospodarczej (np. polityka pieniężna banku centralnego) pozwoliły uniknąć *credit crunch*⁴⁵.

Kolejnym krajem, w którym analizowano wpływ na realną gospodarkę gwałtownego ograniczenia podaży kredytu, były **Włochy**. Jest to ciekawy przypadek do badań, w kontekście dostępności kredytów, ponieważ włoski system bankowy został dotknięty dwoma dużymi wstrząsami (kryzysem płynnościowym na rynkach międzybankowych i kryzysem zadłużenia państwowego). Poza tym ten kraj ma wysoce niejednorodną strukturę sektora bankowego: dużą liczbę małych banków lokalnych (np. banków spółdzielczych) oraz kilku dużych graczy krajowych. Taka zróżnicowana struktura powoduje różny odbiór egzogenicznych wstrząsów międzynarodowych⁴⁶. Tak jak w przypadkach wielu innych krajów problem *credit crunch* we Włoszech badano w perspektywie efektów ostatniego kryzysu finansowego z 2008 r. Przedmiotem badań były banki finansujące przedsiębiorstwa. W tym kraju odnotowano realne skutki *credit crunch* widoczne na przykładzie kredytu udzielonego małym przedsiębiorstwom, bardziej zależnym od zewnętrznego finansowania⁴⁷. W badaniach *credit crunch* na przykładzie Włoch zauważono, że

³⁹ Zdzienicka, A. (2011). A re-assessment of credit development in European transition economies. *Economie internationale*, (4), 33–51. <https://www.cairn.info/revue-economie-internationale-2011-4-page-33.htm>

⁴⁰ Hale, G., & Arteta, C. (2009). Currency crises and foreign credit in emerging markets: Credit crunch or demand effect?. *European Economic Review*, 53(7), 758–774. <https://doi.org/10.1016/j.euroecorev.2009.03.001>

⁴¹ Ibidem.

⁴² Nguyen, H., Qian, R. (2014). Demand collapse or credit crunch to firms? Evidence from the World Bank's financial crisis survey in Eastern Europe. *Journal of International Money and Finance*, 47, 125–144.

⁴³ Režňáková, L., Kapouněk, S. ...op. cit.

⁴⁴ Podobna sytuacja miała miejsce w odniesieniu do banków dużych w Niemczech w roku 2002. Nehls, H., Schmidt, T. (2003). *Credit crunch in Germany?* (No. 6). RWI Discussion Papers oraz Westermann, F. (2003). The Credit Crunch: A Comparison of Germany and Japan. CESifo forum, p. 36–41.

⁴⁵ Schmidt, T., & Zwick, L. (2012). In search for a credit crunch in Germany. *Ruhr Economic Paper*, (361). Rheinisch-Westfälisches Institut für Wirtschaftsforschung (RWI), Essen, <http://dx.doi.org/10.4419/86788415>

⁴⁶ Barone, G., De Blasio, G., Mocetti, S. (2018). The real effects of credit crunch in the great recession: evidence from Italian provinces. *Regional Science and Urban Economics*, 70, 352–359.

⁴⁷ Ibidem.

zmniejszenie podaży kredytu przyczyniło się do spadku zatrudnienia. Ustalono także, że rola podaży kredytu zależy od wielkości firmy, sektora gospodarczego, stopnia uzależnienia finansowego oraz położenia w określonych obszarach geograficznych. Od podaży kredytu zależą przede wszystkim małe firmy, w dużym stopniu uzależnione od kredytów bankowych, a w związku z tym bardziej narażone na pogorszenie warunków podaży – w szczególności dlatego, że nie mają dostępu do innych źródeł finansowania niż pożyczki bankowe⁴⁸. Wpływ ten jest również silniejszy w prowincjach, które są w większym stopniu uzależnione od finansowania zewnętrznego⁴⁹. Chodorow-Reich (2014) badając rynek kredytowy w okresie 2008–2009 stwierdzili, że firmy, które miały przed kryzysem relacje z mniej zdrowymi pożyczkodawcami, płaciły wyższe oprocentowanie w późniejszym okresie i zmniejszyły zatrudnienie w większym stopniu niż firmy, które były klientami zdrowszych pożyczkodawców sprzed kryzysu⁵⁰. W badaniach dotyczących przypadku włoskiego Cingano i współautorzy (2013), wykorzystując jako źródło zmienności podaży kredytów bankowych ekspozycję na rynki międzybankowe pokazali także, że negatywny szok kredytowy obniżył inwestycje firm włoskich⁵¹. Gaiotti (2013) pokazał, że elastyczność inwestycji firmy względem dostępności kredytu bankowego jest znacząca w okresach spowolnienia gospodarczego⁵². Badania, w których przedmiotem analizy była gospodarka włoska sugerują, że rola szoku podaży kredytu w gospodarce realnej może różnić się w zależności od terytorium (i bardziej ogólnie – być różna w różnych krajach) w zależności od przemysłowych i finansowych cech lokalnej gospodarki i struktury systemu bankowego⁵³. Dowody pochodzące z badań empirycznych pokazują także, że z jednej strony problemy *credit crunch* są mniej prawdopodobne w okresach trwałego wzrostu gospodarczego lub gdy dostępność kredytów dla sektora produkcyjnego jest stosunkowo duża. Z drugiej strony, zaostrzenie polityki pieniężnej lub pogorszenie jakości bilansów bankowych może prowadzić do

zwiększania prawdopodobieństwa wystąpienia *credit crunch*⁵⁴.

Przedmiotem interesujących badań w kontekście *credit crunch* była również recesja w **Wielkiej Brytanii** w latach 2008–2009, określana jako najgorsza od czasów kryzysu w latach trzydziestych XX wieku, a w szczególności to, w jakim stopniu i czy w ogóle wpłynęła ona na finansowanie i wyniki segmentu małych i średnich przedsiębiorstw w tym kraju⁵⁵. Na podstawie przeprowadzonych badań ustalono, że małe i średnie firmy doświadczyły *credit crunch* na wiele różnych sposobów. Część z przedsiębiorstw dotknęły negatywne skutki finansowe, takie jak opóźnienia w płatnościach od klientów, zaostrzenie warunków kredytowych, nieściągalne zadłużenie lub niepewność co do płatności, lecz nie dotyczyło to wszystkich przedsiębiorstw. Ponadto, pomimo ograniczonego dostępu do kredytu firmy zgłaszały duże zróżnicowanie wyników sprzedaży i marż zysku. Na podstawie tych ustaleń wysnuto wnioski, że wpływ *credit crunch* na małe i średnie przedsiębiorstwa jest w pewnym stopniu uzależniony od możliwości dostosowania się przedsiębiorstw do zmieniających się warunków. Badacze zwrócili przy tym uwagę, że poziom adaptacji okazał się zróżnicowany, lecz żaden szczególny sposób przystosowania się do sytuacji będącej wynikiem *credit crunch* nie gwarantował wysokiego poziomu wydajności, a nawet przetrwania biznesu w czasie recesji. Ponadto ustalono, że dostępne zasoby, zbieżność własności i zarządzania oraz warunki na rynku kredytowym mają kluczowe znaczenie dla reakcji i wyników biznesowych. Ze względu na ograniczone zasoby małe i średnie przedsiębiorstwa były często narażone na spadającą sprzedaż, opóźnienia w płatnościach, nieściągalne długi lub niepewność co do płatności oraz zaostrzające się warunki kredytu, a także mogły nie mieć możliwości odpowiedniego dostosowania się do warunków będących wynikiem *credit crunch*. Choć autorzy badania wskazują, że właściciele małych i średnich przedsiębiorstw w Wielkiej Brytanii mogli poprzez własną działalność wykazać się pewnym stopniem odporności i uniknąć najgorszego wpływu restrykcyjnych warunków na rynku kredytowym, to nie ulega wątpliwości, że sytuacja będąca wynikiem *credit crunch* stanowi szok środowiskowy, który nie pozostaje bez wpływu na małe i średnie przedsiębiorstwa, jak i w rezultacie na gospodarkę danego kraju.

⁴⁸ Gertler, M. and S. Gilchrist (1994), Monetary policy, business cycles and the behavior of small manufacturing firms, *Quarterly Journal of Economics*, 109, 309–340.

⁴⁹ Barone, G., De Blasio, G., Mocetti, S. ... op. cit.

⁵⁰ Chodorow-Reich, G. (2014), The employment effects of credit market disruptions: firm-level evidence from the 2008–2009 financial crisis, *Quarterly Journal of Economics*, 129, 1–59.

⁵¹ Cingano, F., F. Manaresi and E. Sette (2013), Does credit crunch investments down? New evidence on the real effects of the bank-lending channel, *MOFIR working paper* 91.

⁵² Gaiotti, E. (2013), Credit availability and investment: Lessons from the "great recession", *European Economic Review*, 59, 212–227. Bartoletto, S., Chiarini, B., Marzano, E., Piselli, P. (2019). Business cycles, credit cycles, and asymmetric effects of credit fluctuations: Evidence from Italy for the period of 1861–2013. *Journal of Macroeconomics*, 61, 103130.

⁵³ Barone, G., De Blasio, G., Mocetti, S. ... op. cit.

⁵⁴ Girardi, A., Ventura, M., Margani, P. (2018). An Indicator of Credit Crunch using Italian Business Surveys.

Parliamentary Budget Office, PBO, Rome, Italy, Italian National Institute of Statistics, ISTAT, Rome, Italy September 2018 Online at <https://mpira.ub.uni-muenchen.de/88839/> (dostęp 20.04.2021).

⁵⁵ Kitching J., Smallbone D., Xheneti M. (2009) *Have uk small enterprises been victims of the 'credit crunch'?*. Small Business Research Centre. Kingston University. Paper to be presented at the XXIII RENT conference, Budapest, November 19–20.

Przeprowadzona w tym fragmencie raportu analiza umożliwia sformułowanie kilku wniosków o ogólnym charakterze. Literatura poświęcona temu tematowi jest obszerna. Bardziej szczegółowa prezentacja przekracza ramy określone dla tego opracowania. Dlatego skoncentrowano się na kilku przypadkach. Analizowane przypadki poszczególnych krajów, będące ilustracją badania zjawiska *credit crunch* pozwalają stwierdzić występowanie zagrożenia związanego z kredytowaniem sektora niefinansowego. Zjawisko *credit crunch* zdefiniowane w latach 60. ubiegłego wieku ulegało przekształceniu. Początkowo dotyczyło restrykcyjnej polityki pieniężnej, następnie rozszerzono jego znaczenie do powstawania napięć związanych z określonym przebiegiem cyklu koniunkturalnego na rynku kredytu bankowego, którego konsekwencją jest ograniczenie finansowania gospodarki. W badanych krajach w okresie dobrej koniunktury gospodarczej następował wzrost poziomu zadłużenia. Okres ekspansji kredytowej zazwyczaj kończy się kryzysem finansowym, w postaci niepożądanego ograniczania akcji kredytowej i dostępności kredytów dla podmiotów gospodarujących. Jest to zjawisko o negatywnych konotacjach, z powodu m.in. reakcji PKB na szok kredytowy, bardziej intensywniej w recesyjnej fazie cyklu koniunkturalnego. Pogorszenie koniunktury związane z zapaściami kredytowymi i zakłócenia

finansowe są poważniejsze niż inne rodzaje spowolnień gospodarczych. Blokada rynku kredytowego wpływa negatywnie na aktywność gospodarczą ożywienia i prowadzi do zwiększenia niepewności na rynkach finansowych. W krajach, w których *credit crunch* wystąpił, np. Włochy lub Chiny, istotne było ustalenie mechanizmów załamania kredytowego, stopnia jego dotkliwości. Okazało się, że była ona zróżnicowana w zależności od rodzaju określonego rynku, terytorium, budowy sektora bankowego, wielkości banków, a także rodzaju branży czy wielkości przedsiębiorstwa. Mając na uwadze wnioski wynikające z doświadczeń innych krajów dla Polski trzeba stwierdzić, że ważne jest utrzymanie w odpowiedniej równowadze makrosystemu ekonomicznego. W przypadku braku równowagi wskazane jest podjęcie środków, których celem będzie ustabilizowanie sfery finansowej i sfery realnej. W przypadku sytuacji zagrożenia pandemią COVID-19 i wnioskującego z niej kryzysu gospodarczego ważne jest zarządzanie i rozwiązywanie problemów związanych z płynnością przedsiębiorstw. I tak zamiast interwencji w postaci np. *helicopter money* można wzmacniać, tak jak to uczynił rząd włoski, publiczne fundusze gwarancyjne i jednocześnie dążyć do większego luzowania ilościowego, po to, aby zachęcić banki do udzielania kredytów. Powyższe rozwiązania będą przedmiotem kolejnych fragmentów raportu.

Kondycja sektora bankowego w perspektywie efektywności kosztowej

3.3.1. Deskrypcja efektywności banków

Dla realizacji tematu, którym jest analiza dostępności kredytowej, warto spojrzeć na to zagadnienie w szerszym kontekście i perspektywie kondycji sektora bankowego. Zakładając, że sektor bankowy z dobrą kondycją, efektywny jest skuteczny w udostępnianiu środków pieniężnych dla sfery realnej. Efektywność jest ważnym elementem wykorzystywanym w gospodarce. Podejście do istoty efektywności a także wykorzystywanych metod, służących do jej pomiaru zależy od kontekstu, w którym efektywność jest stosowana. Pojęcie efektywności znajduje liczne wyjaśnienia w literaturze naukowej, jest obecne np. w teorii organizacji oraz ekonomii (zob. tab. 3.1). W przypadku teorii organizacji występuje pojęcie stopnia realizacji celów, skuteczności⁵⁶. W ramach teorii ekonomii, w klasycznym podejściu kryterium efektywności było odnoszone do relacji między efektami/wynikami i nakładami/zasobami, występujące pod nazwą optymalizacja alokacji zasobów⁵⁷. Efektywność ekonomiczna mierzona jest poprzez analizę kosztów. Kryterium efektywności pozwala na dokonanie oceny, jak dobrze rynek alokuje zasoby. Alokacja w takim ujęciu była tym lepsza, im koszty (nakłady) produkcji były mniejsze⁵⁸.

Sektor bankowy jest jednym z bardziej złożonych sektorów gospodarki i jednym z głównych sektorów wnoszących bardzo duży wkład do krajowego dobrobytu⁵⁹. Ten sektor, jak wskazują badacze, odgrywa rosnącą rolę w rozwoju systemu finansowego⁶⁰. Ocena instytucji finansowych, którymi są banki, jest bardzo ważna dla wspomagania procesu podejmowania decyzji, nie tylko w perspektywie mikroekonomicznej,

ale także makroekonomicznej, m.in. dla kształtowania regulacji, w celu budowania efektywnego systemu bankowego, również dla klientów⁶¹, korzystających z różnych produktów bankowych, zwłaszcza kredytów, czy innych interesariuszy. Pojęcie efektywności banków czy efektywności systemu bankowego doczekało się wielu wyjaśnień. W bardzo szerokim ujęciu efektywność systemu bankowego obejmuje możliwie jak najwięcej interakcji między systemem bankowym i jego otoczeniem, nie ogranicza się jedynie do wewnętrznych efektywności banków, ale bierze pod uwagę jego wpływ na gospodarkę i społeczeństwo⁶². Efektywność banków jest determinowana przez czynniki wynikające z makrootoczenia np. polityki fiskalnej, stóp procentowych NBP, wymagań regulacyjnych. W wąskim ujęciu efektywność banków zależy od przyjętej polityki operacyjnej, np. udzielania kredytów⁶³, od polityki cenowej banku, polityki dywidendy, struktury i jakości aktywów.

Na podstawie literatury finansowej poświęconej zagadnieniu badania efektywności banków wyróżnia się⁶⁴: **efektywność kosztową** (w ramach której dokonuje się oceny jak efektywnie bank zarządza kosztami, w jakim stopniu zbliżone są koszty danego banku wobec kosztów poniesionych przez bank o najwyższej efektywności⁶⁵), **efektywność dochodową** (dotyczącą oceny maksymalizowania zysku przy określonych cenach i określonej wielkości nakładów i efektów, oceny stopnia zbliżenia zysku danego banku do podmiotu generującego zysk najwyższy, przy takich samych zasobach), **także efektywność techniczną** (będącą miarą względną, odnoszącą się do innych obiektów badanej grupy⁶⁶, oceny jak efektywnie bank zarządza kosztami), inaczej nieefektywność techniczna to zbyt duże użycie nakładów do wytworzenia określonej wielkości produkcji, **efektywność organizacyjną** (w ramach której dokonuje się ocena stopnia realizacji celów), **efektywność finansową** (ocena osiąganych wyników finansowych na podstawie sprawozdań finansowych i zestawu wskaźników), jej determinantami są: kapitał, aktywa, zysk.

⁵⁶ Studzińska, E.A., (2012), Metody pomiaru efektywności banków, *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu Research Papers of Wrocław University of Economics*, nr 264, s. 413.

⁵⁷ Zagadnienie optymalizacji alokacji zasobów jako pierwszy poruszył A. Smith, następnie do wyboru i alokacji zasobów odniósł się V. Pareto, a kolejno – T.Ch. Koopmans i G. Debrau. Efektywność Pareto-Koopmansa dotyczy wykorzystania technicznych możliwości wytwórczych. Wobec tego stosuje do tej koncepcji efektywności określenie efektywność techniczna/technologiczna. Kopiński, A., Porębski, D., (2015). Próba oceny efektywności banków komercyjnych za pomocą metody DEA, *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, Lublin – Polonia* vol. XLIX, 4 SECTIO H, s. 258.

Zob. Berger, A.N., Humphrey, D.B. (1997). Efficiency of Financial Institutions: International Survey and Directions for Future Research. *European Journal of Operational Research*, 98, 175–212.

⁵⁸ Nowak, A. K., Matuszczyk, A., (2012). Wykorzystanie metody DEA do oceny efektywności banków komercyjnych, *Bezpieczny Bank*, 1 (46), s. 76-78.

⁵⁹ Banki np. zasilają finanse publiczne, odprowadzając podatki. Zob. szerz. <https://taxtracker.eu/bank-profiles> (dostęp 22.07.2021).

⁶⁰ Henriques, I.C., Sobreiro, V.A., Kimura, H., & Mariano, E. B., (2020). Two-stage DEA in banks: Terminological controversies and future directions. *Expert systems with applications*, 113632. Siudek, K. Drabarczyk (2015). Wzrost i rozwój gospodarczy a efektywność finansowa banków komercyjnych w krajach Unii Europejskiej. *Problems of World Agriculture/Problemy Rolnictwa Światowego*, 15(1827-2016-147683), s. 131.

⁶¹ Kopiński, A., Porębski, D., (2015). Próba oceny efektywności banków komercyjnych za pomocą metody DEA, *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, Lublin – Polonia* vol. XLIX, 4 SECTIO H, s. 258.

⁶² Gołędzinowski, P., (2009). Wpływ regulacji systemu bankowego na jego efektywność, *Materiały i Studia*, Zeszyt nr 235, NBP Warszawa, s.16.

⁶³ Stola, E., (2010). Efektywność banków komercyjnych a ograniczenia działalności kredytowej, *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin–Polonia Sectio H*, vol. XLIV, 2, s. 231–239.

⁶⁴ Perek A., (2014). Wykorzystanie metody DEA do oceny banków spółdzielczych w Polsce, *„Economics and Management”* nr 3, s. 223–224.

⁶⁵ Stola, E., (2010). Efektywność banków komercyjnych a ograniczenia działalności kredytowej, *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin–Polonia Sectio H*, vol. XLIV, 2, s. 232.

⁶⁶ Pawłowska, M., Kozak, S., (2008). Przystąpienie Polski do strefy euro. Efektywność, poziom konkurencji oraz wyniki polskiego sektora finansowego, *Materiały i studia*, Zeszyt nr 228, NBP Warszawa.

Tabela 3.1. Definicje efektywności w polskiej literaturze przedkryzysowej

Autor	Definicja
Farrell [1957]	Efektywność techniczna (technical efficiency) to relacja między produktywnością danego obiektu a granicą jego rzeczywistych możliwości produkcyjnych.
Capiga [2003]	Efektywność organizacyjna to stopień, w jakim organizacja realizuje założone wcześniej cele.
Węgrzyńska [2003]	Efektywność ekologiczna (środowiskowa) to skutek ekonomiczny podjętych działań proekologicznych.
Barburski [2005]	Efektywność oznacza relację efektów do określonych czynników produkcji.
Bywalec [2005]	Społeczna efektywność gospodarki to stosunek społecznego efektu gospodarowania do istniejącego potencjału gospodarczego. Efekt społeczny rozumiany jest jako poziom życia, dobrobyt społeczny albo jakość życia. Potencjał gospodarczy to składniki materialne i osobowe.
Rybicki [2005]	Efektywność definiuje się jako istotność, sprawność i skuteczność działania.
Osbert-Pociecha [2006]	Efektywność to zdolność organizacji do realizacji celów, jak również do skutecznego pozyskiwania zasobów z otoczenia oraz ich umiejętnego wykorzystania.
Jaworski Zawadzka [2006]	Efektywność to relacja wymiernych korzyści ekonomicznych do poniesionych nakładów.
Kurowski [2006]	Efektywność makroekonomiczna w skali całej gospodarki narodowej jest kategorią złożoną i wielowarstwową obejmującą efektywność statyczną dynamiczną i dystrybucyjną.
Kisielewska, Kozuń- Cieślak [2007]	Efektywność to cecha działania, która przynosi pozytywny efekt.
Kulawik, Józwiak [2007]	Efektywność to sprawność działania, skuteczność, operatywność, ekonomiczność, wydajność, potencjał i korzystność.

Źródło: Farrell, M.J., (1957). *The measurement of productive efficiency of production*. *Journal of the Royal Statistical Society, series A*, 120 (III). Capiga, M., (2003). *Ocena działalności placówki operacyjnej banku: dylematy metodologiczne i praktyczne*. Wyd. Akademii Ekonomicznej w Katowicach, Katowice, s. 57–61.

Węgrzyńska, M., (2006). *Pomiar i prezentacja efektywności ekologicznej działań proekologicznych*. [w:] *Efektywność źródłem bogactwa narodów*. Red. Dudycz T. SWSPiZ w Łodzi, Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu, Łódź-Wrocław. Barburski, J., (2005). *Efektywność gospodarowania instytucji finansowych w świetle mikroekonomicznej teorii firm*. *Bank i Kredyt* nr 2, s. 58–66. Bywalec, Cz., (2005). *Metody pomiaru społecznej efektywności rozwoju gospodarczego*. *Gospodarka Narodowa* nr 11, s. 21–32. Rybicki, W., (2005). *O wielostronności, relatywizmie i złożoności kategorii efektywności*. [w:] *Efektywność – rozważania nad istotą i pomiarem*. *Prace naukowe AE we Wrocławiu*. Wyd. AE we Wrocławiu, Wrocław 2005, s. 7. Jaworski, W. L., Zawadzka Z., (2006). *Bankowość*. Wyd. Poltext, Warszawa. Kurowski, L., (2006). *Efektywność i opłacalność gospodarowania w okresie transformacji*. [w:] *Efektywność źródłem bogactwa narodów*. Red. Dudycz T. SWSPiZ w Łodzi, Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu, Łódź-Wrocław. Kisielewska M., Kozuń-Cieślak G., (2007). *Pojęcie i pomiar efektywności – studia literaturowe*. [w:] *Zarządzanie finansami firm – teoria i praktyka*. Red. Pluta W. *Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu* nr 152, s. 295–301. Kulawik, J., Józwiak, W., (2007). *Analiza efektywności gospodarowania i funkcjonowania przedsiębiorstw rolniczych powstałych na bazie majątku skarbu państwa*, Wydawnictwo IERIGŻ – PIB, Warszawa. Cyt za T. Siudek, K. Drabarczyk (2015). *Wzrost i rozwój gospodarczy a efektywność finansowa banków komercyjnych w krajach Unii Europejskiej*. *Problems of World Agriculture/Problemy Rolnictwa Światowego*, 15(1827-2016-147683), s. 131.

W praktyce gospodarczej, w zależności od rodzaju efektywności⁶⁷, do jej oceny stosuje się przede wszystkim **tradycyjne metody oparte na analizie wskaźnikowej**. Ta grupa metod jest uzupełniana przez **metody parametryczne i nieparametryczne**

stosowane w ramach: ekonometrii, statystyki czy badań operacyjnych.

W ramach **analizy wskaźnikowej** wykorzystywanej do oceny efektywności banku często wykorzystywane są wskaźniki, wyliczane na podstawie sprawozdań finansowych, takie jak: marża odsetkowa netto NIM

⁶⁷ Stola, E., op., cit., s. 233.

(ang. *net interest margin*), interpretowana w raportach NBP jako relacja różnicy między przychodami a kosztami odsetkowymi do średniej wartości aktywów. Ten wskaźnik służy do oceny efektywności dochodowej. Mierzy wynagrodzenie, pobierane przez banki za wykonane usługi, które jest interpretowane w kontekście kosztów ponoszonych przez społeczeństwo⁶⁸. W raportach o instytucjach finansowych, NBP posługuje się ponadto wskaźnikami: ROA (ang. *return on assets*) zysk netto do aktywów i ROE (ang. *return on equity*) zysk netto do funduszy własnych⁶⁹. Spośród szerokiej grupy wskaźników finansowych⁷⁰, wykorzystywanych w ramach analizy finansowej, służących do oceny kondycji banku wskaźniki rentowności są uważane za jedne z najważniejszych. Jak wspomniano wyżej do ich budowy wykorzystywane są relacje zysku do przychodów, kapitałów czy aktywów. To, że banki generują jak największe przychody, może wpływać na wzrost ich rentowności czy decydować o udziale w rynku. Dlatego ocena efektywności przy wykorzystaniu tych wskaźników jest bardzo ważna zarówno dla perspektywy teoretycznej, jak i praktycznej poznania⁷¹. Metoda wskaźnikowa charakteryzuje się licznymi zaletami, np. relatywnie prostym sposobem pozyskania danych, nieskomplikowaną formułą obliczania. Ma także wady, do których należą np. problemy z precyzyjnym ustaleniem, które wartości wskaźników należy uznać w określonych warunkach za satysfakcjonujące⁷². Za pomocą metody wskaźnikowej dokonuje się oceny sytuacji z przeszłości *ex post*. Natomiast kolejna grupa metod, parametrycznych i nieparametrycznych jest narzędziem *ex ante*, wykorzystywanym do prognozowania efektywności i konkurencyjności banków⁷³.

Ocena instytucji finansowych dokonywana jest w różnych obszarach, jednym z nich jest efektywność ekonomiczna. W tym przypadku stosowane są metody parametryczne i nieparametryczne. Metody **parametryczne** stosowane do pomiaru efektywności polegają na rozwiązaniu zagadnienia optymalizacyjnego. W ramach podejścia ekonometrycznego stosuje się stochastyczne modele (funkcje) graniczne. Problem w stosowaniu tych metod stanowi identyfikacja nakładów i efektów instytucji bankowych. Wykorzystując podejście Sealeya i Lindleya uznano, że **czynnikami produkcji** są kapitał ludzki, kapitał finansowy i kapitał rzeczowy. Natomiast ostatecznym **efektem** działalności są te usługi, które mają wyższą wartość w porównaniu z poniesionymi nakładami, czyli kredyty i pożyczki⁷⁴. Pierwsze badania z zakresu analizy i oceny działalności banków w Polsce z zastosowaniem stochastycznych modeli granicznych zostały przeprowadzone przez Osiewalskiego i Marca w 1998 r.⁷⁵. Do grupy metod parametrycznych zalicza się m.in. TFA (ang. *Thick Frontier Approach*) oraz DFA (ang. *Distribution-Free Approach*)⁷⁶. Do metod parametrycznych zalicza się także stochastyczną metodę graniczną SFA (ang. *Stochastic Frontier Approach*). Metody parametryczne są stosowane do analizy efektywności kosztowej i dochodowej⁷⁷. W przypadku metod parametrycznych przyjmuje się założenia dotyczące relacji między nakładami i wynikami. Natomiast w przypadku metod nieparametrycznych określa się funkcję produkcji, która jest ustalana wobec najlepszych w danym okresie banków, a w następnym etapie ocenia się względne oddalenie pozostałych banków od wyznaczonego wcześniej wzorca. W tym przypadku oddalenie stanowi miarę nieefektywności danego banku wobec banków liderów⁷⁸.

Spośród metod nieparametrycznych, wykorzystywanych do badania efektywności technicznej banków, wskazuje się DEA⁷⁹ (ang. *Data Envelopment*

⁶⁸ Studzińska, E. A., (2012). Metody pomiaru efektywności banków, *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu Research Papers of Wrocław University of Economics* nr 264, s. 423.

⁶⁹ *Rozwój system finansowego w Polsce w 2019*, NBP Warszawa 2020, s. 116.

⁷⁰ Szczegółowy opis wskaźników stosowanych w analizie finansowej banków można odnaleźć w takich pozycjach jak np. Marcinkowska, M., (2007). *Ocena działalności instytucji finansowych*, Difin, Warszawa; Kopiński, A., (2008). *Analiza finansowa banku*, PWE, Warszawa; Iwanicz-Drozdowska, M., (1999). *Metody oceny działalności banku*, Poltext, Warszawa; Fraser, D.R., Fraser, L.M., (1996). *Ocena działalności banku komercyjnego. Analiza finansowa*, Związek Banków Polskich, Warszawa. Synteza zasad analizy finansowej zob. szerz. Wędzki, D., (2009). *Analiza wskaźnikowa sprawozdania finansowego*. Tom 2. Wskaźniki finansowe, Wolters Kluwer Polska, Kraków.

⁷¹ Kopiński, A., & Porębski, D. (2018). Próba oceny efektywności banków komercyjnych z uwzględnieniem dynamiki ich rentowności. *Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia*, 92, s. 83–94.

⁷² Siudek, T., Drabarczyk K., (2015). Wzrost i rozwój gospodarczy a efektywność finansowa banków komercyjnych w krajach Unii Europejskiej. *Problems of World Agriculture/Problemy Rolnictwa Świata*, 15(1827-2016-147683), 128–139.

⁷³ Pawłowska, B., (2007). Nieparametryczna a tradycyjna analiza efektywności banków komercyjnych, *Studia i Prace kolegium zarządzania i Finansów*, Zeszyt Naukowy 81, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, s. 172.

⁷⁴ Sealey C.W., Lindley J.T. (1977), Inputs, Outputs and a Theory of Productions and Cost at Depository Financial Institutions, *Journal of Finance*, 32. Cyt. za Barburski, J., (2010). Ekonometryczny pomiar efektywności ekonomicznej instytucji finansowych. Stochastyczny model graniczny kosztów, *Bank i Kredyt*, nr 41 (1), s. 31–56.

⁷⁵ Marzec, J., Osiewalski, J., (1997). Pomiar efektywności kosztowej banków: zarys metodologii, *Folia Oeconomica Cracoviensia*, vol. 39 0150–40, s. 65–81.

⁷⁶ Barburski, J., (2010). Ekonometryczny pomiar efektywności ekonomicznej instytucji finansowych. Stochastyczny model graniczny kosztów, *Bank i Kredyt*, nr 41 (1), s. 33.

⁷⁷ Bikker, J.A., (2004). *Competition and Efficiency in Unified European Banking Market*. Edward Elgar, Cheltenham, UK&Northampton, MA, USA s. 198.

⁷⁸ Kudła, J., (2001). *Struktury organizacyjne banków komercyjnych*, Twigger, Warszawa, s. 182-183.

⁷⁹ Metoda DEA występuje również pod nazwą: analiza obwiedni danych czy analiza brzegowa, analiza danych granicznych.

*Analysis*⁸⁰). DEA to metoda *benchmarkingowa*, pozwalająca na porównanie efektywności badanego podmiotu do efektywności wzorcowej. Ocena efektywności banków poprzez zastosowanie metody DEA dotyczy⁸¹:

- analizy efektywności technicznej,
- oraz analizy efektów skali i zakresu produkcji.

W pierwszym przypadku (analiza efektywności technicznej) efektywność badanych jednostek jest mierzona poprzez wykorzystanie jako punktu odniesienia efektywnej granicy. „Jednostki, które znajdują się na granicy, otrzymują ocenę równą 1 (100%), natomiast jednostki nieefektywne ocenę niższą od 1, zależną od odległości, która dzieli je od efektywnej granicy”⁸². Powstała w ten sposób różnica jest miarą nieefektywności. W drugim przypadku (analiza efektów skali) wskazuje się na przyjęte założenia dotyczące efektów skali (efekty skali: stałe, rosnące, malejące)⁸³.

Celem analizy DEA jest efektywność, z jaką dana jednostka decyzyjna przekształca posiadane nakłady w wyniki. Ta metoda pozwala na porównanie kilku nakładów i efektów jednocześnie. Dzięki metodzie DEA można zidentyfikować efektywne w danej próbie jednostki, poprzez wyznaczenie granicy ich możliwości produkcyjnych. Metoda DEA jest podatna na błędy pomiaru i jest uzależniona od wyboru zmiennych, reprezentujących nakłady i efekty⁸⁴. Analiza poziomu efektywności technicznej zależy od przyjętych nakładów i efektów, przy czym w literaturze przedmiotu nie ma ściśle określonych nakładów i efektów, ich wybór zależy od celu analizy⁸⁵. Najczęściej wykorzystuje się w tym celu koncepcję banku jako pośrednika i producenta. W tych modelach depozyty mają dualny charakter i mogą występować zarówno jako nakłady, jak

i efekty działalności bankowej⁸⁶. W literaturze przedmiotu występuje od dwóch do pięciu podejść do technologii modelowania działalności banków i zastosowania koncepcji teorii granicznej (*ang. best practice frontier*), w ramach których występują różne perspektywy i różne wybory dla danych wejściowych (nakładów) i danych wyjściowych (efektów). Wyróżnia się następujące podejścia⁸⁷:

- podejście produkcyjne
- podejście pośrednictwa
- podejście wartości dodanej
- podejście aktywów
- podejście kosztów

W *podejściu produkcyjnym* bank przyrównywany jest do przedsiębiorstwa przemysłowego, jednostka decyzyjna (DMU *ang. Decision Making Unit*) wykorzystuje do produkcji kapitał rzeczowy i finansowy oraz siłę roboczą. To podejście jest często wykorzystywane do analizy efektywności poszczególnych banków i często uniemożliwia przeprowadzenie analizy sektorowej⁸⁸.

W *podejściu pośrednictwa* wykorzystuje się założenie, że banki jako pośrednicy przekształcają oszczędności w inwestycje, czyli udostępniają klientom środki pieniężne na rozwój. W tym układzie nakładami są depozyty i inne fundusze wraz z pracą czy rzeczowymi aktywami trwałymi, natomiast efektami/produktami są pożyczki i kredyty⁸⁹.

⁸⁰ Golany B., Storbeck J.E., (1999). A Data Envelopment Analysis of the operational efficiency of bank branches, *Interfaces*, 29(3), 14–26. Pawłowska, M., (2003). Wpływ zmian w strukturze polskiego sektora bankowego na jego efektywność w latach 1997–2002 (podejście nieparametryczne), *Bank i Kredyt*, 34(11–12), 51–65. Tahir I.M., Terengganu K., Bakar N.M.A., Haron S., Lumpur K., (2009). Evaluating efficiency of Malaysian banks using Data Envelopment Analysis, *International Journal of Business*, 4(8), 96–106. Deng C., Liu T., Wu J., (2007). Efficiency analysis of China's commercial banks based on DEA: Negative output investigation, *China-USA Business Review*, 6(2), 50–56.

⁸¹ Pawłowska, B., (2007), op. cit., s. 172.

⁸² Ibidem.

⁸³ Ibidem.

⁸⁴ Zavorodniy, V., Kudła, J., (2017). Zmiany efektywności banków w Rosji po wprowadzeniu międzynarodowych sankcji w 2014 r, *Bank i Kredyt* 48(1), 2, s. 103.

⁸⁵ Kosiński, A., Porębski, D., (2015). Próba oceny efektywności banków komercyjnych za pomocą metody DEA, *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, Lublin – Polonia* vol. XLIX, 4 SECTIO H, s. 263.

⁸⁶ Stępień, K., (2015). Dylematy pomiaru efektywności banków, *Zarządzanie finansami i rachunkowość* nr 3(2), s. 87–98.

⁸⁷ Zob. Berger, A.N., Humphrey, D.B., (1997), op. cit. 175–212. Sealey, C.W., Lindley J.T., (1977), Inputs, Outputs and a Theory of Productions and Cost at Depository Financial Institutions, *Journal of Finance*, 32, 1251–1266. Fethi, M.D., Pasiouras, F., (2010). Assessing Bank Efficiency and Performance with Operational Research and Artificial Intelligence Techniques: A Survey. *European Journal of Operational Research*, 204, 189–198. Zavorodniy, V., Kudła, J., (2017). op. cit., s. 104. Mastalerz, A., (2017). Zastosowanie metody DEA do oceny efektywności wybranych banków w Polsce, *Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia* nr 4(88), cz. 1, s. 317.

⁸⁸ Berger, A.N., Leusner, J.H., Mingo, J.J. (1997), op., cit. Kenjegalieva, K.A., Simper, R., Weyman-Jones, T.G., (2009). Efficiency of Transition Banks: Inter-Country Banking Industry Trends. *Applied Financial Economics*, 19, 1531–1546. Glass, J.C., McKillop, D.G., Rasaratnam, S., (2010). Irish Credit Unions: Investigating Performance Determinants and the Opportunity Cost of regulatory compliance. *Journal of Banking & Finance*, 34, 67–76.

⁸⁹ Halkos, G., Tzeremes, N., (2013). Estimating the Degree of Operating Efficiency Gains from a Potential Bank Merger and Acquisition: A DEA Bootstrapped Approach. *Journal of Banking & Finance*, 37, 1658–1688. Barth, J., Lin, C., Ma, Y., Seade, J., Song, F., (2013). Do Bank Regulation, Supervision and Monitoring Enhance or Impede Bank Efficiency? *Journal of Banking & Finance*, 37, 2879–2892. Casu, B., Ferrari, A., & Zhao, T. (2013). Regulatory reform and productivity change in Indian banking. *Review of Economics and Statistics*, 95(3), 1066–1077. Mastalerz, A., (2017), op. cit., s. 317.

W podejściu wartości dodanej bank jest traktowany jako instytucja, dostawca usług finansowych, generująca dochód z różnicy między dochodami z tytułu sprzedawanych produktów, a kosztami wykorzystywanymi do produkcji tych dóbr⁹⁰. W tym przypadku nakłady i efekty są wyznaczane na podstawie udziału w zyskach banku.

W podejściu koncepcji aktywów, podobnie jak w podejściu pośrednictwa, banki oferują różnego rodzaju lokaty oraz inwestycje, wykorzystując w tym celu depozyty, pracę i środki trwałe.

Natomiast w podejściu kosztów użytkownika o nakładach i efektach decyduje ich charakter.

Metoda DEA wykorzystywana w bankowości uzyskuje coraz większe znaczenie w ciągu przeszło 40 lat od jej wprowadzenia⁹¹ i staje się coraz bardziej popularna. Metoda DEA zastosowana wobec banków pozwala na ocenę, które z banków były efektywne, jak ich efektywność kształtowała się w analizowanym okresie, opracowanie *benchmarkingu* badanych banków, identyfikację występowania zróżnicowania. Do mocnych stron DEA należą m.in. uniwersalność zastosowania wobec metod parametrycznych, skuteczność w radzeniu sobie ze złożonymi procesami produkcyjnymi⁹², możliwość oceny przy różnych nakładach i różnych efektach⁹³, możliwość indywidualnej analizy każdego DMU i porównania go z innymi DMU, a także identyfikacja jednostek nieefektywnych poprzez wskazanie punktów odniesienia⁹⁴. Oprócz dużej popularności tej metody jej tradycyjne ujęcie jest krytykowane za nieuwzględnianie otoczenia, w którym funkcjonuje bank⁹⁵. Można uznać, że wciąż jest to metoda będąca w fazie tworzenia. Aktualny stan wiedzy,

dotyczący zastosowania metody DEA, jest poszerzany o rozwiązywanie różnych problemów np. braku jednolitego podejścia do wyboru zmiennych, które mają wpływ na ocenę efektywności, analizy wpływu zmian regulacji lub otoczenia rynkowego na efektywność banków, zwłaszcza w okresie kryzysu finansowego czy pandemii COVID-19. Można także wskazać na występowanie luk i niedostatków wiedzy dotyczących posługiwania się tą metodą w sytuacjach oceny efektywności sektora bankowego np. dotyczących ustalenia depozytów jako nakładów czy efektów. Występuje w literaturze przedmiotu pogląd, że metoda DEA może być stosowana jako uzupełnienie tradycyjnych metod oceny efektywności, przy czym należy mieć na uwadze zarówno problemy dotyczące doboru nakładów i efektów, jak i wady tej metody⁹⁶.

Ocena efektywności systemu bankowego generuje różne problemy. Jednym z nich jest powiązanie różnego rodzaju obciążeń regulacyjnych z ich wpływem na efektywność. A zatem wartym odnotowania jest fakt, że wobec systemu bankowego zwiększa się nadzór i liczba stosowanych różnego rodzaju regulacji, po to, aby zwiększyć efektywność i odporność globalnego systemu finansowego na potencjalny wzrost ryzyka. W literaturze przedmiotu prowadzone są poszukiwania dotyczące ustalenia związku przyczynowo-skutkowego między liberalizacją finansową, poziomem nadzoru i pośrednictwa finansowego a rozwojem gospodarczym państw. Trzeba przyznać, że wyniki tych badań nie są jednoznaczne. Kwestia nadmiernych regulacji rynku finansowego, w tym bankowego i ich wpływu na efektywność sektora bankowego nie jest ostatecznie rozstrzygnięta⁹⁷. Jak podają autorki Karkowska i Pruszyńska⁹⁸

⁹⁰ Mastalerz, A., op. cit.

⁹¹ Charnes, Cooper i Rhodes wprowadzili w 1978 metodę DEA jako narzędzie do pomiaru efektywności i produktywności jednostek decyzyjnych. Analiza publikacji i badań dotyczących tej metody w ciągu 40 lat – zobacz szerzej Emrouznejad, A., & Yang, G. L. (2018). A survey and analysis of the first 40 years of scholarly literature in DEA: 1978–2016. *Socio-economic planning sciences*, 61, 4-8.

⁹² Schaffnit, C., Rosen, D., & Paradi, J. C. (1997). Best practice analysis of bank branches: an application of DEA in a large Canadian bank. *European Journal of operational research*, 98(2), 269–289.

⁹³ Pasewicz, W., Świtlyk M., (2010). Zastosowanie DEA do oceny efektywności technicznej działalności dydaktycznej uczelni publicznych w 2005 roku, *Folia Pomeranae Universitatis Technologiae Stetinensis*, Oeconomica 280 (59), s. 88. Svitalkova, Z. (2014). Comparison and evaluation of bank efficiency in selected countries in EU. *Procedia Economics and Finance*, 12, 644–653.

⁹⁴ Aggelopoulos, E., & Georgopoulos, A. (2017). Bank branch efficiency under environmental change: A bootstrap DEA on monthly profit and loss accounting statements of Greek retail branches. *European journal of operational research*, 261(3), 1170–1188. Lisowski M., (2014). Metoda Data Envelopment analysis (DEA) w ocenie efektywności podmiotów, *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, nr 343, 2014.

⁹⁵ Henriques, I. C., Sobreiro, V. A., Kimura, H., & Mariano, E. B. (2020), op. cit.

⁹⁶ Nowak, A. K., Matuszczyk, A., (2012), op. cit., s. 76-78.

⁹⁷ Zob. Np. Andries, A., Capraru B., (2013). *Impact of Financial Liberalization on Banking Sectors Performance from Central and Eastern European Countries*, PLoS ONE 8(3): e e59686. Czy metanaliza autorstwa: Bumann, S., Hermes, N., & Lensink, R., (2013). Financial liberalization and economic growth: A meta-analysis. *Journal of International Money and Finance*, 33, 255–281. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0059686>. Roy, S., & Kemme, D. M., (2020). The run-up to the global financial crisis: A longer historical view of financial liberalization, capital inflows, and asset bubbles. *International Review of Financial Analysis*, 69, 101377. Gopalan, S., & Sasidharan, S. (2020). Financial liberalization and access to credit in emerging and developing economies: A firm-level empirical investigation. *Journal of Economics and Business*, 107, 105861. Mukherjee, P., Roy Chowdhury, S., & Bhattacharya, P. (2021). Does financial liberalization lead to financial development? Evidence from emerging economies. *The Journal of International Trade & Economic Development*, 1-25.

MOHD NOOR, N. H. H., BAKRI, M. H., WAN YUSOF, W. Y. R., MOHD NOOR, N. R. A., & ZAINAL, N. (2020). The impact of the bank regulation and supervision on the efficiency of Islamic Banks. *The Journal of Asian Finance, Economics, and Business*, 7(11), 747-757.

⁹⁸ Zob. np. Karkowska, R., & Pruszyńska, M., (2018). Rentowność europejskiego sektora bankowego w kontekście procesów globalizacji i liberalizacji finansowej. *Studia Ekonomiczne, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach*, nr 356, 47-53.

Chortareas, Girardone i Ventouri w 2013 r. badali wpływ liberalizacji finansowej, definiowanej indeksem opracowanym przez Fundację Heritage, na efektywność banków z 27 krajów Unii Europejskiej. W toku badań tych autorów uzyskano wnioski o pozytywnym związku między liberalizacją finansową a rentownością banków, jako średnią rentownością kapitału własnego (ang. *Return on Average Equity* – ROAE). Inni autorzy: Lin, Doan i Doong w 2016 r. analizowali efektywność kosztową banków wobec struktury własności i indeksu liberalizacji finansowej. W tym badaniu okazało się, że banki krajowe były bardziej efektywne w państwach o wysokim stopniu liberalizacji finansowej⁹⁹. Przedmiotem analiz, w ramach których nie wykorzystywano konkretnego indeksu, była także liberalizacja finansowa, odnoszona do dostępności usług finansowych, dostępności kredytów dla sektora prywatnego, badana w kontekście efektywności bankowej, wobec poziomu marży kredytowej¹⁰⁰. Biorąc powyższe pod uwagę warto byłoby dokonać empirycznej weryfikacji wpływu różnych czynników oddziałujących na rentowność sektora bankowego, a także powiązań/korelacji tej ostatniej np. indeksem liberalizacji finansowej. Indeks liberalizacji finansowej kraju, wyliczany od dwudziestu siedmiu lat (1995) przez Fundację Heritage z Waszyngtonu, to wskaźnik, który bada efektywność sektora bankowego a także niezależność sektora finansowego od wpływu i kontroli rządów krajowych¹⁰¹. Indeks *economic freedom* był wyliczany dla 184 krajów i dotyczył 12 obszarów¹⁰², począwszy od prawa własności po wolność/liberalizację finansową¹⁰³. Wolność/liberalizacja finansowa według autorów tego wskaźnika oznacza dostępny i sprawnie funkcjonujący system finansowy, który zapewnia osobom fizycznym i przedsiębiorstwom dostęp do zróżnicowanych usług oszczędnościowych, kredytowych, płatniczych i inwestycyjnych. Poszerzając możliwości finansowania i promując przedsiębiorczość, otwarte środowisko bankowe zachęca do konkurencji w celu zapewnienia najbardziej efektywnego pośrednictwa finansowego między gospodarstwami domowymi i firmami, a także między inwestorami a przedsiębiorcami. Użyteczna rola rządu w regulowaniu tych instytucji polega na

zapewnieniu przejrzystości i uczciwości oraz promowaniu ujawniania aktywów, zobowiązań i ryzyka. Państwowe regulacje bankowe i finansowe, które wykraczają poza zapewnienie przejrzystości i uczciwości w finansach, mogą hamować efektywność, zwiększać koszty finansowania działalności przedsiębiorczej i ograniczać konkurencję¹⁰⁴. Zdaniem autorów indeksu wolności/liberalizacji finansowej w idealnym środowisku bankowym i finansowym, charakteryzującym się minimalnym poziomem ingerencji rządu, niezależny nadzór banku centralnego i regulacje instytucji finansowych ograniczają się do egzekwowania zobowiązań umownych oraz zapobiegania oszustwom. Kredyt jest przyznawany na warunkach rynkowych, a rząd nie jest właścicielem instytucji finansowych. Instytucje finansowe świadczą różnego rodzaju usługi finansowe na rzecz osób fizycznych i firm. Banki mogą swobodnie udzielać kredytów, przyjmować depozyty i prowadzić operacje w walutach obcych. Zagraniczne instytucje finansowe działają swobodnie i są traktowane tak samo, jak instytucje krajowe. Indeks ocenia wolność finansową gospodarki, analizując pięć ogólnych obszarów, takich jak¹⁰⁵:

- zakres regulacji rządowych usług finansowych,
- stopień interwencji państwa w bankach i innych firmach finansowych poprzez własność bezpośrednią i pośrednią,
- wpływ rządu na alokację kredytów,
- zasięg rozwoju rynków finansowych i kapitałowych,
- otwartość na konkurencję zagraniczną.

W Polsce wg raportu opracowanego przez Fundację Heritage z roku 2021 poziom wskaźnika liberalizacji finansowej wyniósł 70, w najlepszym pod tym względem kraju w Europie, Szwajcarii został oceniony jako 90, a dla najgorszego pod tym względem kraju Białorusi wskaźnik liberalizacji finansowej wyniósł 20¹⁰⁶.

Podsumowując przedstawione powyżej rozważania na temat efektywności, sektor bankowy jest bardzo dynamiczny, funkcjonuje w szybko zmieniającym się otoczeniu, co oznacza, że do oceny jego kondycji czy efektywności, stanowiących podstawę do podejmowania strategicznych decyzji będą wykorzystywane narzędzia i instrumenty, które także podlegają przemianom i modyfikacjom. Trzeba pamiętać także o tym, że oprócz różnego rodzaju metod i narzędzi służących do oceny efektywności pojedynczego

⁹⁹ Lin K., Doan A., Doong S., (2016). Changes in Ownership Structure and Bank Efficiency in Asian Developing Countries: The Role of Financial Freedom, *International Review of Economics and Finance* May, Vol. 43, s. 19-34.

¹⁰⁰ Demirguc-Kunt A., Laeven L., Levine R., (2004), Regulations, Market Structure, Institutions and the Cost of Financial Intermediation, *Journal of Money, Credit, and Banking*, Vol. 36, s. 593-622.

¹⁰¹ Miller, T., Kim, A.B., Roberts, J.M., (2021). 2021 Index of Economic Freedom, The Heritage Foundation, Washington, s. 57-56.

¹⁰² Te obszary to: prawa własności, skuteczność sądownictwa, uczciwość rządu, obciążenie podatkowe, wydatki rządowe, zdrowie fiskalne, wolność biznesu, wolność pracy, wolność monetarna, wolność handlu, wolność inwestycji, wolność finansowa. Ibidem, s. 6.

¹⁰³ <https://www.heritage.org/index/about> (dostęp 22.07.2021).

¹⁰⁴ Ibidem, s. 17.

¹⁰⁵ Ibidem, s. 463.

¹⁰⁶ Ibidem, s. 57-56.

banku czy całego sektora bankowego ważne są także uwarunkowania zewnętrzne mające niebagatelny wpływ na jego funkcjonowanie. Jednym z takich czynników zewnętrznych są regulacje prawne i obciążenia fiskalne.

3.2. Obciążenia fiskalne sektora bankowego

Zasady funkcjonowania funduszu gwarancyjnego banków oraz ustanowienie funduszu przymusowej restrukturyzacji banków zostały zmienione na podstawie ustawy z dnia 10 czerwca 2016 r. o Bankowym Funduszu Gwarancyjnym, systemie gwarantowania depozytów oraz przymusowej restrukturyzacji. Na mocy tej ustawy przekształcono zasady funkcjonowania funduszu gwarancyjnego banków oraz ustanowiono fundusz przymusowej restrukturyzacji banków. Wysokość składek funduszu gwarancyjnego banków w 2017 r. wyniosła 915 mln zł, w 2018 r. – 1 240 mln zł, w 2019 r. – 791 mln zł, a w 2020 r. – 1 567 mln zł. Ustawa o BFG (art. 369) obowiązuje podmioty objęte systemem gwarantowania do tworzenia i utrzymywania funduszy ochrony środków gwarantowanych. Z roku na rok maksymalna wysokość funduszy ochrony środków gwarantowanych jest niższa o 0,55 p. p. Począwszy od stawki 0,55% w 2017 roku do 0,2% wszystkich środków pieniężnych na rachunkach bankowych w roku 2024. Banki wnoszą również składki na Fundusz Przymusowej Restrukturyzacji banków w cyklu rocznym. W 2017 r. składka ta wyniosła 1 182 mln zł, w 2018 r. – 960 mln zł, w 2019 r. – 2 000 mln zł, a w 2020 r. – 1 600 mln zł. Następnie wraz z wejściem w życie 1 lutego 2016 r. ustawy z dnia 15 stycznia 2016 r. o podatku od niektórych instytucji finansowych, na banki nałożono podatek – tzw. podatek bankowy. Podatek ten wynosi 0,0366% podstawy opodatkowania miesięcznie co w skali roku daje 0,44%. „Podstawą opodatkowania w podatku od niektórych instytucji jest nadwyżka sumy wartości aktywów podatnika, wynikająca z zestawienia obrotów i sald, ustalonego na ostatni dzień miesiąca na podstawie zapisów na kontach księgi głównej” (Martyś, Bartlewski 2018, s. 101–133). Podatek bankowy w 2016 r. wynosił 3 199 mln zł, w 2017 r. – 3 630 mln zł, w 2018 r. – 3 794 mln zł, a w 2019 r. – 4 025 mln zł. Należy jeszcze wspomnieć o składce na Fundusz Wsparcia Kredytobiorców, który powołano na podstawie ustawy z dnia 9 października 2015 r. o wsparciu kredytobiorców, którzy zaciągnęli kredyt mieszkaniowy i znajdują się w trudnej sytuacji finansowej¹⁰⁷.

Począwszy od 2015 roku banki w Polsce mają do czynienia z wysokimi kosztami fiskalnymi generowanymi przede wszystkim przez podatek bankowy i podwyższone opłaty na BFG. Obciążenia zewnętrzne nie stanowią kosztów uzyskania przychodu dla banków, co dodatkowo potęguje skalę tych obciążeń. Ponadto należy podkreślić, że regulacje ostrożnościowe w Polsce mają bardziej restrykcyjny charakter niż w innych krajach unijnych, dotyczy to zwłaszcza bufora ryzyka systemowego, wyższej wagi ryzyka kredytów hipotecznych, a zwłaszcza wysokich wag ryzyka dla portfela kredytów walutowych wyrażonych w obcej walucie czy wielkości funduszy związanych z gwarantowaniem depozytów i przymusową restrukturyzacją czy obciążeniami fiskalnymi (szerz. Zygierewicz 2019, 27-29).

Analizując doświadczenia ze stosowania danin publicznych obciążających sektor bankowy warto przyrzeć się rozwiązaniom w krajach Unii Europejskiej. Przykładowo podatek bankowy wprowadzono w takich państwach jak: Austria, Belgia, Cypr, Finlandia, Francja, Łotwa, Holandia, Niemcy, Portugalia, Słowacja, Szwecja, Węgry i Wielka Brytania. W krajach tych zostały wdrożone różne modele opodatkowania np. pasywa lub ich wybrane pozycje są podstawą opodatkowania w większości wymienionych krajów, z kolei w Finlandii i Francji opodatkowano aktywa ważne ryzykiem, a na Węgrzech – aktywa. Natomiast w Wielkiej Brytanii w 2016 roku wprowadzono dodatkowy podatek od zysków banków. W tabeli nr 3.2 przedstawiono charakterystyki podatków bankowych w wybranych państwach UE.

Dodatkowe zewnętrzne obciążenia banków w krajach Unii Europejskiej w zróżnicowany sposób wpływają na akcję kredytową w tych państwach. Wprowadzenie w Wielkiej Brytanii w 2011 roku podatku bankowego nie było przyczyną wzrostu oprocentowania kredytów a nawet w związku z większą płynnością na rynku pieniężnym i niższym ryzykiem kredytowym zauważono w niektórych przypadkach spadek oprocentowania kredytów. Natomiast w Niemczech od 2021 roku zniesiono ograniczenie akcji kredytowej, a z kolei we Francji nie zauważono akcji kredytowej. Warto również zaznaczyć, że ze względu na przynależność do jednolitego rynku UE i przenoszenie transakcji między państwami autonomiczne nakładanie podatku od transakcji finansowych w wybranych krajach UE nie wydaje się celowe¹⁰⁸.

¹⁰⁷ I.D. Czechowska, D. Hajdys, J. Stawska, W. Zatoń, J. Sikorski, Raport Konsekwencje zewnętrznych obciążeń regulacyjnych i fiskalnych dla potencjału akcji kredytowej banków, Program Analityczno-Badawczy Fundacji Warszawski Instytut Bankowości, SYGN. WIB PAB 10/2020, Warszawa 2020.

¹⁰⁸ I.D. Czechowska, D. Hajdys, J. Stawska, W. Zatoń, J. Sikorski, Raport Konsekwencje zewnętrznych obciążeń regulacyjnych i fiskalnych dla potencjału akcji kredytowej banków, Program Analityczno-Badawczy Fundacji Warszawski Instytut Bankowości, SYGN. WIB PAB 10/2020, Warszawa 2020.

Tabela 3.2. Podatek bankowy w wybranych krajach Unii Europejskiej

Państwo	Rok wprowadzenia	Cel wprowadzenia	Przeznaczenie	Podstawa opodatkowania	Stawka podatku
Austria	2011	Stabilność sektora bankowego, fiskalny	Fundusz stabilizacyjny (2012-2017), budżet państwa	Zysk (wcześniej pasywa)	0,024%-0,029%
Belgia	2012	Stabilność sektora bankowego	Fundusz gwarantowania depozytów	Pasywa	0,13231% (2016) 0,20% (2019) dla instytucji kredytowych, różne stawki (2021)
Cypr	2011	Stabilność sektora bankowego, fiskalny	Fundusz stabilizacyjny, budżet państwa	Depozyty	0,15%
Finlandia	2013	Fiskalny	Budżet państwa	Aktywa ważone ryzykiem	0,125%
Francja	2011	Fiskalny	Budżet państwa	Aktywa ważone ryzykiem	0,0642%
Łotwa	2011	Fiskalny	Budżet państwa	Pasywa	0,072%
Holandia	2012	Fiskalny	Budżet państwa	Pasywa	0,033-0,066%
Niemcy	2011	Stabilność sektora bankowego	Fundusz restrukturyzacyjny	Pasywa Instrumenty	0,02-0,06%
Polska	2016	Fiskalny	Budżet państwa	Aktywa kredytowe	0,44%
Portugalia	2011	Fiskalny	Budżet państwa	Pasywa Instrumenty pochodne	0,01-0,011%
Słowacja	2012	Stabilność sektora bankowego	Fundusz stabilizacyjny	Pasywa	0,2%
Szwecja	2009	Stabilność sektora bankowego	Fundusz stabilizacyjny	Pasywa	0,05%
Węgry	2010	Fiskalny	Budżet państwa	Aktywa	0,15%-0,20%
Wielka Brytania	2011	Fiskalny	Budżet państwa	Pasywa	(2020) 0,07% dla aktywów długoterm. i 0,14% dla aktywów krótkoterm. (2021) odpowiednio 0,05% i 0,10%

Źródło: PwC (2013), *Proposed bank levies – update, May 2013*; KPMG (2012), *Bank Levies – comparison of certain jurisdictions, Edition IX, June 2012*, akty prawa krajowego, aktualizacja według danych na dzień 18.03.2021 r. <https://taxfoundation.org/bank-taxes-in-europe-2021/> (dostęp: 26.07.2021).

W tabeli 3.3. zaprezentowano skalę podatku, jaki płacą ogółem największe banki europejskie. W zestawieniu podano zysk 38. największych banków w Europie

oraz podatek, jaki banki muszą zapłacić w relacji do wygenerowanego zysku.

Tabela 3.3. Skala podatku płacona przez banki europejskie w latach 2015-2019 w mln euro (38 największych banków w Europie)

Lata	2015	2016	2017	2018	2019
Zysk	114 293	116 386	142 216	144 945	118 685
Podatek	33 599	33 781	38 117	33 676	27 760
Stopa podatku	29%	29%	27%	23%	23%

Źródło: Transparency International EU: <https://taxtracker.eu/bank-profiles> (dostęp: 26.07.2021)

Tabela 3.4. Skumulowana wartość obciążeń podatkowo-składkowych w latach 2015-2020

Obciążenia podatkowo-składkowe	Obowiązuje od (częstotliwość)	Łączna wartość 2015-2020 (w mld zł)
Podatek bankowy	02.2016 r. (miesięczna)	19,1
Składki na FBG w BFG	01.2017 r. (roczna, płacona kwartalnie)	4,5
Składki na FPRB w BFG	01.2017 r. (roczna)	5,7
Wpłata na FWK	11-12.2015 r. (jednorazowa)	0,6
Wpłaty na pokrycie kosztów nadzoru	01.2015 r. (roczna)	1,0
Inne (BFG – F. stab., F. pom., FOŚG)	2015 r. – 2016 r. (F. stab. i F. pom. – roczna, FOŚG – jednorazowa)	10,5 SUMA: 41,4 mld zł

Źródło: J. Czekaj, A. Banasiak, A. Nierodka, T. Pawlonka, W. Zatoń, C. Lipiński, P. Gałązka, Wpływ czynników regulacyjnych i fiskalnych na wyniki finansowe banków w I kwartale 2021 roku, SYGN. WIB PAB 11/2021, Warszawa, czerwiec 2021 r.

Funkcja wspierania polskiej gospodarki szczególnie po pandemii Covid-19 jest ograniczona przez system podatkowy i obciążenia parafiskalne. Wysokie obciążenia fiskalne jak podatek bankowy, CIT, składki na BFG osiągnęły w 2020 roku wysokie wartości, co nie sprzyja sprawowanej przez sektor bankowy funkcji wspierania gospodarki. Wartość podatku CIT zapłaconą przez sektor bankowy w Polsce w 2020 r. wyniosła 5,5 mld zł. Biorąc pod uwagę dodatkowe obciążenia z tytułu podatku bankowego oraz składek na BFG w 2020 roku obciążenia fiskalne i parafiskalne nałożone na sektor bankowy w Polsce wyniosły 12,3 mld zł. Stopa podatkowa wnoszona przez podatek bankowy oraz opłaty na BFG osiągnęła wartość 38,7% w 2020 roku i w stosunku do 2019 roku wzrosła o 12,6 p. p. Wyłączając podatek CIT zewnętrzne obciążenia sektora bankowego w 2020 r. oszacowano na 8 mld zł. Taki poziom obciążeń zewnętrznych działa destabilizująco na sektor bankowy, szczególnie w okresie szoku zewnętrznego, jakim jest kryzys COVID-19, kiedy sektor bankowy powinien wpływać stymulująco na zdolność sektora do finansowania gospodarki. Środowisko niskich stóp procentowych, wysokie obciążenia fiskalne i parafiskalne oraz ryzyko

powiązane z kredytami walutowymi powodują, że pokonanie pandemii i jej skutków staje się dla sektora bankowego bardzo trudnym zadaniem¹⁰⁹.

Autorzy raportu Programu Analityczno-Badawczego Fundacji WIB (PAB 11/2021) opracowali rekomendacje dotyczące obciążeń fiskalnych. Rekomendują między innymi zwolnienie z podatku od niektórych instytucji finansowych nowo udzielonych kredytów inwestycyjnych. Ponadto proponują zaliczenie do kosztu uzyskania przychodów rezerw i odpisów, które zostały utworzone na kredyty udzielone po 15 marca 2020 roku. Wśród rekomendacji pojawiło się również zalecenie dotyczące zaliczenia do kosztów uzyskania przychodów strat, które zostały poniesione na sprzedaży kredytów udzielonych po 15 marca 2020 roku¹¹⁰.

¹⁰⁹ J. Czekaj, A. Banasiak, A. Nierodka, T. Pawlonka, W. Zatoń, C. Lipiński, P. Gałązka, Wpływ czynników regulacyjnych i fiskalnych na wyniki finansowe banków w I kwartale 2021 roku, SYGN. WIB PAB 11/2021, Warszawa, czerwiec 2021 r.

¹¹⁰ J. Czekaj, A. Banasiak, A. Nierodka, T. Pawlonka, W. Zatoń, C. Lipiński, P. Gałązka, Wpływ czynników regulacyjnych i fiskalnych na wyniki finansowe banków w I kwartale 2021 roku, SYGN. WIB PAB 11/2021, Warszawa, czerwiec 2021 r.

Prezentacja poziomu kredytów udzielanych przez sektor bankowy w Polsce, w okresie 2004–2020 wraz z opisem zachodzących w tym czasie zjawisk, determinujących prezentowane wartości

4.1. Kredyty udzielane przez banki w Polsce w okresie 2004–2020

Analiza historycznych danych statystycznych charakteryzujących działalność kredytową banków jest utrudniona ze względu na fakt, iż sposób prezentacji tych danych ulega ciągłym modyfikacjom wynikającym ze zmian regulacyjnych i postępujących za nimi zmian w sprawozdawczości. Bezpośrednim powodem tych zmian jest reakcja organów nadzorczych na pozytywne (rzadziej) lub negatywne (częściej) zjawiska występujące w samym systemie bankowym lub jego makroekonomicznym otoczeniu. Z tego względu nie jest łatwo zaprezentować w sposób spójny z aktualnie stosowaną metodologią dane sprzed roku 2009, a więc z okresu bezpośrednio przed i w trakcie globalnego kryzysu finansowego z 2008 roku. Wyrażna zamiana trendów jest też związana z wcześniejszym przełomowym zdarzeniem, jakim było formalne przystąpienie Polski do Unii Europejskiej w maju 2004 r., które otworzyło swobodny międzynarodowy przepływ osób, kapitału, towarów i usług, stwarzając nowe potrzeby i możliwości w zakresie produktów i usług bankowych, a szczególnie produktów walutowych. Trzeba także pamiętać o wpływie kursów walut obcych na prezentację wolumenów należności czy zobowiązań walutowych, zwiększającym dynamikę tych wolumenów w okresach osłabiania się złotego, zaś oddziałującym przeciwnie w okresach wzmacniania się krajowej waluty, niezależnie od kształtowania się wolumenów w walutach oryginalnych. Z kolei publikowanie danych statystycznych z zakresu rynku finansowego w ujęciu nominalnym znacznie utrudnia próby analitycznego wyeliminowania wpływu czynnika utraty wartości pieniądza w czasie czy modelowanie powiązań między systemem finansowym a gospodarką, dla której przyjęło się analizowanie podstawowych zależności w ujęciu realnym, tj. z wyeliminowaniem wpływu inflacji. Jeszcze inne utrudnienie wiąże się z faktem, że wolumeny obserwowane na koniec poszczególnych okresów są wypadkową dwóch procesów: decyzji kredytowych z danego okresu, uwarunkowanych bieżącą sytuacją makroekonomiczną, determinujących skalę sprzedaży nowych kredytów, oraz spłat rat kredytów zaciągniętych na mocy decyzji kredytowych podjętych w poprzednich okresach, najczęściej w innym otoczeniu makroekonomicznym.

Najstarsze publicznie dostępne dane dotyczące należności sięgają grudnia 1996 r. – można je znaleźć w comiesięcznym zestawieniu publikowanym przez NBP¹¹¹ w układzie sektorowym (wg sektorów ESA2010), w podziale na rodzaje instrumentów, operacje w złotych i w walutach obcych, operacje

z rezydentami i nierezydentami oraz terminy pierwotne operacji. Warto przyrzeć się skonstruowanym na podstawie tych danych wykresom, przedstawiającym wolumeny brutto (w mln zł) i strukturę sektorową należności na koniec poszczególnych kwartałów (wykres 4.1 i wykres 4.2), oraz relacje wolumenów należności do annualizowanego wolumenu PKB¹¹², łącznie (wykres 4.3) i w ujęciu zagregowanym do sektorów (wykres 4.4):

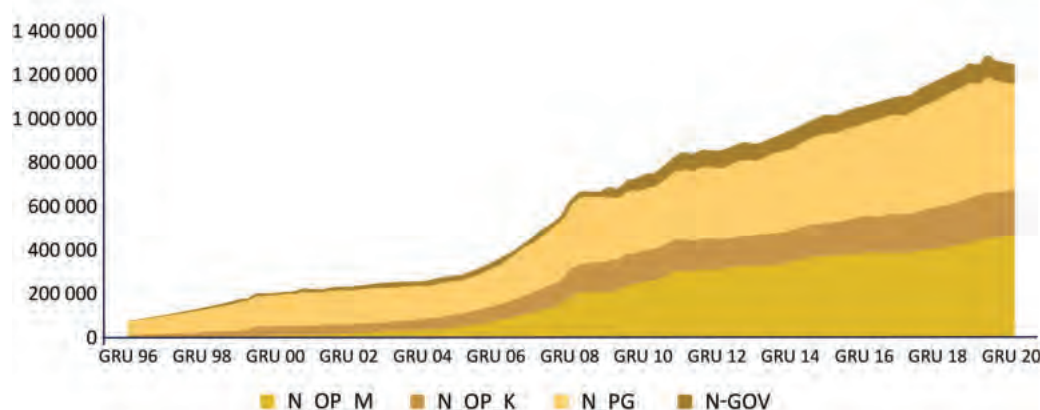
- N_OP_M: należności od osób prywatnych z tytułu kredytów mieszkaniowych,
- N_OP_K: pozostałe należności od osób prywatnych,
- N_PG: należności od pozostałych podmiotów sektora niefinansowego (wraz z należnościami od podmiotów sektora finansowego, niebędących bankami) – można je umownie nazwać należnościami od przedsiębiorstw,
- N_GOV: należności od jednostek sektora centralnego i samorządowego.

Już pobieżne spojrzenie na wykres 4.1 pozwala wyróżnić cztery fazy wzrostowe należności kredytowych:

- **1996-2000:** wobec relatywnie niskich wolumenów początkowych obserwowana jest wysoka dynamika wzrostu wolumenu należności ogółem, ze średnią roczną nominalną stopą wynoszącą 27,5%, napędzana przez kredyty dla przedsiębiorstw;
- **2001-2004:** okres spowolnienia dynamiki należności do średniorocznego poziomu 6,1% spowodowanego niekorzystną sytuacją makroekonomiczną (wysoka inflacja i wzrost stóp procentowych, które spowodowały spowolnienie wzrostu gospodarczego) – nastąpiło wyraźne zahamowanie popytu na kredyty ze strony przedsiębiorców (średnia roczna stopa wzrostu spadła w ich przypadku do 0,6%), ale zostało to w znacznej mierze skompensowane przez rosnący wolumen kredytów udzielonych osobom prywatnym (średnia stopa wzrostu 15,4%, a w przypadku kredytów mieszkaniowych – nawet 39,1%);
- **2005-2008:** akces do Unii Europejskiej spowodował przyspieszenie wzrostu gospodarki i uruchomił ponowną wysoką dynamikę wzrostu należności kredytowych ze średniorocznym poziomem 25,2% utrzymującym się do wybuchu globalnego kryzysu finansowego. Wzrost cen wyhamował, zaś poprawa sytuacji gospodarczej, spadek bezrobocia i wzrost dochodów gospodarstw domowych stały

¹¹¹ Por. https://www.nbp.pl/home.aspx?f=/statystyka/pieniezna_i_bankowa/na_zobow.html. NBP zastrzega, że dane za okres grudzień 1996 r. – luty 2002 r. są oparte na szacunkach.

¹¹² Annualizowany wolumen PKB dla każdego kwartału stanowi sumę nominalnej wielkości PKB dla danego kwartału i dla trzech kwartałów poprzedzających.

Wykres 4.1. Wolumen należności kredytowych w okresie 1996-2020 (mln zł)

Źródło: dane miesięczne NBP.

się przesłankami do obniżenia stóp procentowych i wzrostu popytu na kredyty (w tym też okresie na większą skalę zaczął rosnąć udział kredytów walutowych);

- **2009-2019:** pomimo że polski system finansowy w stosunkowo dobrym stanie przetrwał globalny kryzys finansowy zapoczątkowany w roku 2008, dynamika wzrostu należności kredytowych utrzymywała się w kolejnych latach na średniorocznym poziomie 6,4%, a więc znacząco poniżej wcześniejszych osiągnięć.

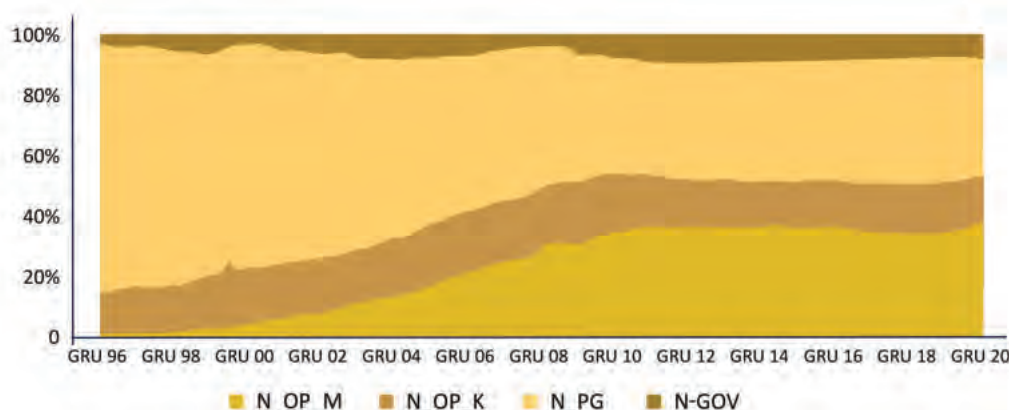
Wolumen należności kredytowych wzrósł jeszcze do końca I kwartału 2020 r. (osiągając maksymalny poziom 1 290,8 mld zł), po czym następuje faza spadkowa, spowodowana przez pandemię COVID-19: pomiędzy końcem marca a końcem grudnia 2020 r. spadek wolumenu należności wyniósł 2,8%.

Natomiast na podstawie wykresu 4.2 można wnioskować o względnie stabilnym udziale należności od

dwóch sektorów klientów w łącznym wolumenie należności:

- kilkunastoprocentowym udziale (średnio 17%) należności od osób prywatnych innych niż kredyty mieszkaniowe (m. in. kredyty konsumpcyjne, zadłużenie z tytułu kart kredytowych, saldo debetowe rachunków bankowych), z minimum na poziomie 13,6% w roku 1996, wzrostem do poziomu rzędu 20% w okresie 2005-2010 i stabilizacją na średnim poziomie ok. 15,5% od roku 2011;
- kilkuprocentowym udziale należności od jednostek sektora centralnego i samorządowego (z minimum 2,4% w 2001 r., maksimum 9,3% w 2012 r. i średnim poziomem 7,5% obserwowanym po roku 2014).

Na podstawie powyższych wywodów dotyczących kształtowania się wolumenu i struktury należności kredytowych, w dalszej analizie wydaje się usprawiedliwione:

Wykres 4.2. Struktura kredytów w okresie 1996-2020 w podziale na sektory rynkowe

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych miesięcznych NBP.

- pominięcie dwóch pierwszych faz stosunkowo wolnego wzrostu wolumenu należności kredytowych i **skoncentrowanie się na okresie od grudnia 2004 r. do dziś**;
- **skupienie się na kredytach dla osób prywatnych** (ze szczególnym wyróżnieniem kredytów mieszkaniowych) i **kredytach dla przedsiębiorstw** – każdy z tych agregatów stanowi około 38% wolumenu należności kredytowych brutto (na dzień 31.12.2020 r.).

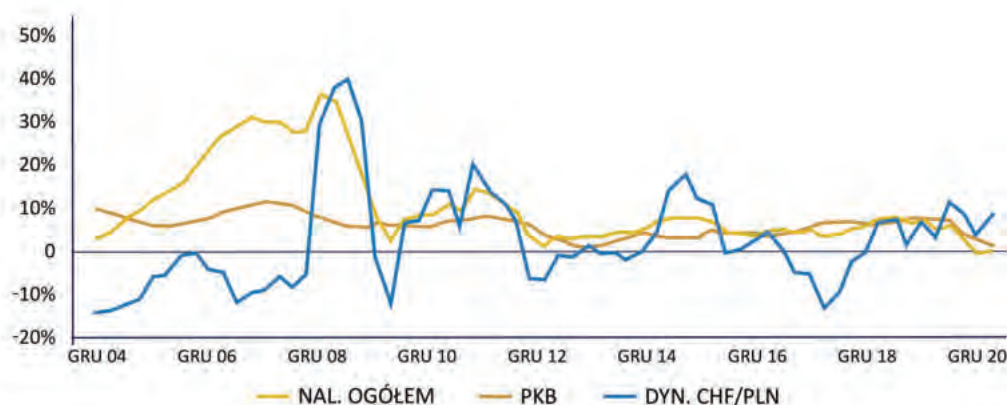
4.1.1. Czynniki kształtujące dynamikę wolumenu kredytów

4.1.1.1. Kredyty a koniunktura gospodarcza

Pomiędzy koniunkturą gospodarczą a popytem na kredyty bankowe istnieje silny związek mający charakter sprzężenia zwrotnego. Z jednej strony, wzrost gospodarczy rozumiany prosto jako zwiększanie skali działalności gospodarczej wymaga uprzedniego zainwestowania w środki produkcji finansowanego przez zgromadzone wcześniej własne fundusze przedsiębiorstw (zatrzymane zyski, emisja akcji czy udziałów) lub środki obce (kredyty bankowe, wyemitowane dłużne papiery wartościowe). Tak więc mogłoby się wydawać, że dynamika wzrostu gospodarczego, mierzonego np. dynamiką produktu krajowego brutto (PKB), powinna być wyspecyfikowana jako funkcja dynamiki kredytów. Jednak w rzeczywistości decyzje przedsiębiorców o zaciąganiu długu – zwłaszcza średnio- i długoterminowego w postaci kredytów inwestycyjnych – są silnie uzależnione od samooceny przedsiębiorców

pod kątem możliwości spłaty długu z zysków, osiągniętych po wdrożeniu inwestycji. Popyt na kredyty inwestycyjne wzrasta więc w fazie wzrostowej cyklu koniunkturalnego, gdy szanse uzyskania odpowiedniego poziomu zysków są oceniane jako duże, zaś maleje w okresach spowolnienia gospodarczego. To zaś oznacza, że dynamika kredytów bankowych może być wyspecyfikowana jako funkcja dynamiki PKB, w dodatku nie tyle obserwowanej dynamiki bieżącej, co raczej nieznaną dynamikę w przyszłych okresach, co zdecydowanie utrudnia konstrukcję modeli prognostycznych. Mamy więc do czynienia z silną współzależnością, nieulegającą w szczególności modelowaniu ani prognozowaniu popytu na kredyty bankowe.

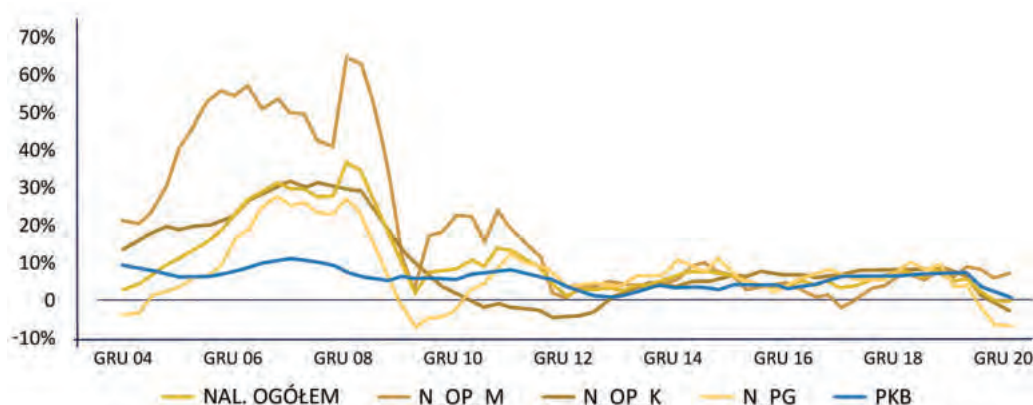
Silna korelacja dynamiki portfela należności kredytowych i tempa wzrostu gospodarki realnej jest dobrze uwidoczniła na wykresie 4.3, prezentującym historyczną zależność między dynamiką wolumenu należności kredytowych brutto a nominalną dynamiką annualizowanego PKB w okresie grudzień 2014 r. – grudzień 2020 r., czy na podobnym wykresie 4.4, prezentującym analogiczne zależności dla podstawowych sektorowych agregatów należności (kredyty mieszkaniowe osób prywatnych, pozostałe kredyty osób prywatnych, kredyty dla podmiotów gospodarczych)¹¹³. Wyraźnie widoczne jest znaczne przyspieszenie dynamiki wszystkich prezentowanych agregatów kredytów w okresie sprzed globalnego kryzysu finansowego (do 2008 r.), napędzane pomyślnymi perspektywami koniunktury gospodarczej w tamtym okresie i rozbudowanym popytem konsumpcyjnym i mieszkaniowym. Silna współzależność obu dynamik jest natomiast obserwowana od roku 2011, zaś znaczne odchylenia są

Wykres 4.3. Dynamika kredytów i PKB na tle zmian kursu CHF/PLN w okresie 2004–2020

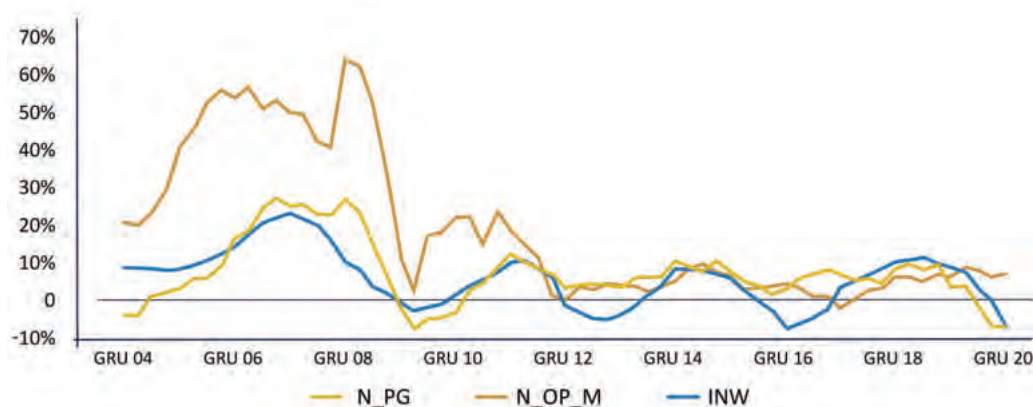
Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych NBP i GUS.

¹¹³ Współczynniki korelacji obliczone dla okresu grudzień 2004 – grudzień 2020 wynoszą odpowiednio: 0,645 dla kredytów ogółem, 0,604 dla kredytów mieszkaniowych osób prywatnych, 0,654 dla pozostałych kredytów udzielonych osobom prywatnym, 0,528 dla kredytów udzielonych podmiotom gospodarczym.

Wykres 4.4. Dynamika kredytów w podziale na sektory w okresie 2004–2020

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych NBP i GUS.

Wykres 4.5. Dynamika kredytów mieszkaniowych osób prywatnych i kredytów gospodarczych a dynamika nakładów inwestycyjnych w PKB w okresie 2004–2020

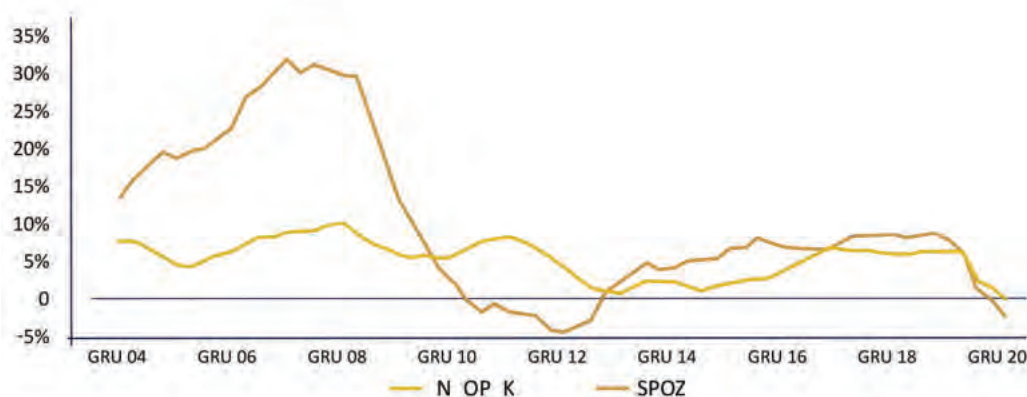
Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych NBP i GUS.

spowodowane przez wpływ innych czynników, do których należy zaliczyć przede wszystkim zmiany w strukturze należności przedstawione na wykresie 4.2 (szczególnie przez wzrost udziału kredytów mieszkaniowych dla osób prywatnych, zaciąganych w okresie 2005-2011 w znacznej części we frankach szwajcarskich ze względu na ich niskie oprocentowanie i trend wzmocnienia się polskiej waluty względem franka widoczny do lata 2008 r.), oraz kształtowanie się kursu wymiany złotego w okresie pokryzysowym (w tym szczególnie kursu CHF/PLN) – do tych kwestii wrócimy w dalszym ciągu raportu.

Zwraca uwagę silna korelacja dynamiki kredytów mieszkaniowych osób prywatnych oraz kredytów podmiotów gospodarczych z dynamiką nakładów inwestycyjnych w gospodarce, obliczonych w sposób zannualizowany, jak powyżej w przypadku PKB, dla wyeliminowania wpływu wahań sezonowych

(por. wykres 4.5)¹¹⁴, która może stanowić podstawę oszacowania odpowiednich zależności w modelach prognostycznych. Tak silnej zależności nie można stwierdzić w przypadku dynamiki pozostałych kredytów dla osób prywatnych, gdyby chcieć poszukiwać podobnego związku z dynamiką spożycia indywidualnego – wykres 4.6 pokazuje wyraźnie, że szczególnie w okresie 2004-2012 na dynamikę tej kategorii kredytów silnie oddziałują jeszcze inne czynniki, z których najważniejsza wydaje się sytuacja dochodowa gospodarstw domowych, określona m. in. przez poziom zatrudnienia i bezrobocia, poziom wynagrodzeń za pracę i emerytur czy rentowność indywidualnej działalności gospodarczej.

¹¹⁴ Odpowiednie współczynniki korelacji obliczone dla okresu grudzień 2004 – grudzień 2020 wynoszą: 0,650 dla kredytów mieszkaniowych, 0,719 dla kredytów udzielonych podmiotom gospodarczym.

Wykres 4.6. Dynamika pozostałych kredytów osób prywatnych a dynamika spożycia indywidualnego w PKB w okresie 2004-2020

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych NBP i GUS.

4.1.1.2. Relacja wolumenu kredytów do wolumenu PKB

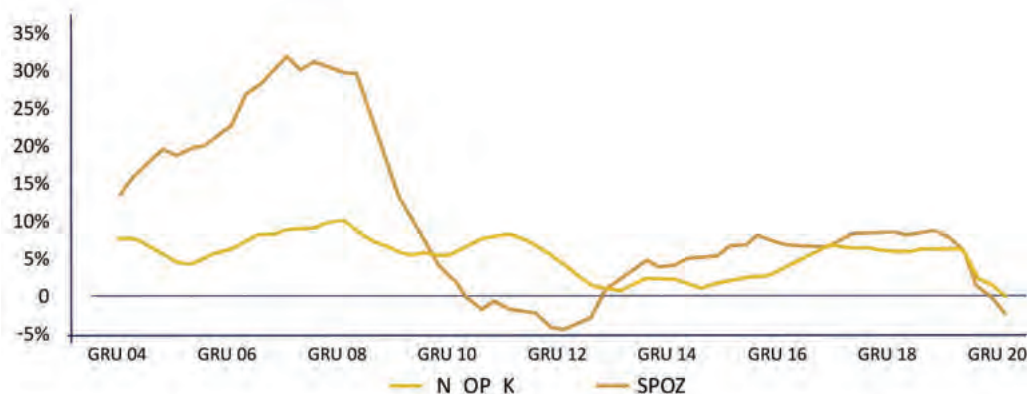
Kolejna relacja zasługująca na uwagę to relacja wolumenu kredytów do wolumenu PKB, która jest o tyle istotna, że pośrednio charakteryzuje zdolność do obsługi zaciągniętych kredytów w zdeterminowanej przez koniunkturę sytuacji finansowej kredytobiorców, a także potencjał skali korzystania z kredytów w porównywalnej sytuacji makroekonomicznej. Prezentowany w tabeli 4.1 i na wykresie 4.7 wskaźnik tej

relacji dla należności kredytowych ogółem stanowi sumę wartości wskaźników dla poszczególnych wyróżnionych segmentów rynku. W okresie 2004-2015 wskaźnik ten podwoił się (rosnąc z 27,8% do 57,4%), gdyż ówczesna dynamika wolumenu należności kredytowych na ogół górowała nad dynamiką PKB. Szczególnie intensywny wzrost nastąpił w latach 2005-2008, w wyniku dynamicznie rosnących kredytów mieszkaniowych (zwiększenie wskaźnika o ponad 17 punktów procentowych) i kredytów dla przedsiębiorstw (o ponad 7 punktów procentowych).

Tabela 4.1. Relacja wolumenu należności kredytowych do PKB w poszczególnych segmentach rynkowych

Wyszczególnienie	N_OP_M	N_OP_K	N_PG	N_GOV	N_Ogółem
31.12.2004 (minimum)	3,9%	5,3%	16,5%	2,2%	27,8%
Poziom maksymalny	21,3%	10,2%	23,8%	4,9%	57,4%
– na dzień	30.06.2015	30.09.2015	31.03.2019	31.12.2011	30.09.2015
31.12.2020	20,6%	8,6%	20,9%	4,1%	54,1%

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych NBP i GUS.

Wykres 4.7. Relacja wolumenu kredytów do PKB w okresie 2004-2020

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych NBP i GUS.

Po roku 2015 przeważają okresy osłabienia dynamiki wolumenu należności kredytowych względem dynamiki PKB, skutkując względną stabilizacją analizowanej relacji na poziomie o ponad 3 punkty procentowe niższym od maksimum (należności ogółem). Jest to wypadkowa zmian obserwowanych w poszczególnych segmentach rynkowych, z najsilniejszym względnym spadkiem w przypadku kredytowania podmiotów gospodarczych (o 2,9 p.p.). Można więc stwierdzić, że utworzyła się swojego rodzaju „rezerwa” potencjalnego popytu, który mógłby zostać

uruchomiony w okresie spodziewanej pomyślnej koniunktury.

W tym miejscu warto postawić w szerszym kontekście pytanie, jak potencjał rozwoju działalności kredytowej polskiego systemu bankowego wygląda na tle innych krajów. Za podstawę porównań przyjmujemy odniesienie do nominalnego wolumenu PKB takich wielkości, jak aktywa systemu finansowego i systemu bankowego, portfel kredytów i portfel depozytów dla Polski, Czech, Słowacji i Węgier oraz strefy euro jako całości (por. tabelę 4.2).

Tabela 4.2. Aktywa systemu finansowego w relacji do PKB w wybranych krajach Europy Środkowo-Wschodniej oraz w strefie euro w latach 2016–2019 (w %)

Wyszczególnienie	2016	2017	2018	2019	Zmiana (p.p.) 2016:2019
Polska	132,8	132,1	128,3	124,5	-8,3
Czechy	160,3	175,4	173,0	169,8	+9,5
Słowacja	124,3	126,8	125,8	127,5	+3,2
Węgry	130,9	128,4	132,3	131,1	+0,2
Strefa euro	487,2	478,2	466,0	488,0	+0,8

Źródło: Rozwój systemu finansowego w Polsce w 2019 r., NBP Warszawa 2020r, s. 19.

Pomiędzy krajami z tej grupy można zauważyć istotne różnice. Poziom aktywów systemu finansowego w relacji do PKB w Polsce oraz w innych krajach Europy Środkowo-Wschodniej jest niski w porównaniu do średniej wartości tego wskaźnika dla krajów strefy euro. Funkcjonowanie systemu finansowego w Polsce charakteryzuje tendencja stopniowego względnego kurczenia się, o czym świadczy malejący poziom wskaźnika aktywów systemu finansowego w relacji do PKB, przy czym poziom tego wskaźnika w Polsce jest niższy niż w Czechach, na Węgrzech i w niektórych okresach na Słowacji, a także widocznie niższy, porównując ze strefą euro. Informacje zawarte w tabeli 4.2 wskazują, że spośród analizowanych krajów jedynie w Polsce nastąpiło

zmniejszenie relacji aktywów systemu finansowego do PKB. W pozostałych badanych krajach miały miejsce wzrosty, przy czym największy w Czechach (o ponad 9 punktów procentowych), a najmniejszy na Węgrzech (o 0,2 punktu procentowego) i w krajach strefy euro (o 0,8 punktu procentowego). Relacja aktywów krajowego systemu finansowego do PKB na koniec 2019 r. wyniosła 124,5%, przy czym ze względu na szybszy wzrost PKB niż aktywów sektora finansowego uległa obniżeniu wobec poziomu na koniec 2018 r. Charakteryzując rozwój samego sektora bankowego w Polsce warto natomiast porównać jego potencjał (poziom: aktywów, kredytów, depozytów) do PKB z obserwowanymi w różnych krajach (por. tabelę 4.3).

Tabela 4.3. Stopień rozwoju sektora bankowego (banki komercyjne i spółdzielcze) w wybranych krajach Europy Środkowo-Wschodniej oraz w strefie euro w latach 2017–2019 (w %)

Wyszczególnienie	Aktywa/PKB			Kredyty/PKB			Depozyty/PKB		
	2017	2018	2019	2017	2018	2019	2017	2018	2019
Polska	89,4	89,2	87,6	49,4	49,5	48,2	53,4	54,3	55,2
Czechy	138,7	136,7	133,5	49,9	50,4	49,9	65,5	66,0	65,9
Węgry	95,3	100,1	97,7	32,1	32,4	34,2	40,1	43,1	41,9
Strefa euro	271,9	266,5	273,3	88,8	87,6	87,3	84,8	85,1	87,4

Źródło: Rozwój systemu finansowego w Polsce w 2019 r., NBP Warszawa 2020r, s. 23.

Pomimo dominacji sektora bankowego w systemie finansowym w Polsce, jego wielkość (mierzona poziomem aktywów wobec PKB) jest relatywnie nieduża wobec innych krajów UE, a zwłaszcza średniej krajów strefy euro. Pod tym względem polski sektor bankowy należy do najmniejszych w UE, jest relatywnie najslabiej rozwinięty. Poziom tego wskaźnika ustabilizował się w okresie 2017-2019 w okolicach 88%, podczas gdy średnia w krajach strefy euro wynosi 273%. Proces rozwoju sektora bankowego w Polsce rozpoczął się pod koniec lat osiemdziesiątych w związku z przemianami politycznymi, na fali deregulacji, liberalizacji i dzięki przekształceniom własnościowym. W kolejnych latach następowała stabilizacja, umacnianie infrastruktury bankowej i wzrost znaczenia banków w gospodarce. Jednak ze względu na opóźnienia spowodowane funkcjonowaniem

w warunkach gospodarki centralnie planowanej, powyższy wzrost – choć wyraźny – był umiarkowany w porównaniu z innymi krajami. Z informacji zamieszczonych w tabeli 4.3 wynika, że w Polsce, Czechach i na Węgrzech wskaźnik depozyty/PKB osiąga wyższe poziomy w porównaniu do wskaźnika kredyty/PKB. W sektorach bankowych krajów strefy euro poziom tych wskaźników jest bardzo podobny. W Polsce relacja aktywów sektora bankowego do PKB oraz kredytów do PKB wykazuje tendencję malejącą. Z kolei widoczny jest wzrost tego wskaźnika w odniesieniu do relacji depozytów do PKB. Podobna tendencja jest także widoczna w badanym okresie w sektorze bankowym w Czechach (aktywa do PKB). Podsumowując, system bankowy w Polsce jest relatywnie słabiej rozwinięty niż systemy w krajach takich jak Czechy czy kraje strefy euro.

Tabela 4.4. Relacja należności od sektora niefinansowego do wolumenu PKB w wybranych krajach w roku 2020

Kraj	Należności ogółem	Kredyty mieszkaniowe dla gosp. domowych	Pozostałe kredyty dla gosp. domowych	Kredyty dla przedsiębiorstw
CZ	53,6%	25,7%	7,6%	20,3%
DE	89,8%	41,7%	13,5%	34,5%
DK	164,0%	99,9%	8,0%	56,1%
EE	64,4%	32,0%	4,0%	28,3%
LT	38,1%	18,9%	3,9%	15,4%
LV	35,8%	14,3%	2,7%	18,7%
PL	48,2%	20,3%	13,2%	14,6%
SE	145,5%	76,8%	16,7%	51,9%
SK*	64,1%	33,1%	8,8%	22,2%

* Dla Słowacji dane za 2019 r.

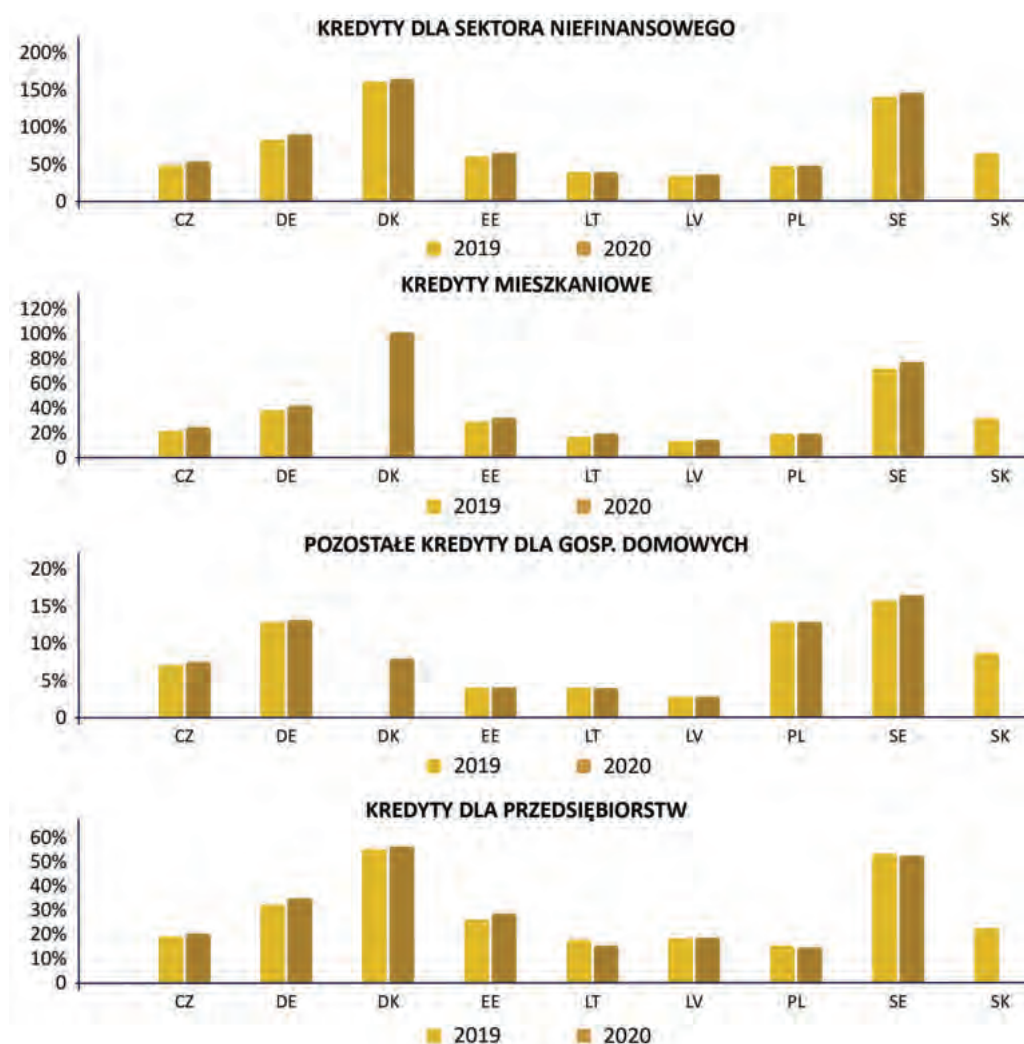
Źródło: ECB, Eurostat, obliczenia własne.

Szczegółowe dane publikowane przez Europejski Bank Centralny i Eurostat (Urząd Statystyczny Unii Europejskiej) umożliwiają także konfrontację relacji należności kredytowych do PKB obserwowanych w Polsce (w podziale na wyżej określone podstawowe segmenty rynku kredytowego) z analogicznymi relacjami w innych krajach. Wykres 4.8 przedstawia te relacje dla lat 2019 i 2020, dla Polski i wybranych krajów z najbliższego sąsiedztwa (rozwinięte rynki finansowe – Niemcy (DE), Dania (DK), Szwecja (SE) oraz rozwijające się rynki Europy Środkowej – Czechy (CZ), Estonia (EE), Litwa (LT), Łotwa (LV), Słowacja (SK)), dla należności od sektora niefinansowego ogółem i w podziale na wyróżnione agregaty podmiotowe (kredyty mieszkaniowe, pozostałe kredyty dla gospodarstw domowych, kredyty dla

przedsiębiorstw).¹¹⁵ Tabela 4.4 stanowi zbiorcze zestawienie analizowanych relacji dla roku 2020 (w przypadku Słowacji dla roku 2019, ze względu na brak danych o wolumenie PKB za rok 2020).

Podobnie jak w przypadku łącznego portfela kredytów można stwierdzić, że w porównaniu z pozostałymi analizowanymi krajami relacje portfeli w poszczególnych segmentach rynku do wolumenu PKB są dla Polski względnie niskie:

¹¹⁵ Rozbieżności między danymi publikowanymi przez NBP i GUS a danymi dla Polski publikowanymi przez Eurostat i EBC, mogące wynikać z różnic definicyjnych i niesprecyzowanych kursów wymiany złotego i walut krajów skandynawskich względem euro, nie wydają się istotnie wpływać na wyciągnięte wnioski.

Wykres 4.8. Relacja wolumenu kredytów sektora niefinansowego do PKB w porównaniu z wybranymi sąsiednimi krajami
Źródło: ECB, Eurostat, obliczenia własne.

- w przypadku należności ogółem rekordowe poziomy wskaźnika osiągają Dania (164%) i Szwecja (145%), znacznie niższy poziom (90%) charakteryzuje Niemcy. Wśród krajów Europy Środkowej mamy do czynienia ze wskaźnikami na poziomie od 64% (Estonia, Słowacja) do ok. 36% (Łotwa). Polska ze wskaźnikiem na poziomie 48% ma za sobą tylko Łotwę i Litwę;
- najistotniejszy wkład w kształtowanie się omawianej relacji mają kredyty mieszkaniowe dla gospodarstw domowych – na rynkach rozwiniętych stanowią one równowartość 100% PKB w przypadku Danii, niemal 77% w Szwecji i 42% w Niemczech. Trzy kraje z Europy Środkowej osiągnęły wskaźniki od ok. 26% do 33% (Czechy, Estonia, Słowacja). Polska ze wskaźnikiem na poziomie 20% wyprzedza tylko Litwę (19%) i Łotwę (nieco ponad 14%);
- kolejny istotny agregat kredytowy to kredyty dla przedsiębiorstw – tu także relacje dla rynków

rozwiniętych są wyższe, sięgając od 56% w Danii, do 52% w Szwecji i niemal 35% w Niemczech, ale już dla Estonii obserwujemy poziom przekraczający 28%, zaś dla Łotwy, Czech i Słowacji 19-22%. Relacja dla Polski (14,6%) jest w tym przypadku najniższa i zbliżona do poziomu obserwowanego także dla Litwy (15,4%).

Jedynie w przypadku pozostałych kredytów dla gospodarstw domowych mamy do czynienia z sytuacją, gdy relacja do PKB (13,2%) wyróżnia się na tle pozostałych krajów Europy Środkowej, zbliżając się do poziomów obserwowanych dla rynków rozwiniętych (16,7% dla Szwecji, 13,5% dla Niemiec) i przewyższając poziom dla Danii (8,0%). Zbliżone do duńskiego poziomu są także analizowane relacje dla Słowacji (8,8%) i Czech (7,6%), podczas gdy w krajach bałtyckich mamy do czynienia z poziomem rzędu 3-4%. Może to być m.in. efekt wzrastającej sprzedaży wysokokwotowych kredytów konsumpcyjnych, których udział w nowej

sprzedaży kredytów konsumpcyjnych przekroczył 34% w 2019 r., o czym wspomina *Raport o stabilności systemu finansowego* z czerwca 2020 r.¹¹⁶

Podsumowując ten wątek rozważań można stwierdzić, że polski rynek kredytów bankowych nie wydaje się jeszcze być nasycony i wykazuje rezerwy po stronie popytu, pozwalające na dalszy rozwój akcji kredytowej w warunkach sprzyjającej koniunktury gospodarczej, zwłaszcza w obszarach kredytowania działalności przedsiębiorstw czy kredytów mieszkaniowych. Natomiast celowe wydaje się ostrożniejsze rozwijanie sprzedaży kredytów konsumpcyjnych, ze swej natury bardziej ryzykownych, ze względu na ograniczone możliwości zabezpieczeń.

4.1.1.3. Kredyty dla przedsiębiorstw w różnych uwarunkowaniach makroekonomicznych

Analizując popyt na kredyty ze strony przedsiębiorstw, należy mieć na uwadze dwa podstawowe typy kredytów, służące realizacji różnych potrzeb pojawiających się w procesie prowadzenia działalności gospodarczej, a w związku z tym odmiennie wykorzystywane w zmieniającej się koniunkturze:

- **kredyty obrotowe** – przeznaczone na finansowanie bieżących potrzeb w zakresie zarządzania płynnością (finansowanie bieżących płatności, zapasów, pokrycie należności z tytułu tzw. kredytu kupieckiego, czyli rozliczeń z kontrahentami itp.), mające ze swej natury krótkoterminowy charakter;
- **kredyty inwestycyjne** – finansujące nakłady na odnowienie, modernizację lub powiększenie zasobu środków trwałych przedsiębiorstwa.¹¹⁷ Mają one z reguły średnio- lub długoterminowy charakter (do tych ostatnich należą m. in. kredyty na nieruchomości komercyjne, wykazywane odrębnie w dostępnych publikacjach statystycznych NBP i UKNF).

Można stwierdzić, że decyzje o zaciąganiu kredytów obrotowych mają bardziej przymusowy charakter: są podejmowane w sytuacjach, gdy z różnych powodów tworzą się czasowe rozbieżności między strumieniami wpływów i wypływów środków pieniężnych przedsiębiorstwa. W normalnych warunkach działania wynika to z charakteru realizowanych procesów

wytwórczych (a w szczególności z rozbieżnych sezonowych wahań otrzymywanych przychodów i ponoszonych wydatków), natomiast w sytuacjach pogarszającej się koniunktury dochodzą do tego potrzeby wynikające z zatorów płatniczych u kontrahentów. Z kolei decyzje o zaciąganiu kredytów inwestycyjnych są podejmowane na zasadzie bardziej swobodnego wyboru między różnymi formami finansowania o odmiennych uwarunkowaniach i różnej opłacalności (inwestycje mogą być finansowane przez środki własne kumulowane z zysków przedsiębiorstwa lub zgromadzone poprzez emisję akcji czy udziałów, albo przez środki obce w formie kredytu bankowego lub z emisji dłużnych papierów wartościowych). Można się więc spodziewać, że kredyt bankowy zostanie zaciągnięty, jeśli przedsiębiorstwo oceni, że w dającej się przewidzieć perspektywie koniunktura gospodarcza będzie pomyślna, umożliwiając osiągnięcie dodatniego wyniku z inwestycji, który ułatwi spłatę kredytu, a także że ten sposób finansowania będzie optymalny z punktu widzenia kosztu obsługi długu.

Analizowane tu dane dla szeroko rozumianego sektora przedsiębiorstw obejmują obok dużych oraz małych i średnich przedsiębiorstw prezentowanych bezpośrednio w zestawieniach NBP i UKNF także analogiczne dane dla przedsiębiorców indywidualnych i rolników, zaciągających kredyty na cele produkcyjne, wyodrębnionych z sektora gospodarstw domowych. W analizie zostały wyróżnione kredyty operacyjne, kredyty inwestycyjne z wyodrębnieniem kredytów na nieruchomości i kredyty pozostałe.

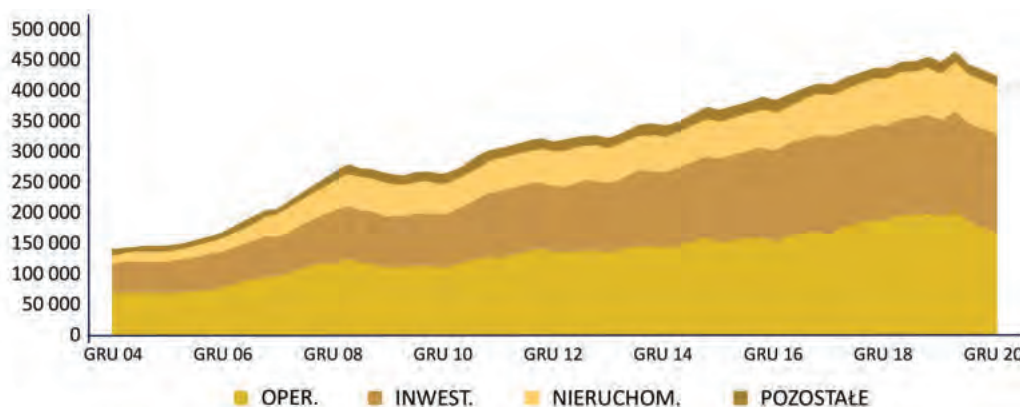
Pobieżna analiza wykresu 4.9 pozwala stwierdzić, że łączny wolumen tych kredytów, startując z poziomu 160,6 mld zł na koniec grudnia 2004 r., wykazał się silną dynamiką w okresie od roku 2004 do pierwszej połowy 2009 r. ze średnią roczną stopą wzrostu wynoszącą 17,8%, po czym nastąpił przełom i spadki obserwowane do końca roku 2010. Dalszy wzrost wolumenu tego segmentu kredytów był już znacznie wolniejszy, osiągając w okresie 2010-2019 średnią stopę roczną 6,9%. Po maksimum osiągniętym w marcu 2020 r. (538,6 mld zł) mamy do czynienia ze spadkiem wolumenu, spowodowanym przez następstwa pandemii COVID-19.

Interesujące jest, że intensywny wzrost wolumenu kredytów dla przedsiębiorstw nie wiązał się z radykalnymi zmianami struktury rodzajowej (por. wykres 4.10). Na przestrzeni analizowanego okresu widzimy:

- powolny trend spadkowy udziału kredytów operacyjnych od 49,5% w czerwcu 2005 r. do 40,3% w grudniu 2016 r., z odwróceniem do marca 2020 r. (do poziomu 44,2%) i ponownym spadkiem do 40,3% na przestrzeni roku 2020;

¹¹⁶ *Raport o stabilności systemu finansowego. Wydanie specjalne: skutki pandemii COVID*, NBP, czerwiec 2020 r., s. 38. Są to kredyty gotówkowe, w których przypadku cel zaciągnięcia jest statystycznie nieuchwytny – w grę może wchodzić m. in. wcześniejsza spłata kredytów zaciągniętych w przeszłości po wyższej stopie, obserwowany na dużą skalę dokonywany za gotówkę zakup mieszkań w celach inwestycyjnych (na podnajem), finansowanie wkładu własnego w przypadku kredytów na zakup mieszkania czy budowę domu.

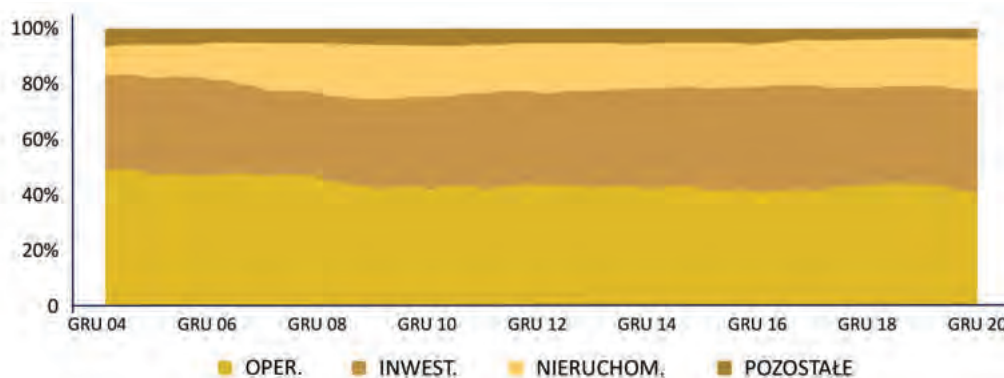
¹¹⁷ M. Zaleska (red.), *Świat bankowości*, Wyd. Difin, Warszawa 2018, s. 155.

Wykres 4.9. Kredyty dla przedsiębiorstw – wolumen w podziale rodzajowym (2004–2020)

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych NBP.

- wahający się udział kredytów inwestycyjnych, malejący w okresie 2004-2008 z poziomu 34,1% do 29,6%, rosnący do 38,6% do grudnia 2016 r., z odchyleniami nieprzekraczającymi 4 punktów procentowych w dalszych kwartałach;
- udział kredytów na nieruchomości w okresie 2004-2009 rosnący o ponad 9 punktów procentowych (z 10,9% w grudniu 2004 r. do 20,1% w grudniu 2009 r., by po niewielkich wahaniami ustabilizować się na poziomie rzędu 17% do końca 2019 r. i wzrosnąć do 18,8% na koniec roku 2020;
- pozostałe kredyty odgrywają marginalną rolę – ich udział zmniejszył się z poziomu 6,3% w grudniu 2004 r. do 3,2-3,3% na przestrzeni poszczególnych kwartałów 2020 r.

Wykres 4.10. Kredyty dla przedsiębiorstw – struktura rodzajowa (2004–2020)

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych NBP.

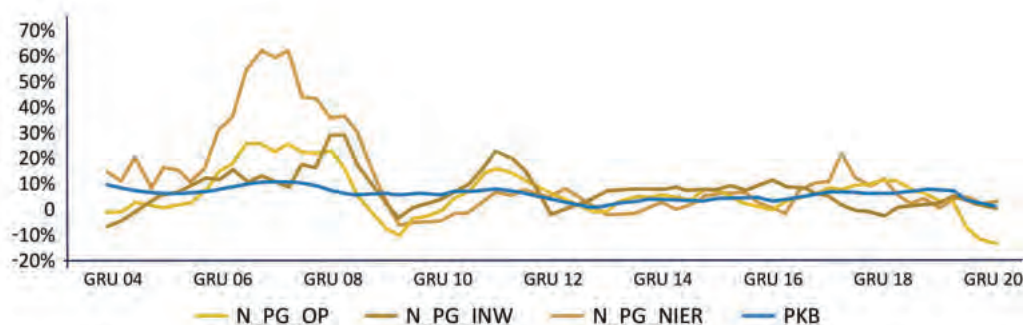
W nawiązaniu do wykresów 4.4 i 4.5 warto także przeanalizować relację między dynamiką kredytów dla przedsiębiorstw a dynamiką PKB z uwzględnieniem jej zróżnicowania dla wyróżnionych rodzajów kredytów. Zależność wolumenu tych kredytów od koniunktury gospodarczej jest wyraźna, aczkolwiek wpływ tego czynnika nie jest jednakowo silny. Widoczne są także pewne przesunięcia w czasie lokalnych szczytów akcji kredytowej i szczytów koniunktury gospodarczej – szczególnie w przypadku kredytów inwestycyjnych (por. wykres 4.11), których szczyt dynamiki obserwujemy na przełomie lat 2008-2009 (w przypadku kredytów na nieruchomości – nawet o rok wcześniej), co

oznacza, że polska gospodarka z pewną inercją weszła w okres globalnego kryzysu finansowego, nie popadając w głęboką recesję w sferze realnej. Kolejna wyraźna wyżka dynamiki jest widoczna w roku 2011 (m. in. ze względu na zbieg inwestycji infrastrukturalnych związanych z przygotowaniem do mistrzostw piłkarskich Euro 2012 z potrzebami wynikającymi z konieczności zapewnienia wkładu własnego do inwestycji finansowanych ze środków UE w perspektywie 2007-2013). Wolumen kredytów operacyjnych charakteryzuje się podobnym rytmem zmienności, ale można zauważyć, że ich dynamika nie przyspiesza tak bardzo w okresach pomyślnej koniunktury,

lecz za to silniej się obniża w okresach spadku koniunktury. Może to wskazywać na fakt, że w górnej fazie cyklu koniunkturalnego przychody z działalności gospodarczej są na tyle wysokie, że zgromadzone w przedsiębiorstwach środki finansowe pozwalają na tworzenie buforów pozwalających na sprawne zarządzanie płynnością przy niewielkim wykorzystaniu

kredytowania przez banki. Z kolei w dolnej fazie cyklu koniunkturalnego niepewność co do zdolności obsługi kredytów ze strony przedsiębiorstw każe ostrożniej podejmować decyzje o zaciąganiu długu, a z drugiej strony banki zacieśniają swą politykę kredytową, co w konsekwencji znacząco obniża sprzedaż tego rodzaju kredytów.

Wykres 4.11. Dynamika kredytów dla przedsiębiorstw w podziale rodzajowym a dynamika PKB (2004–2020)

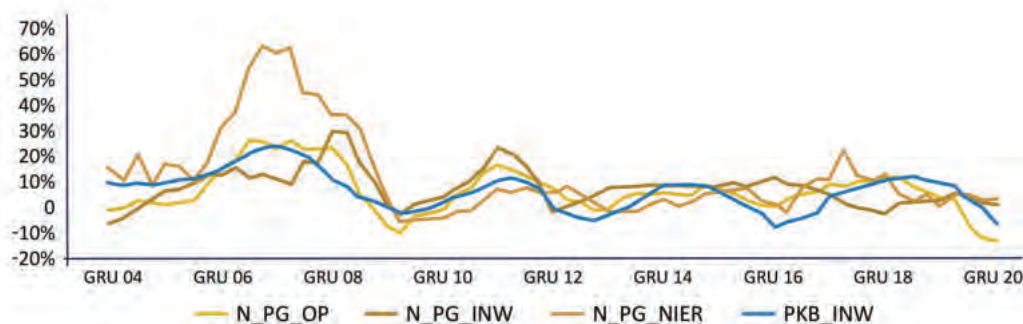
Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych NBP i GUS.

Trzeba też pamiętać, że pogłębienie spadku dynamiki, skutkujące także zmniejszeniem się wolumenu widoczne w 2020 r. jest następstwem faktu, że w warunkach kryzysu spowodowanego przez pandemię COVID-19 głównymi narzędziami podtrzymywania płynności przedsiębiorstw stały się nie tylko skumulowane środki własne, ale także środki otrzymane jako wsparcie w ramach poszczególnych wariantów rządowej „tarczy finansowej”.

Daje się przy tym zauważyć fakt, że spadek dynamiki kredytów inwestycyjnych (także kredytów na nieruchomości) następuje z pewnym opóźnieniem w stosunku do zmian w dynamice inwestycji, co może wynikać z faktu, że część wydatków inwestycyjnych, stanowiąca pokrycie wydatków na środki trwałe inne niż budowlę, może być realizowana w późniejszym okresie (nie bez wpływu aktualizowanych ocen swej zdolności kredytowej i prognoz rozwoju koniunktury gospodarczej).

Wykres 4.12 prezentuje z kolei zależność dynamiki analizowanych agregatów rodzajowych kredytów dla przedsiębiorstw na tle dynamiki nakładów inwestycyjnych. Korelacja z tym wskaźnikiem koniunktury gospodarczej staje się jeszcze wyraźniejsza – uwidacznia się tu wyraźnie sezonowość inwestycji i kredytów inwestycyjnych, wynikająca z faktu, że realizacja prac budowlanych jest uzależniona od warunków atmosferycznych.

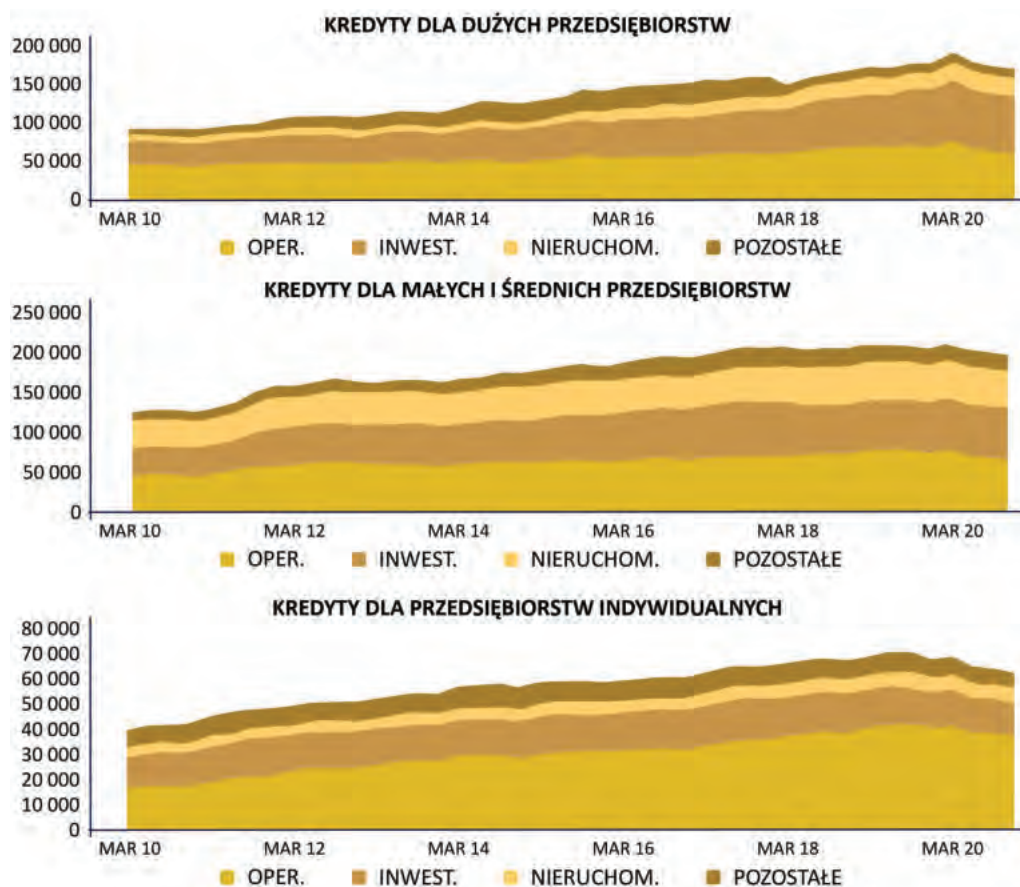
Należy także zauważyć, że struktura rodzajowa kredytów dla przedsiębiorstw jest zróżnicowana dla przedsiębiorstw o różnej skali. Szczegółowe dane NBP umożliwiają jej przeanalizowanie w podziale na kredyty dla dużych przedsiębiorstw, małych i średnich przedsiębiorstw oraz przedsiębiorców indywidualnych począwszy od marca 2010 r. Wyraźnie zarysowują się pewne ogólne prawidłowości (por. wykres 4.13):

Wykres 4.12. Dynamika kredytów dla przedsiębiorstw w podziale rodzajowym a dynamika nakładów inwestycyjnych (2004–2020)

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych NBP i GUS.

Wykres 4.13. Segmentowe zróżnicowanie kredytów dla przedsiębiorstw w podziale rodzajowym

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych NBP.

- im większa skala przedsiębiorstwa, tym większy udział kredytów inwestycyjnych;
- udział kredytów operacyjnych silnie wzrasta w przypadku przedsiębiorców indywidualnych, zaś maleje w przypadku dużych przedsiębiorstw;
- małe i średnie przedsiębiorstwa wykazują zdecydowanie wyższy udział kredytów na nieruchomości, w porównaniu z pozostałymi przedsiębiorcami;
- oddane do dyspozycji przedsiębiorstw środki z tarczy finansowej, uruchomionej w związku z pandemią COVID-19, spowodowały wyraźne zmniejszenie zapotrzebowania na kredyty operacyjne we wszystkich segmentach przedsiębiorstw.

Tabela 4.5 kwantyfikuje tendencje zmian struktury rodzajowej kredytów zaciągniętych przez podmioty gospodarcze charakteryzujące się wyróżnionymi rozmiarami skali działania. Dla poszczególnych grup rodzajowych należności kredytowych zaprezentowano udziały w łącznym wolumenie kredytów dla danego segmentu klientów na koniec roku 2010 i 2020, a także najniższy i najwyższy poziom wskaźnika udziału

w badanym okresie, oraz kierunek zmian lub brak wyraźnego trendu (względna stabilizacja lub fluktuacje).

Inny punkt spojrzenia na ofertę kredytową dla przedsiębiorstw oferuje wykres 4.14, przedstawiający udział procentowy wyróżnionych segmentów klientów w wolumenie kredytów analizowanych rodzajów, oferowanych podmiotom niefinansowym (z wyłączeniem osób fizycznych). Widoczna jest w szczególności:

- względna stabilność udziału poszczególnych grup przedsiębiorstw w wolumenie kredytów operacyjnych – na duże przedsiębiorstwa przypada średnio ok. 37% tych kredytów, na małe i średnie przedsiębiorstwa średnio ok. 42%, zaś na przedsiębiorców indywidualnych o połowę mniej (średnio ok. 19%);
- zwiększający się udział dużych przedsiębiorstw w kredytach inwestycyjnych (od 34% na koniec roku 2010 do 46% na koniec roku 2020), przy udziale małych i średnich przedsiębiorstw względnie ustabilizowanym na średnim poziomie ok. 42% oraz udziale przedsiębiorców indywidualnych malejącym od 15% na koniec roku 2010 do 8% na koniec roku 2020;

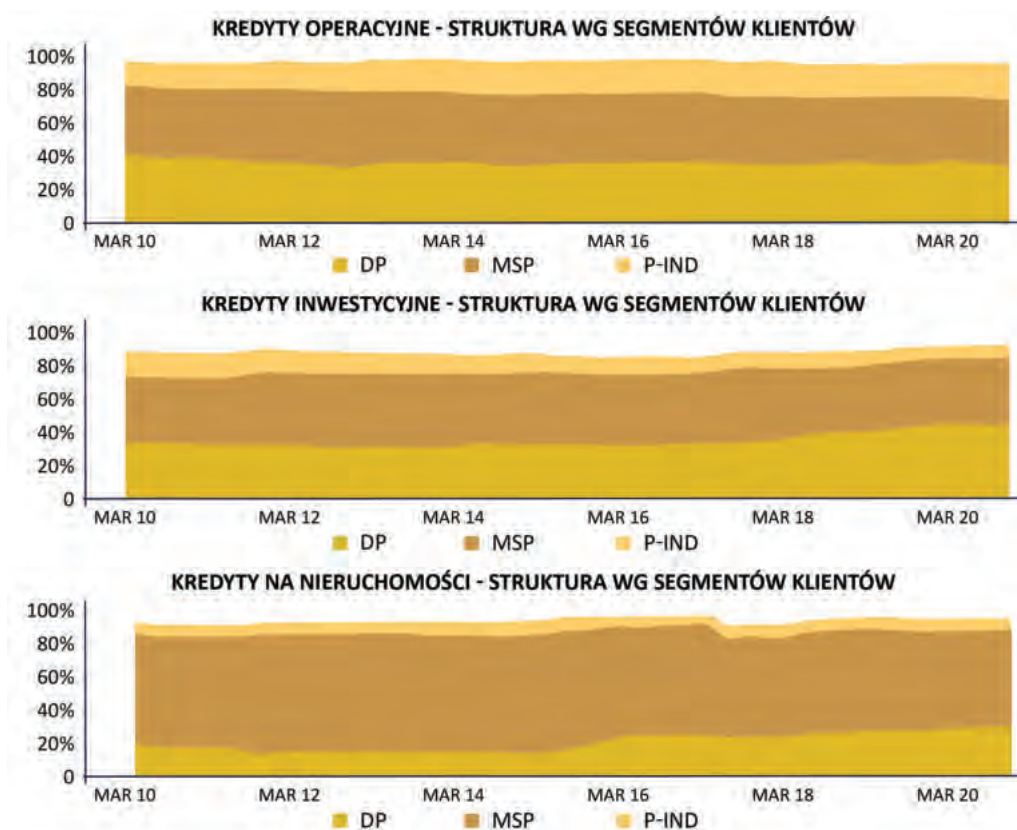

Tabela 4.5. Zróżnicowanie struktury rodzajowej kredytów dla przedsiębiorstw względem skali przedsiębiorstwa w okresie 2010–2020

Wyszczególnienie		Udział kredytów			
		operacyjnych	inwestycyjnych	nieruchomości	pozostałych
Duże przedsiębiorstwa	2010	50,6% ↓	31,6% ↑	11,0% ↓ ↑	6,8% ↑ ↓
	min.	35,3%	31,1%	6,5%	5,7%
	max.	50,6%	44,0%	14,9%	19,6%
	2020	35,3%	44,0%	14,9%	5,8%
Małe i średnie przedsiębiorstwa	2010	37,3% ≈	26,7% ↑	28,2% ↓	7,8% ≈
	min.	33,9%	26,7%	20,1%	7,6%
	max.	38,8%	33,3%	28,2%	12,5%
	2020	34,2%	32,5%	23,9%	9,4%
Przedsiębiorcy indywidualni	2010	42,8% ↑	30,9% ↓	9,7% ↓ ↑	16,6% ↓
	min.	41,5%	19,8%	8,2%	9,9%
	max.	61,0%	31,9%	10,0%	17,3%
	2020	60,0%	20,0%	10,0%	10,0%

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych NBP.

Objaśnienia: ↓ – wyraźny trend malejący, ↑ – wyraźny trend rosnący, ↓ ↑ lub ↑ ↓ – zmiana trendu, ≈ – fluktuacje.

Wykres 4.14. Kredyty dla przedsiębiorstw w podziale rodzajowym – udział poszczególnych segmentów

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych NBP.

– w przypadku kredytów na nieruchomości udział dużych przedsiębiorstw wzrósł w analizowanym okresie z 18% do ok. 32%, udział małych i średnich przedsiębiorstw początkowo lekko wzrastał (z 68% w roku 2010 do ok. 73% w roku 2015, by do końca roku 2020 zmniejszyć się do ok. 59%), zaś udział przedsiębiorców indywidualnych był relatywnie stabilny, wynosząc średnio ok. 8%.

4.1.2. Struktura walutowa należności kredytowych

O strukturze walutowej należności kredytowych możemy, biorąc pod uwagę walutę udzielenia kredytu. Wyróżnia się kredyty udzielone i obsługiwane w walucie krajowej (złotowe) bądź kredyty w walucie obcej (walutowe), w tym:

- kredyty walutowe *sensu stricte*, wypłacane i spłacane w walutach obcych,
- kredyty walutowe denominowane lub indeksowane do waluty obcej¹¹⁸.

Analiza popytu na kredyty ze strony klientów czy polityki kredytowej banków pod kątem wyboru waluty kredytu powinna uwzględniać uwarunkowania wynikające z:

- potrzeb, jakie mają być finansowane, generujących określone płatności na rynku krajowym (jak np. uiszczane w walucie krajowej zobowiązania z tytułu zakupu dóbr i usług, świadczenia pracownicze, zobowiązania publiczno-prawne) czy zagranicznym (zobowiązania uiszczane w walutach obcych np. z tytułu importu dóbr konsumpcyjnych czy inwestycyjnych);

¹¹⁸ **Kredyt indeksowany** jest kredytem, którego wartość została w chwili zawierania umowy wyrażona w złotych. Kredyt wypłacany jest w złotych, a z chwilą jego wypłaty przez bank, saldo zadłużenia kredytobiorcy zostaje przeliczone na walutę obcą według bankowego kursu kupna obowiązującego w dniu wypłaty kredytu lub jego transzy. Indeksacji poddawane są również raty spłaty kredytu: w dniu wymagalności raty kredytowej bank przelicza ratę kredytu księgowaną w walucie obcej na złote po kursie sprzedaży tej waluty, wyznaczanym w wewnętrznej tabeli banku.

Kredyt denominowany jest kredytem, którego wysokość została wyrażona w walucie obcej, natomiast kredytobiorcy wypłacana jest jego równowartość w złotych. Przeliczenie równowartości kredytu wyrażonego w walucie obcej na złote odbywa się po kursie kupna wyznaczanym przez bank. Taki mechanizm oznacza, że kredytobiorca w chwili zawierania umowy nie wie, ile dokładnie otrzyma środków w złotych. Z uwagi na wahania kursowe pomiędzy dniem zawarcia umowy a dniem uruchomienia kredytu kredytobiorca może otrzymać kwotę w złotych niższą lub wyższą niż tę, o którą wnioskował. Raty spłaty kredytu, podobnie jak w przypadku kredytów indeksowanych, są przeliczane na złote po kursie sprzedaży tej waluty, wyznaczanym w wewnętrznej tabeli banku (za <https://www.rp.pl/Konsumenci/310129999-Jaka-jest-roznica-miedzy-kredytem-indeksowanym-a-denominowanym.html>, dostęp 9.04.2021).

– waluty, w której kredytobiorca osiąga przychody, z których obsługiwany byłby kredyt (wydana przez KNF Rekomendacja S, dotycząca dobrych praktyk w zakresie zarządzania ekspozycjami kredytowymi finansującymi nieruchomości oraz zabezpieczonymi hipotecznie, poczynając od wersji z czerwca 2011 r. zaleca zapewnienie zgodności waluty ekspozycji kredytowej i przychodów, z których ta ekspozycja będzie spłacana);

- różnic pomiędzy warunkami udzielania kredytów złotych czy walutowych w zakresie oprocentowania, stosowanych zabezpieczeń, niezbędnego poziomu zdolności kredytowej, wkładu własnego itp.;
- swobodnej lub restrykcyjnej polityki państwa w zakresie obrotu dewizowego, zależnie od ogólnych uwarunkowań rynkowych;
- stopnia akceptacji ryzyka kursowego, związanego z niepewnością co do przyszłego kształtowania się kursów walutowych, istotnie wpływającego na zdolność do prawidłowej obsługi kredytu.

Trzeba też przyznać, że zmienność kursów wymiany walut utrudnia zarówno historyczne analizy statystyczne, jak i konstrukcję prognoz w zakresie kształtowania się kredytów walutowych.

Najwcześniejsze dostępne dane (por. wykres 4.15 i tabelę 4.6) pokazują, że w latach 90. udział kredytów walutowych w ogólnym wolumenie należności banków od pozostałych sektorów gospodarki (włącznie z sektorem rządowym i samorządowym) był stosunkowo niewielki, składając się w przeważającej części z kredytów walutowych *sensu stricte* dla przedsiębiorstw, przy śladowym wręcz udziale pozostałych sektorów (por. wykres 4.16). Znaczące zwiększenie roli kredytów walutowych nastąpiło w okresie 2002-2004 ze względu na perspektywę wejścia Polski do Unii Europejskiej i dokonane w roku 2002 w ramach przedakcesyjnego porządkowania systemu prawnego poluzowanie prawa dewizowego – dało ono bankom przyzwolenie na prowadzenie kantorowych operacji skupu i sprzedaży walut obcych, co stworzyło możliwości udzielania kredytów denominowanych i indeksowanych w walucie obcej, zaś obsługiwanych w walucie polskiej. Możliwości te zostały wykorzystane przez banki zwłaszcza w ofercie kredytów mieszkaniowych i konsumpcyjnych (głównie samochodowych) dla osób prywatnych – wolumen walutowych kredytów mieszkaniowych już w roku 2002 okazał się wyższy niż kredytów złotych przeznaczonych na ten cel.

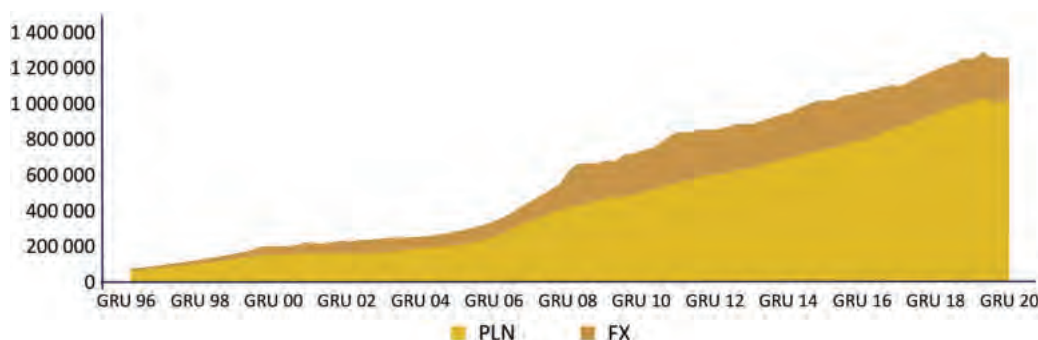
Tabela 4.6. Struktura walutowa należności banków od pozostałych sektorów (1996–2020)

Na koniec roku	Należności banków	W tym:		
	N_SK	N_OP_M	N_OP_K	N_PG
1996	12,800%	1,981%	1,194%	15,269%
1997	15,755%	7,847%	2,228%	19,079%
1998	21,785%	8,725%	4,569%	26,567%
1999	20,345%	8,951%	4,277%	26,130%
2000	22,111%	22,761%	6,785%	26,553%
2001	24,779%	49,730%	8,177%	28,040%
2002	26,696%	58,697%	12,443%	28,344%
30.06.2003 (max)			18,089%	
30.09.2003 (max)				31,656%
2003	30,295%	63,126%	16,644%	30,575%
2004	23,669%	56,562%	11,347%	22,253%
2005	25,217%	63,524%	10,738%	20,265%
2006	26,351%	63,887%	9,215%	18,764%
2007	23,703%	55,248%	6,814%	15,485%
2008	32,836%	69,580%	8,783%	20,599%
31.03.2009 (max)	35,245%	71,402%		
2009	30,772%	65,061%	7,185%	20,020%
2010	31,477%	63,081%	7,335%	18,400%
2011	33,134%	61,921%	8,364%	20,283%
2012	29,348%	55,332%	7,149%	17,082%
2013	27,648%	50,075%	6,123%	17,066%
2014	26,766%	46,311%	5,215%	18,245%
2015	26,268%	44,061%	4,857%	19,106%
2016	25,298%	41,009%	4,219%	19,029%
2017	20,880%	33,772%	3,064%	15,863%
2018	20,396%	30,807%	2,613%	16,670%
2019	18,772%	27,073%	2,194%	16,336%
2020	19,141%	25,265%	2,177%	18,045%

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych miesięcznych NBP.

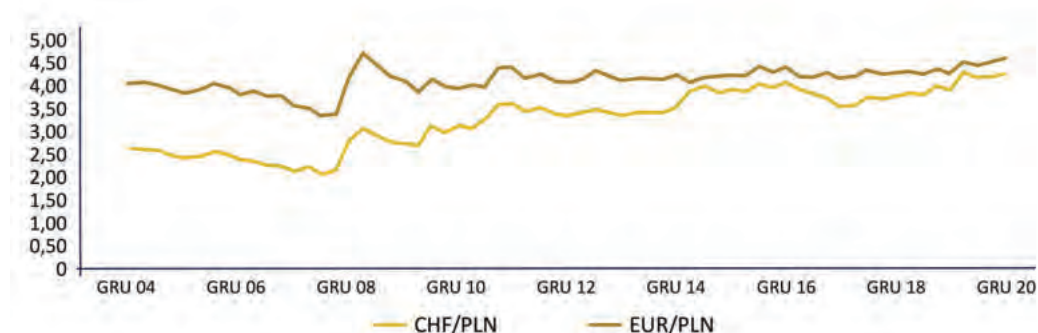
Akces Polski do Unii Europejskiej w 2004 r. i związana z tym poprawa sytuacji finansowej eksporterów spowodowały względne zmniejszenie zainteresowania przedsiębiorstw kredytami walutowymi. Zresztą z punktu widzenia istoty kredytu mówimy w tym przypadku na ogół o kredytach walutowych sensu stricto,

udzielanych i spłacanych w walucie obcej, w której eksporterzy uzyskują przychody. Natomiast jako przedmiot głębszych analiz obierzemy tu mieszkaniowe kredyty denominowane lub indeksowane w walucie obcej, generujące obserwowane dziś znaczące ryzyko natury prawnej i potencjalne negatywne skutki finansowe.

Wykres 4.15. Wolumen kredytów w podziale na złotowe i walutowe (1996–2020)

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych miesięcznych NBP.

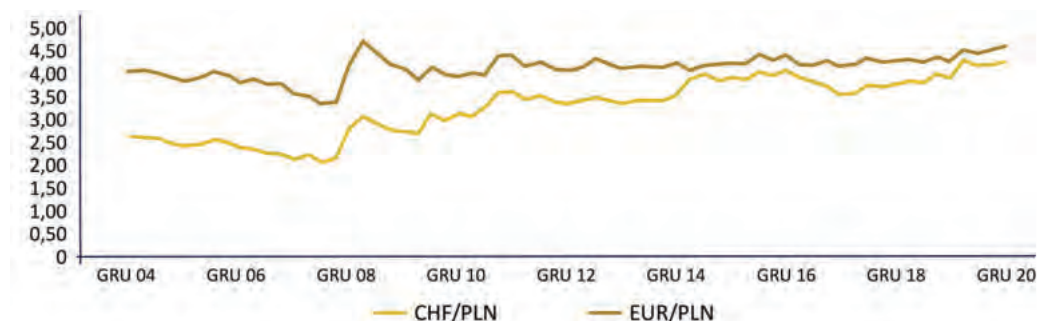
Wykres 4.16. Kurs wymiany franka szwajcarskiego i euro (2004–2020)

Źródło: NBP (kursy średnie na koniec poszczególnych miesięcy)

Trzeba przyznać, że w momencie udostępnienia tych form kredytu polskim klientom perspektywa pomyślnej koniunktury gospodarczej, oznaczającej poprawę sytuacji dochodowej gospodarstw domowych, łączyła się z umacnianiem się polskiego złotego względem euro i franka szwajcarskiego (podstawowych walut, w jakich uruchomione zostały kredyty walutowe), obserwowanym do wybuchu globalnego kryzysu finansowego w roku 2008 (por. wykres 4.16) oraz faktem, że oprocentowanie kredytów walutowych przez cały analizowany okres było nominalnie znacznie niższe w porównaniu z kredytami złotowymi (por. wykres 4.17). Stanowiło to istotną zachętę do wyboru tej formy kredytów przez kredytobiorców. Niższe koszty obsługi kredytów walutowych w porównaniu z kredytami

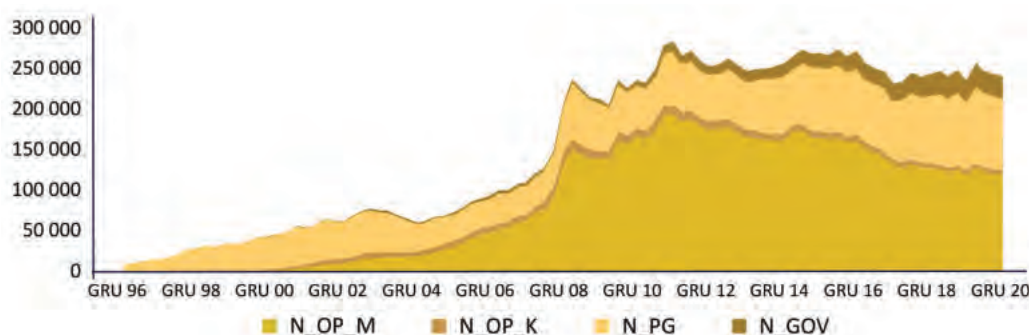
złotowymi umożliwiły bankom ekspansję sprzedaży poprzez wyższe oceny zdolności kredytowej. Same banki osiągały natomiast znaczące korzyści z wymiany walutowej, wirtualnie kupując waluty od kredytobiorców w momentach uruchomienia transz kredytów po kursie kupna i równie wirtualnie sprzedając waluty po odpowiednio wyższym kursie sprzedaży w celu obsłużenia operacji spłat rat kapitałowych i odsetek wyrażonych w walutach.

Grożącego ryzyka kursowego nie brano pod uwagę w dostatecznym stopniu – banki wiodące w sprzedaży denominowanych czy indeksowanych kredytów walutowych zabezpieczały swe pozycje walutowe najczęściej przez operacje swapowe ze swoimi zagranicznymi

Wykres 4.17. Stopy procentowe 3m (WIBOR, LIBOR EUR, LIBOR CHF) – średnie miesięczne 2004–2020

Źródło: <https://www.money.pl/pieniadze/depozyty/walutowearch/>, <https://www.money.pl/pieniadze/depozyty/zlotowearch/>

Wykres 4.18. Wolumen kredytów walutowych – podział rodzajowy (1996–2020)

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych miesięcznych NBP.

inwestorami strategicznymi, natomiast klienci liczyli na utrzymanie się stabilnych trendów kursów wymiany złotego, stabilny kurs franka szwajcarskiego względem euro, a w dalszym horyzoncie czasowym wejście Polski do strefy euro, oznaczające utrwalenie niskiego oprocentowania kredytów i praktyczną eliminację ryzyka kursowego. O ryzyku walutowym wspominały natomiast pozostałe banki komercyjne, zgłaszając na forum Związku Banków Polskich już w 2005 r. inicjatywę rozwiązań legislacyjnych, które ograniczyłyby skalę rosnącego zadłużenia w walutach obcych poprzez wprowadzenie formalnego zakazu udzielania kredytu w walucie innej niż waluta przychodów kredytobiorcy.¹¹⁹ Wobec braku podstaw prawnych wprowadzenia takiego ograniczenia swobody kształtowania umów w obrocie gospodarczym oraz uznania przez UOKiK oraz rządzących polityków, że nie powinno się gospodarstwom domowym ograniczać dostępności mieszkań, Komisja Nadzoru Bankowego wprowadziła stosunkowo umiarkowane restrykcje, zalecając w tzw. Rekomendacji S stosowanie przy hipotecznych kredytach walutowych zaostrożonej oceny zdolności kredytowej (koszty obsługi kredytu kalkulowane przy założeniu stopy oprocentowania równej oprocentowaniu kredytów złotych i kapitału kredytu zwiększonego o 20%, zaś w ramach monitoringu udzielonych kredytów coroczna stress-testowa analiza wpływu na zdolność kredytową osłabienia złotego o 30%, utrzymującego się przez okres 12 miesięcy).¹²⁰

Warunki sprzedaży mieszkaniowych kredytów walutowych były sprzyjające do lata 2008 r., czyli do momentu materializacji efektów globalnego kryzysu finansowego. Na koniec lipca 2008 r. kurs szwajcarskiego franka względem złotego osiągnął historyczne minimum (1,96). Wolumen mieszkaniowych kredytów walutowych dynamicznie rósł (por. wykres 4.18), osiągając na koniec I kwartału 2009 r. maksimum w postaci 71,4% udziału w wolumenie

kredytów mieszkaniowych ogółem (na poziomie rzędu 48 mld CHF, czyli równowartości ok. 148 mld zł – dla porównania wolumen złotych kredytów mieszkaniowych wynosił wówczas 61 mld zł). Stopa procentowa LIBOR CHF 3m, będąca benchmarkiem znakomitej większości tych kredytów (przy śladowym wręcz początkowym udziale pozostałych walut, w tym przy zwiększającym się udziale euro, który od dłuższego czasu utrzymuje się na średnim poziomie ok. 17,2%¹²¹ – por. wykres 4.19), dochodziła wówczas do poziomu 2,8% p.a. (dla porównania średnia stopa WIBOR 3m w czerwcu 2008 r. była znacznie wyższa, lekko przekraczając 6,4%).

Spośród następstw kryzysu negatywnych z punktu widzenia działalności polskich banków w zakresie kredytów walutowych, dwa czynniki okazały się szczególnie istotne:

– **skokowe osłabienie się złotego** – między lipcem 2008 r. a marcem 2009 r. kurs CHF/PLN wzrósł z 1,96 do 3,10, tj. o ponad 58%. W dalszych latach mamy do czynienia z fluktuacjami wokół ogólnego trendu wzrostowego ze średnim rocznym tempem ok. 2,7%, aż do osiągnięcia poziomu 4,26 na koniec grudnia 2020 r. (por. wykres 4.16). Jest to wyraz faktu, że w warunkach kryzysowych waluta szwajcarska jest traktowana jako „bezpieczna przystań”, co przy rosnącej awersji do ryzyka powoduje silne wahania jej kursu względem pozostałych walut, którym to wahaniom nie jest się w stanie przeciwstawić z dostateczną siłą nawet polityka kursowa Szwajcarskiego Banku Narodowego (SNB)¹²²;

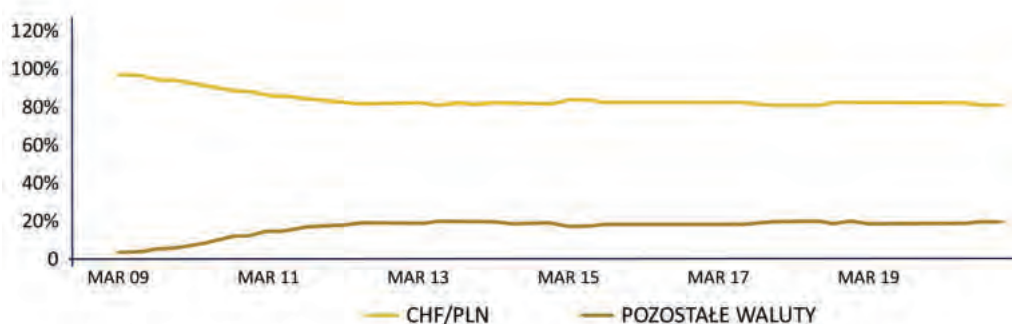
¹¹⁹ „Biała księga kredytów frankowych w Polsce”, Związek Banków Polskich, Warszawa, marzec 2015 r., s. 4.

¹²⁰ Rekomendacja S dotycząca dobrych praktyk w zakresie ekspozycji kredytowych zabezpieczonych hipotecznie, Komisja Nadzoru Bankowego, Warszawa 2006 (Rekomendacja 11).

¹²¹ Obliczenia własne na podstawie miesięcznych danych o strukturze walutowej kredytów mieszkaniowych gospodarstw domowych, publikowanych przez KNF począwszy od 2014 roku. Waluty inne niż CHF i EUR wykazują udział lekko rosnący od 1,5% w roku 2014 do 4,5% w roku 2020.

¹²² Gdy w dniu 15.01.2015 r. Szwajcarski Bank Narodowy ogłosił zaprzestanie interwencji na rzecz osłabienia franka, śróddzienne kwotowania CHF kształtowały się na poziomie 5,00 zł, zaś finalny średni dzienny kurs NBP wzrósł do 4,16, podczas gdy dzień wcześniej wynosił on 3,57. Co prawda, w następnych dniach stycznia 2015 r. napięcie na rynku opadło, ale kurs CHF nie wrócił już do wcześniejszych poziomów, rosnąc w momentach zaburzeń rynkowych. Przykładowo, w dniu 24.03.2020 r., w początkowym stadium pandemii COVID-19, zanotowano kurs 4,35, zaś grudzień 2020 r. zakończył się z kursem

Wykres 4.19. Udział kredytów CHF w mieszkaniowych kredytach walutowych (2009–2020)

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych miesięcznych NBP.

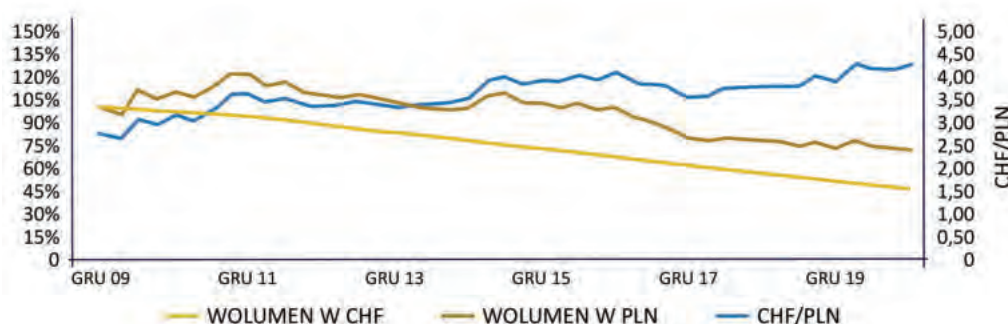
– odpowiedzią banków centralnych na kryzys było **obniżenie stóp procentowych** (nawet do ujemnego poziomu – stopa interwencyjna dla CHF wynosi dziś -0,75%, zaś dla EUR 0,50%), mające na celu ułatwienie dostępu do pieniądza i zapewnienie niskiego kosztu obsługi długu. Przyniosło to dla polskich banków istotne obniżenie przychodów odsetkowych od kredytów walutowych, ale skorzystali na tym kredytobiorcy, którym został obniżony koszt odsetkowy kredytów. Skompensowało to częściowo zwiększenie równowartości złotowej spłacanych rat kapitałowych i odsetkowych kredytów walutowych, zmniejszając zagrożenie dla zdolności kredytowej klientów.

Istotny wzrost ryzyka kursowego zapoczątkował odwrót od sprzedaży mieszkaniowych kredytów denominowanych bądź indeksowanych we frankach szwajcarskich – po roku 2009 ich wolumen wyrażony w CHF zaczął się zmniejszać w średnim tempie po ok. 600 mln CHF kwartalnie¹²³ (por. wykres 4.20, prezentujący aktualny poziom wolumenu jako procent wyżej opisanego osiągniętego poziomu maksymalnego), jeszcze zanim modyfikacja Rekomendacji S z 2011 r. wprowadziła wymóg zgodności waluty ekspozycji kredytowej i waluty przychodów, z których ta

ekspozycja byłaby spłacana. Równowartość tych kredytów w złotych, uzależniona od wahań kursu CHF/PLN, wzrastała jeszcze do końca III kwartału 2011 r. (do kwoty 164,2 mld zł). Przejście w trend spadkowy zostało ponownie zakłócone w roku 2015 przez wspomniane wyżej perturbacje kursowe związane z uwolnieniem kursów wymiany franka szwajcarskiego. Na koniec 2020 roku saldo złotowe wynosiło ok. 97 mld zł (równowartość 22,7 mld CHF po ówczesnym kursie).

Pewnym ułatwieniem dla kredytobiorców, spłacających kredyty denominowane lub indeksowane w walucie obcej, pozwalającym ograniczyć koszt obsługi kredytu, była także modyfikacja prawa bankowego wprowadzona w lipcu 2011 r. w tzw. ustawie antyspreadowej¹²⁴, pozwalająca dokonywać spłaty rat kapitałowo-odsetkowych lub przedterminowe spłaty części lub całości kredytu bezpośrednio w walucie kredytu.

Ważną inicjatywą banków, zmierzającą do zmniejszenia skutków negatywnego wpływu ryzyka kursowego na zdolność kredytową kredytobiorców, jaki zmaterializował się po uwolnieniu kursów wymiany franka szwajcarskiego przez SNB, był tzw. „sześciopak” ulg

Wykres 4.20. Spłacalność mieszkaniowych kredytów CHF a kurs wymiany CHF/PLN (2009–2020)

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych miesięcznych NBP.

4,26.

¹²³ Obliczenia własne dla okresu pomiędzy 31.12.2010 r. a 31.12.2020 r.

¹²⁴ Ustawa z dnia 29 lipca 2011 r. o zmianie ustawy – Prawo bankowe i niektórych innych ustaw (Dz. U. 2011, poz. 984).

zaproponowany przez ZBP w dniu 23.01.2015 r. w celu zapewnienia klientom utrzymania rat mieszkaniowych kredytów walutowych na poziomie niższym lub równym w stosunku do poziomu sprzed 15.01.2015 r.:

- uwzględnienie ujemnej stawki LIBOR przy wyliczaniu wysokości należnych odsetek,
- istotne zmniejszenie tzw. *spreadu* walutowego (pierwotnie zaproponowano tu okres 6-miesięczny, ale w praktyce był on przedłużany decyzjami poszczególnych banków),
- wydłużenie na wniosek klienta okresu spłaty lub okresowe zawieszenie spłaty raty kapitałowej (wnioski te mogłyby być składane wyłącznie przez kredytobiorców zamieszkujących kredytowaną nieruchomość),
- rezygnacja z żądania nowego zabezpieczenia oraz ubezpieczenia kredytu wobec kredytobiorców terminowo spłacających raty kredytowe,
- umożliwienie kredytobiorcom bezprovisionalnej zamiany waluty kredytu z CHF na PLN po kursie zbliżonym do średniego kursu NBP,
- uelastycznienie zasad restrukturyzacji kredytów hipotecznych dla klientów zamieszkujących kredytowane nieruchomości¹²⁵.

Wprowadzone rozwiązania przyczyniły się do tego, że pomimo istotnego pogorszenia się warunków spłacania hipotecznych kredytów walutowych, są one relatywnie lepsze jakościowo w porównaniu z innymi rodzajami kredytów, gdy bierze się pod uwagę relację należności ze stwierdzoną utratą wartości do kwoty należności brutto danego rodzaju (por. dalsze analizy przedstawione w rozdziale 4.2, a szczególnie tabelę 4.7). Istotnym problemem staje się natomiast **ryzyko prawne** związane z kwestionowaniem niektórych zasad ich udzielenia w aspekcie ochrony praw konsumentów jako „słabszej strony” umów kredytowych. W szczególności kwestionowane są zasady (lub ich brak) ustalania przez banki kursów kupna i sprzedaży walut obcych, utrudniające rzetelne oszacowanie kwot spłat jak też kwoty zadłużenia pozostającej do spłaty, co jest przedmiotem zarzutów stawianych w coraz liczniejszych sprawach spornych rozstrzyganych sądownie. Rozwiązanie tych problemów przez przewalutowanie tych kredytów na złotowe (według zasad ustalonych ustawowo lub w drodze ugody banków z klientami) wymaga wcześniejszego wyjaśnienia licznych wątpliwości prawnych i ustalenia jednolitego sposobu postępowania, satysfakcjonującego

obie strony sporu – banki, które zaangażowały się w sprzedaż spornych kredytów i samych kredytobiorców. Niejako trzecią stroną tego sporu są pozostali klienci banków i system bankowy jako całość, gdyż skala wchodzących w grę kosztów związanych z przewalutowaniem może obciążyć kapitały banków w stopniu zagrażającym ich adekwatności kapitałowej, co w najbardziej pesymistycznych scenariuszach oznacza istotne zagrożenie dla stabilności polskiego systemu bankowego. Patrząc z innej strony, trzeba też zauważyć, że przewalutowanie spowoduje pewne odciążenie wymogu adekwatności kapitałowej, gdyż pociągnie za sobą zmniejszenie łącznej ekspozycji na ryzyko: hipoteczne kredyty złotowe mają narzuconą wagę ryzyka 35%, podczas gdy hipoteczne kredyty walutowe mają „karną” wagę 150% (w przypadku banków stosujących własne modele ryzyka zmniejszony zostanie wymóg „add-on”). Ale w tej chwili trudno jest przewidzieć zarówno skalę obciążeń finansowych, jak też okres, na jaki te obciążenia zostaną rozłożone.

4.2. Kredyty NPL

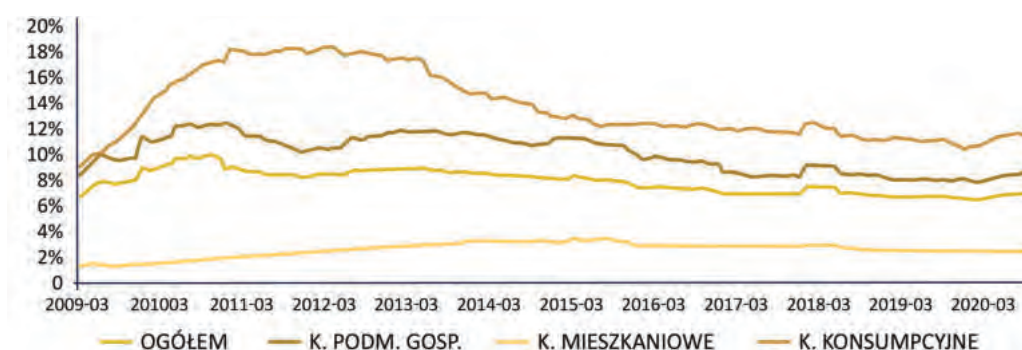
4.2.1. Struktura jakościowa należności kredytowych

Ze względu na istotne znaczenie strat kredytowych dla wyniku finansowego i bazy kapitałowej poszczególnych instytucji udzielających kredytów, a także dla stabilności rynku bankowego i utrzymywania możliwości finansowego wspierania działalności realnej sfery gospodarki poprzez kredytowanie, w analizie czynników kształtujących politykę kredytową banków nie można pominąć zagadnienia kredytów nieobsługiwanych (*Non-Performing Loans* – w skrócie: NPL).

Ze względu na dostępność opublikowanych danych analizę kredytów nieobsługiwanych można przeprowadzić w przedziale czasowym lat 2009–2020. Okres ten należałoby podzielić co najmniej na trzy okresy, zróżnicowane pod względem wynikowej jakości portfela kredytowego, dobrze zarysowane na wykresie prezentującym udział należności ze stwierdzoną utratą wartości w wolumenie należności brutto od sektora niefinansowego dla kredytów ogółem, kredytów dla przedsiębiorstw, kredytów konsumpcyjnych i mieszkaniowych (por. wykres 4.21):

- 2009–2012, z widocznymi oddziaływaniami globalnego kryzysu finansowego (pogorszenie wartości wskaźnika ze względu na wzrost wolumenu należności ze stwierdzoną utratą wartości szybszy niż wzrost wolumenu brutto kredytów ogółem);
- 2013–2019 – faza wzrostowa cyklu koniunkturalnego przyczynia się do względnej poprawy jakości

¹²⁵ „Biała księga kredytów frankowych w Polsce”, Związek Banków Polskich, Warszawa, marzec 2015 r., s. 117.

Wykres 4.21. Sektor bankowy ogółem: udział należności ze stwierdzoną utratą wartości w wolumenie należności brutto od sektora niefinansowego dla wybranych grup kredytów (2009–2020)

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych miesięcznych NBP.

portfela należności kredytowych, z dynamiką wolumenu należności ze stwierdzoną utratą wartości niższą w porównaniu z przyspieszającą dynamiką wolumenu kredytów ogółem;

- zapoczątkowany w pierwszym kwartale 2020 r. kryzys związany z pandemią COVID-19, charakteryzujący się względnym pogorszeniem jakości portfela, spowodowanym przez obserwowany spadek wolumenu kredytów ogółem.

Chcąc porównać jakość portfela należności w złotych i należności z tytułu kredytów denominowanych lub indeksowanych w walutach obcych (w skrócie: kredytów walutowych) na podstawie publikowanych danych zauważymy, że w miesięcznych danych udostępnianych przez KNF w podziale na waluty prezentowane są jedynie należności z tytułu kredytów mieszkaniowych. Szerszą informację na ten temat zawierają dane miesięczne NBP, ale specyfikacja rodzajowa i walutowa należności ogółem i należności ze stwierdzoną utratą wartości nie jest kompletna. Pozwala to więc jedynie

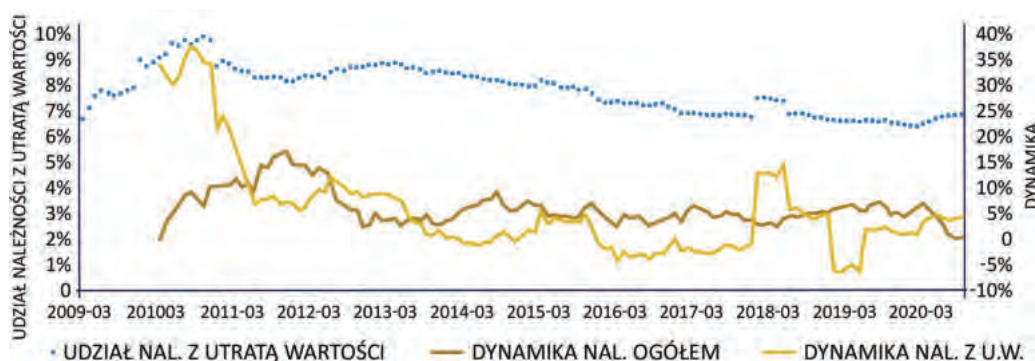
na stwierdzenie, że jakość portfela należności jest zdecydowanie wyższa w przypadku kredytów walutowych dla podmiotów gospodarczych (zarówno dla dużych przedsiębiorstw, jak i MSP), ulegając poprawie na przestrzeni lat 2014-2019, natomiast odwrotna sytuacja panuje w zakresie kredytów mieszkaniowych: jakość kredytów we frankach szwajcarskich jest obecnie gorsza, co jest niewątpliwie rezultatem negatywnego wpływu zmian kursu franka szwajcarskiego (a zwłaszcza jego uwolnienia w styczniu 2015 r., dokonanego przez Szwajcarski Bank Narodowy) na sytuację finansową kredytobiorców. Ogólny trend jakości kredytów walutowych jest zbliżony z trendem dla kredytów złotych – por. tabelę 4.7, gdzie uwzględniono sytuację w momencie początkowym publikacji danych (I kw. 2014), w momencie wdrożenia standardu MSSF 9 (I kw. 2018), tuż przed wybuchem pandemii COVID-19 (IV kw. 2019) oraz w warunkach pandemii (IV kw. 2020 r.): malejący w okresie 2014-2019, zaś rosnący w warunkach kryzysu COVID-19. Nie stwierdza się jedynie zmiany kierunku trendu jakości złotych kredytów mieszkaniowych.

Tabela 4.7. Porównanie udziału należności ze stwierdzoną utratą wartości (%) dla kredytów złotych i walutowych w wybranych segmentach klientów

Według stanu na dzień	Kredyty dla dużych przedsiębiorstw		Kredyty dla MSP		Kredyty mieszkaniowe	
	zł	walutowe	zł	walutowe	zł	CHF
31.03.2014	11,03	5,56	14,00	8,50	3,80	2,70
31.03.2018	6,37	5,38	13,03	7,30	2,61	3,85
31.12.2019	5,14	4,05	12,52	7,01	2,07	3,36
31.12.2020	5,09	4,89	13,55	8,13	2,06	4,23

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych miesięcznych NBP.

Wykres 4.22. Sektor bankowy ogółem: udział należności ze stwierdzoną utratą wartości w wolumenie należności brutto od sektora niefinansowego na tle dynamiki należności (2009–2020)

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych miesięcznych NBP.

Wykres 4.22 wskazuje na utrzymującą się od roku 2012 do 2019 wyraźną przewagę dynamiki wolumenu należności brutto ogółem (stanowiącego mianownik wskaźnika) nad dynamiką wolumenu NPL (stanowiącego licznik wskaźnika), co powodowało obserwowany spadek poziomu wskaźnika udziału należności z utratą wartości w należnościach ogółem. Anomalie widoczne na przełomie 2017 i 2018 roku w postaci przejściowego przyspieszenia dynamiki i wzrostu wskaźników udziału należności ze stwierdzoną utratą wartości są efektem zmian klasyfikacyjnych w ramach sprawozdawczości obowiązkowej banków do NBP (FINREP) oraz korektami związanymi z obowiązkiem zaliczania do wartości bilansowej brutto również odsetek od należności zaliczanych do fazy 3 (wcześniej klasyfikowanych jako tzw. odsetki zastrzeżone). Jak wynika z danych opublikowanych przez KNF (KNF [2020a], s. 32), znaczna część tych odsetek została po okresie ok. pół roku spisana z bilansu w ciężar rezerw.

Dalszy ciąg analizy opiera się na metodologicznie spójnych danych na koniec poszczególnych kwartałów¹²⁶, publikowanych przez KNF począwszy od 2014 r. dla sektora niefinansowego. Ten wybór jest umotywowany faktem, że o ogólnym poziomie jakości należności kredytowych decyduje przede wszystkim sytuacja panująca w tym właśnie sektorze, gdyż w pozostałych sektorach mamy do czynienia z udziałem stosunkowo niewielkim (rzędu ułamka procenta) i względnie stabilnym, bez istotnej podatności na ogólną sytuację makroekonomiczną. Ilustruje to dobrze wykres 4.23, który prezentuje udział należności kredytowych ze stwierdzoną utratą wartości (począwszy od 2018 r.

klasyfikowanych jako znajdujące się w fazie 3) w poszczególnych sektorach rynku bankowego: finansowym, niefinansowym oraz instytucji rządowych i samorządowych.¹²⁷ Wyraźnie potwierdza się tu trwający do pierwszego kwartału 2020 r. trend poprawy jakości należności z minimum w grudniu 2019 r. na poziomie 6,56% (o 1,91 punktu procentowego mniej niż na koniec marca 2014 r.).

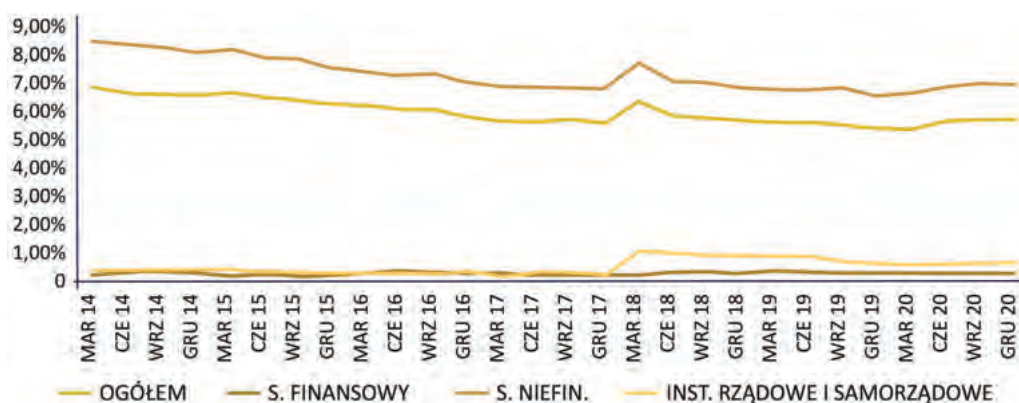
Dane statystyczne dotyczące ryzyka kredytowego publikowane przez Europejski Nadzór Bankowy (EBA) pokazują (por. wykres 4.24), że pomimo obserwowanej w okresie 2013–2019 poprawy jakości portfela należności od klientów (widocznej także w pozostałych krajach UE – por. wykres 4.25), polski sektor bankowy pod względem wskaźnika udziału NPL w portfelu należności brutto zajmował z wartością 5,0% na dzień 31.12.2020 r. czwartą pozycję od końca wśród krajów UE (wobec średniej unijnej na poziomie 2,6%)¹²⁸ – gorszą jakość prezentują Grecja (25,5%), Cypr (11,5%) i Bułgaria (7,0%).

W trendzie malejącym obserwowanym do końca 2019 r. udział należności ze stwierdzoną utratą wartości w wolumenie należności brutto od sektora niefinansowego osiągnął minimalny poziom 6,56% na dzień 31.12.2019 r., przechodząc w trend wzrostowy z pierwszym kwartałem 2020 r. Wykres 4.26 pokazuje wyraźnie, że pominąwszy okres przejściowy związany z wdrożeniem MSSF9 trend ten jest przede wszystkim wynikiem dynamicznie rosnącego wolumenu należności brutto (mianownik wskaźnika: wzrost o 39,6%,

¹²⁶ Przypomnijmy, że dane na koniec kwartału są najbardziej miarodajne ze względu na fakt, że w rytmie kwartalnych okresów sprawozdawczych realizowany jest w bankach przegląd jakości portfela należności kredytowych skutkujący odpowiednią reklasyfikacją należności pomiędzy fazami 1–3 i korektami (w górę lub w dół) odpisów z tytułu utraty wartości.

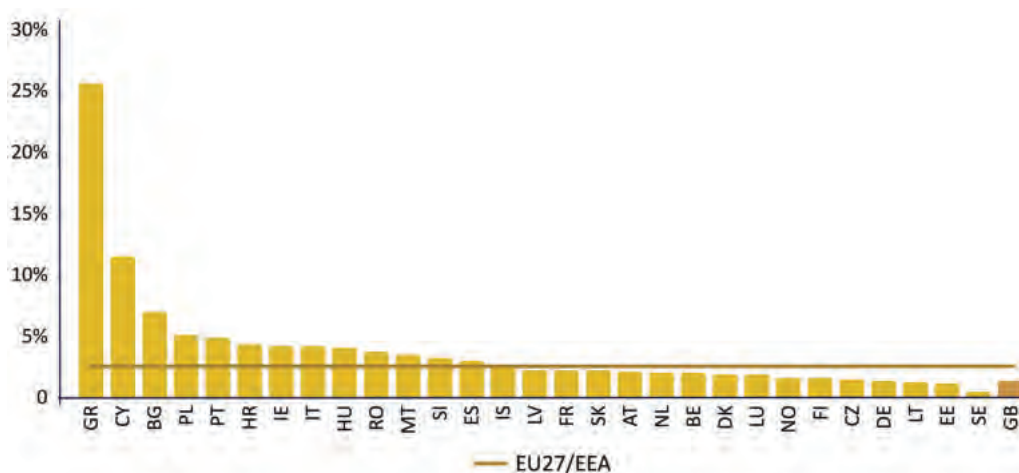
¹²⁷ Dane nie obejmują należności z tytułu dłużnych instrumentów finansowych, publikowanych przez KNF w odmiennym ujęciu, bez wyróżnienia instrumentów ze stwierdzoną utratą wartości, oraz należności od banków.

¹²⁸ Wartość podana przez EBA dla Polski różni się (jest korzystniejsza), od wynikającej z danych zaprezentowanych na Wykresie 4.22 przede wszystkim ze względu na szersze ujęcie należności (włącznie z dłużnymi papierami wartościowymi podmiotów niefinansowych).

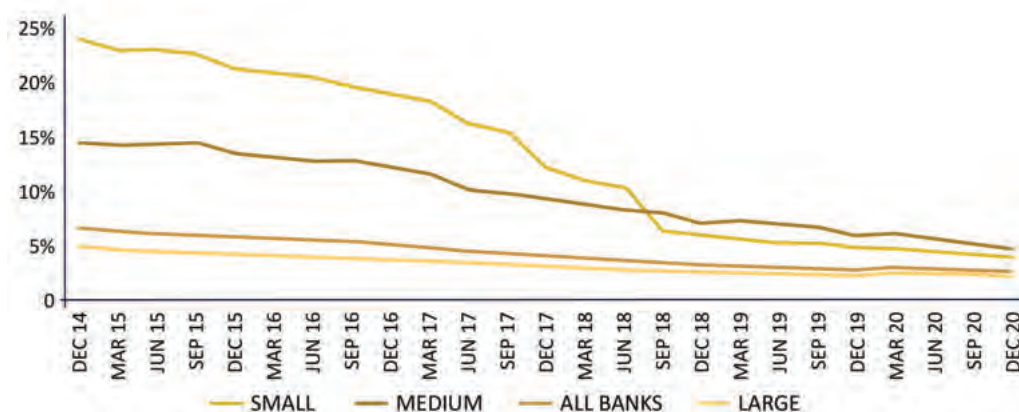
Wykres 4.23. Udział należności ze stwierdzoną utratą wartości w poszczególnych sektorach rynku bankowego (2014–2020)

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych miesięcznych KNF.

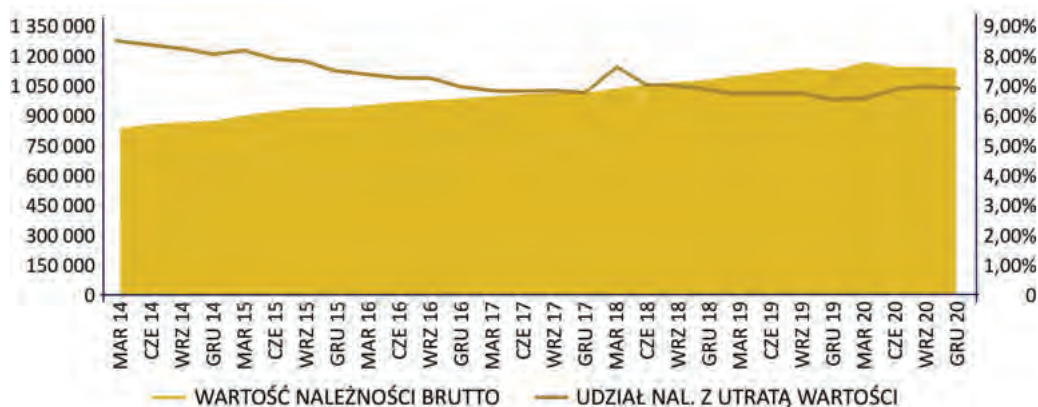
Wykres 4.24. NPL – udział w portfelu należności brutto w 27 krajach UE, 31.12.2020

Źródło: EBA Risk Dashboard, Q4 2020

Wykres 4.25. NPL – udział w portfelu kredytów brutto w krajach UE, trend w bankach o różnej skali działania (2014–2020)

Źródło: EBA Risk Dashboard, Q4 2020

Wykres 4.26. Sektor bankowy ogółem: wolumen należności brutto od sektora niefinansowego (mln zł) i udział należności ze stwierdzoną utratą wartości (2014–2020)

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych miesięcznych KNF.

porównując poziomy na koniec pierwszego kwartału 2014 i 2020 roku – w dalszych kwartałach 2020 r. obserwowany jest już spadek), podczas gdy dynamika należności ze stwierdzoną utratą wartości wyniosła w analogicznym okresie 9,2% (licznik wskaźnika).

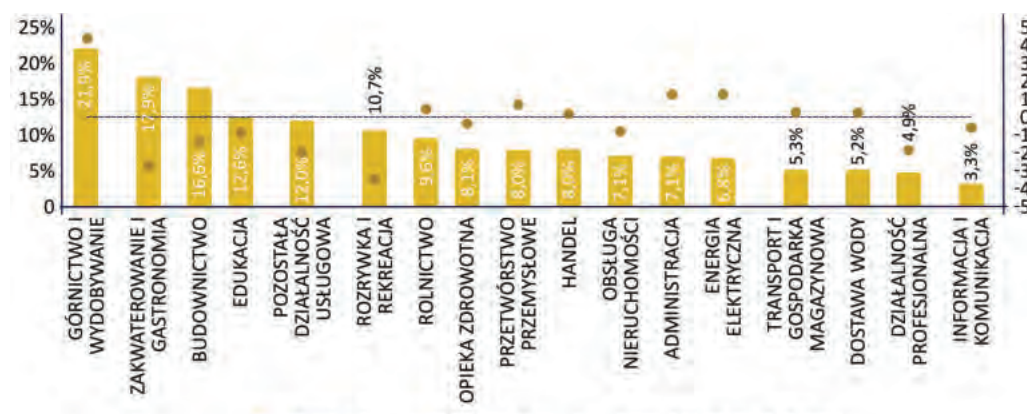
Z raportu KNF nt. sytuacji sektora bankowego na koniec roku 2019 wynika, że jakość należności kredytowych jest silnie uwarunkowana przez rodzaj działalności gospodarczej prowadzonej przez kredytobiorców oraz skalę tej działalności. Biorąc pod uwagę udział wartości ekspozycji zakwalifikowanych do fazy trzeciej w ogólnej wartości ekspozycji brutto, najwyższy poziom ryzyka dotyczył kredytów dla:

- górnictwa i wydobywania (21,9%),
- zakwaterowania i gastronomii (17,9%),
- budownictwa (16,6%),

zaś najniższym udziałem charakteryzowały się kredyty dla usługowej działalności profesjonalnej (4,9%)

oraz informacji i komunikacji (3,3%). Raport KNF zwraca także uwagę na fakt, że w branżach zdominowanych przez duże przedsiębiorstwa, zaciągające kredyty o znacznych wartościach (a więc o wysokim poziomie ryzyka koncentracji), mamy do czynienia ze szczególnie znaczącymi zmianami wskaźnika jakości należności, spowodowanymi przeklasyfikowywaniem stosunkowo nielicznych ekspozycji: ewidentne przykłady obserwowane na przestrzeni 2019 roku to pogorszenie jakości należności od branży „górnictwo i wydobywanie” (wzrost udziału należności w fazie 3 o 4,5 punktu procentowego) i poprawa jakości należności od branży „wytwarzanie energii elektrycznej” (spadek udziału należności w fazie 3 o 4,4 punktu procentowego) – por. wykres 4.27.

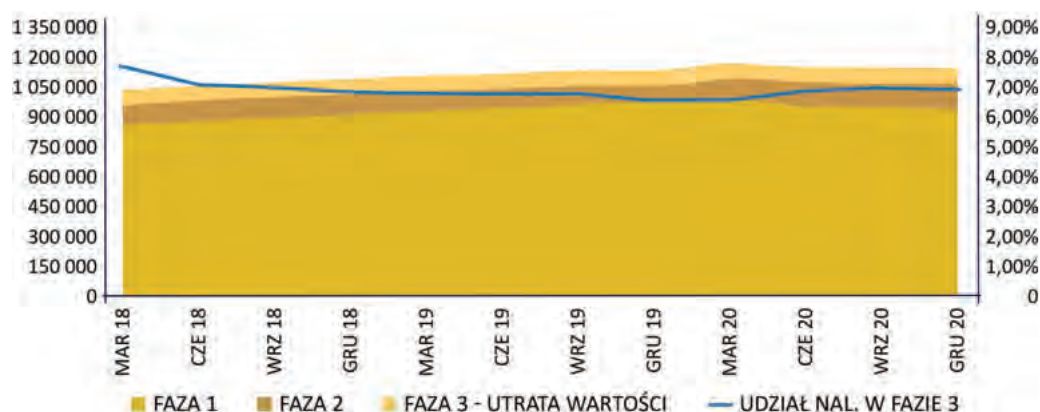
Udostępnienie od pierwszego kwartału 2018 r. danych dotyczących należności w podziale na trzy fazy narastania ryzyka kredytowego pozwala stwierdzić, że istotny wzrost ryzyka kredytowego należności obsługiwanych (faza 2) dotyczył ok. 8-9% portfela należności brutto na przestrzeni lat 2018-2019, z lekkim trendem spadkowym (od 9,35% w marcu 2018 r.

Wykres 4.27. Udział należności z utratą wartości w wybranych branżach gospodarki

Źródło: KNF, Informacja o sytuacji sektora bankowego w 2019 r.

Wykres 4.28. Sektor bankowy ogółem: wolumen należności brutto od sektora niefinansowego (mln zł) w podziale na fazy jakościowe i udział należności ze stwierdzoną utratą wartości (2018–2020)

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych miesięcznych KNF.

do 8,1% w grudniu 2019 r.). Niepomyślnie prognozy dotyczące rozwoju ogólnej sytuacji ekonomicznej w warunkach pandemii COVID-19 i jej wpływu na zdolność kredytową klientów banków spowodowały odwrócenie tego trendu – wzrost do poziomu 11,0% w grudniu 2020 r. (por. wykres 4.28). Poziom ten jest zróżnicowany w odniesieniu do segmentów klientów: wyższy dla sektora przedsiębiorstw (od 14,0% dla MSP i 13,4% dla dużych przedsiębiorstw do 12,2% dla przedsiębiorców indywidualnych) niż dla osób prywatnych (9,7%). Dane za marzec 2021 r. pokazują jednak spadek średnio do 10,5% (z lekkim wzrostem wśród dużych przedsiębiorstw i MSP – odpowiednio do 14,5% i 14,4%), stabilizację w przypadku przedsiębiorców indywidualnych i spadek do 8,4% w przypadku osób prywatnych, uzasadniany dość pomyślnymi danymi o ogólnej sytuacji gospodarczej i bardziej optymistycznymi prognozami makroekonomicznymi, pozytywnie wpływającymi na wyniki modeli oceny ryzyka kredytowego. Przyczyniło się to do znaczącego zmniejszenia odpisów z tytułu utraty wartości: gdyby odpisy te utrzymały się w poszczególnych kwartałach 2021 r. na poziomie zaobserwowanym w I kwartale, łączna wartość odpisów byłaby o 20% niższa w porównaniu z rokiem 2019 i o 43% niższa w porównaniu z rokiem 2020.

4.2.2. Odpisy na należności zagrożone

Interesującym aspektem analizy NPL jest też stopień zabezpieczenia należności kredytowych rezerwami odpowiednimi do jakości tych należności, czyli relacje odpisów bilansowych decydujących o wartości netto należności, odniesionych do wartości brutto. Zmiany wartości tak zdefiniowanych wskaźników, obliczanych dla poszczególnych sektorów rynku, segmentów klientów bądź rodzajów kredytów na przestrzeni pewnego przedziału czasowego można interpretować dwójako:

- bezpośrednio wzrost / spadek tak zdefiniowanej relacji świadczy o rosnącym / malejącym w danym okresie zagrożeniu ryzykiem kredytowym, zwłaszcza w odniesieniu do najbliższej przyszłości;
- pośrednio wspomniane relacje charakteryzują także skuteczność zastosowanych zabezpieczeń zwrotności kredytu, a zwłaszcza ich racjonalnie wycenioną wartość i łatwość upłynnienia, co – przypomnijmy – zgodnie z MSSF9 przekłada się na poziom oczekiwanych przepływów pieniężnych determinujących aktualną bilansową wartość należności kredytowych.

Odrębną kwestią jest, czy podjęte w konkretnym banku decyzje o utworzeniu odpisów są adekwatne do rzeczywistej sytuacji w zakresie ryzyka kredytowego i zgodne z obowiązującymi regulacjami (w szczególności z unijnym rozporządzeniem CRR lub z rozporządzeniem Ministra Finansów w sprawie zasad tworzenia rezerw na ryzyko bankowe). Bezpośrednie negatywne oddziaływanie odpisów z tytułu utraty wartości na wynik finansowy rodzi niebezpieczeństwo, że przy nieodpowiednim zarządzaniu ryzykiem kredytowym, na skutek błędów modelowych, zbyt optymistycznej oceny zabezpieczeń czy innych umyślnych działań bądź zaniechań poziom tych odpisów może być zaniżany. Należy jednak pamiętać, że brakująca do wymaganego poziomu kwota odpisów podlega odliczeniu od księgowych funduszy własnych przy ustalaniu tzw. kapitału regulacyjnego, branego pod uwagę przy ocenie adekwatności kapitałowej banku. Prawidłowy poziom odpisów jest jednocześnie parametrem skrupulatnie weryfikowanym podczas audytu sprawozdań finansowych oraz ocen BION i inspekcji organu nadzorczego.

Ze względu na pewne rozbieżności wynikające zarówno ze stosowanych standardów rachunkowości, jak i specyfiki struktury rodzajowej i podmiotowej

należności kredytowych, poziom wyrezerwowania należności kredytowych mierzony wskaźnikiem pokrycia należności kredytowych stosownymi odpisami

zgodnie z regułami obowiązującymi dla poszczególnych faz 1–3 zostanie rozpatrzony wyłącznie dla banków komercyjnych.

Tabela 4.8. Banki komercyjne – odpisy bilansowe na należności generujące ryzyko kredytowe (2018-2020)

Segment	Odpisy na należności generujące ryzyko kredytowe (mln zł)			Śr. roczna dynamika	Zmiana
	31.03.2018	31.03.2020	31.12.2020	03'18 / 03'20	12'20 / 03'20
Banki komercyjne ogółem					
– faza 1	3 624	4 232	4 293	8,4%	1,4%
– faza 2	6 019	6 076	7 181	0,5%	18,2%
– faza 3	45 392	42 050	43 863	–3,7%	4,3%
Duże przedsiębiorstwa					
– faza 1	436	658	629	25,5%	–4,4%
– faza 2	266	327	688	11,5%	110,2%
– faza 3	6 864	5 468	5 632	–10,2%	3,0%
MSP					
– faza 1	754	898	770	9,6%	–14,2%
– faza 2	998	821	1 044	–8,9%	27,1%
– faza 3	10 616	9 901	10 519	–3,4%	6,2%
Przedsiębiorcy indywidualni					
– faza 1	571	565	499	–0,6%	–11,6%
– faza 2	624	858	972	18,8%	13,3%
– faza 3	6 514	6 764	7 131	1,9%	5,4%
Osoby prywatne					
– faza 1	1 768	2 051	2 312	8,0%	12,7%
– faza 2	4 056	3 958	4 317	–1,2%	9,1%
– faza 3	20 792	19 224	19 901	–3,8%	3,5%
Rolnicy indywidualni					
– faza 1	89	49	64	–22,5%	30,6%
– faza 2	62	103	145	32,8%	40,4%
– faza 3	564	636	626	6,3%	–1,5%

Źródło: Dane miesięczne KNF, obliczenia własne.

Generalnie można stwierdzić, że skala wyrezerwowania w bankach komercyjnych (por. tabelę 4.8), która obniżała się w ciągu dwu ostatnich lat, pomiędzy pierwszym a trzecim kwartałem 2020 r. w reakcji na kryzys COVID-19 wyraźnie przyspieszyła w przypadku należności w fazie 3, zaś nieco

słabiej w fazie 1, natomiast względny poziom wyrezerwowania (por. Tabelę 4.9) zmalał dla należności w fazie 2, co oznacza, że odpisy z tytułu utraty wartości rosły w tym przypadku wolniej, niż wolumen sklasyfikowanych w tej fazie należności brutto.

Tabela 4.9. Banki komercyjne – pokrycie należności ze stwierdzoną utratą wartości odpisami (2018–2020)

Segment	Pokrycie należności ze stwierdzoną utratą wartości odpisami (%)			Zmiana (p.p.)	
	31.03.2018	31.03.2020	31.12.2020	03'18 / 03'20	12'20 / 03'20
Banki komercyjne ogółem					
– faza 1	0,46%	0,47%	0,50%	0,01	0,03
– faza 2	6,42%	6,82%	6,81%	0,40	–0,01
– faza 3	61,16%	59,85%	60,14%	–1,31	0,29
Duże przedsiębiorstwa					
– faza 1	0,38%	0,43%	0,49%	0,05	0,06
– faza 2	2,22%	2,70%	3,14%	0,48	0,44
– faza 3	64,98%	59,64%	61,10%	–5,33	1,46
MSP					
– faza 1	0,55%	0,65%	0,60%	0,09	–0,05
– faza 2	4,29%	4,31%	4,73%	0,02	0,42
– faza 3	50,39%	49,30%	51,42%	–1,09	2,13
Przedsiębiorcy indywidualni					
– faza 1	1,17%	1,06%	1,06%	–0,11	0,00
– faza 2	9,47%	12,03%	11,53%	2,57	–0,50
– faza 3	64,92%	69,15%	69,04%	4,23	–0,11
Osoby prywatne					
– faza 1	0,38%	0,38%	0,43%	0,01	0,05
– faza 2	7,97%	8,06%	8,39%	0,09	0,33
– faza 3	66,24%	64,74%	63,68%	–1,50	–1,06
Rolnicy indywidualni					
– faza 1	0,77%	0,44%	0,58%	–0,32	0,13
– faza 2	8,61%	7,17%	10,46%	–1,44	3,29
– faza 3	54,38%	44,95%	39,99%	–9,43	–4,95

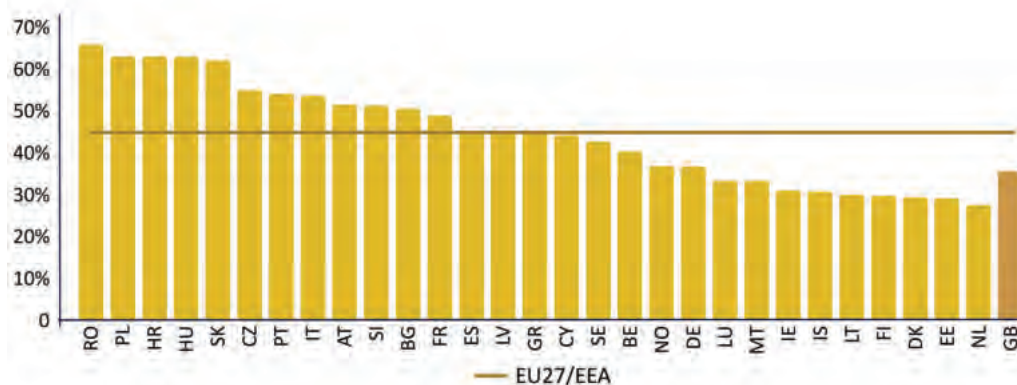
Źródło: Dane miesięczne KNF, obliczenia własne.

Zauważalne jest także zróżnicowanie poziomu wyrezerwowania w poszczególnych segmentach klientów. Aktualnie jest on najwyższy w segmencie przedsiębiorców indywidualnych, i to we wszystkich trzech fazach, przy czym segment ten jako jedyny charakteryzuje się dwucyfrowym wskaźnikiem dla fazy 2 na przestrzeni roku 2020 (12,0% w marcu, 11,5% w grudniu), niemal dwukrotnie wyższym niż przeciętna dla pozostałych segmentów (6,8%). W fazie 3 zbliżony stopień zabezpieczenia odpisami wykazują segmenty osób prywatnych i dużych przedsiębiorstw, podczas gdy w fazie 1 odpisy są w obu tych segmentach relatywnie niższe. Jeśli chodzi o należności w fazie 2, to widoczny jest ich wyższy od przeciętnego poziom wyrezerwowania w przypadku należności od osób

prywatnych (8,4%) i rolników indywidualnych (10,5%), natomiast znacząco niższy jest on w przypadku dużych przedsiębiorstw (3,1%). Z kolei segment MSP prezentuje poziom niższy od przeciętnego w fazie 2 i 3, zaś wyższy w fazie 1.

Warto jeszcze porównać poziom pokrycia należności odpisami aktualizującymi na tle innych krajów Unii Europejskiej (por. wykres 4.29). Z wartością tego wskaźnika, przekraczającą 60%, polski system bankowy jest w relatywnie bezpieczniejszej sytuacji w porównaniu ze średnią dla 27 krajów UE (44,9% na koniec grudnia 2020 r.) – wyższy poziom wskaźnika wykazuje jedynie Rumunia (65,9%), zaś nieznacznie niższy Chorwacja (62,9%), Węgry (62,8%) i Słowacja

Wykres 4.29. Poziom wyrezerwowania NPL w krajach UE (grudzień 2020 r.)

Źródło: EBA Risk Dashboard, Q4 2020

(62,2%). Należy jednak mieć na uwadze także sformułowane wyżej uwagi o istotnym wpływie na ten wskaźnik skutecznego zarządzania zabezpieczeniami, a zwłaszcza takich czynników, jak wycena i płynność zabezpieczeń.

4.2.3. Odzwierciedlenie ryzyka kredytowego w wymogach kapitałowych

Wymogi kapitałowe są sformułowane w postaci współczynników stanowiących relację kwoty kapitału (łącznie i w podziale na poszczególne warstwy) do łącznej kwoty ekspozycji na ryzyko, stanowiącej sumę ekspozycji na poszczególne rodzaje ryzyka. Obowiązujący na mocy unijnego rozporządzenia 2014/680 format sprawozdawczy COREP¹²⁹ (arkusz C 02.00) prezentuje listę czynników ryzyka w aspekcie mikroostrożnościowym, uwzględniając:

- ekspozycje ważone ryzykiem w odniesieniu do ryzyka kredytowego, ryzyka kredytowego kontrahenta, ryzyka rozmycia oraz dostaw z późniejszym terminem rozliczenia;
- ekspozycje na ryzyko rozliczenia/dostawy;
- ekspozycje z tytułu ryzyka pozycji, ryzyka walutowego i ryzyka cen towarów;
- ekspozycje z tytułu ryzyka operacyjnego;
- ekspozycje z tytułu stałych kosztów pośrednich;
- ekspozycje z tytułu korekty wyceny kredytowej;

– ekspozycje z tytułu dużych ekspozycji w portfelu handlowym;

– kwoty innych ekspozycji na ryzyko.

Ekspozycje kredytowe ważone ryzykiem stanowią iloczyn wartości bilansowej należności kredytowych i ekwiwalentów udzielonych zobowiązań pozabilansowych oraz odpowiednich procentowych wag ryzyka, przyjmowanych zgodnie z rozporządzeniem CRR (metoda standardowa) lub wyznaczanych przez bank na podstawie własnych oszacowań parametrów ryzyka, dokonywanych na podstawie posiadanych danych statystycznych dotyczących jakości portfela kredytowego (tzw. metoda wewnętrznych ratingów).

Dodatkowe wymogi o charakterze makroostrożnościowym zostały wprowadzone przez dyrektywę CRD IV (w polskim porządku prawnym wdrożone przez Ustawę o nadzorze makroostrożnościowym), jako zabezpieczenie sektora finansowego przed ryzykiem systemowym¹³⁰:

- **bufor zabezpieczający i bufor antycykliczny**, które mają zapewniać gromadzenie w okresach wzrostu gospodarczego dodatkowej bazy kapitałowej, która umożliwiłaby absorpcję strat w okresach niekorzystnych warunków rynkowych;
- **bufor ryzyka systemowego**, tworzony niezależnie od stanu koniunktury gospodarczej w celu zapobiegania

¹²⁹ Aktualnie obowiązującą wersję ustala unijne rozporządzenie 2021/451.

¹³⁰ Ustawa o nadzorze makroostrożnościowym określa ryzyko systemowe jako ryzyko zakłócenia w funkcjonowaniu systemu finansowego, które w razie jego materializacji zaburza działanie systemu finansowego i gospodarki narodowej jako całości, którego źródłem mogą być w szczególności tendencje związane z nadmierną dynamiką akcji kredytowej lub zadłużenia i związane z nimi nierównowagi w zakresie cen aktywów, niestabilne modele finansowania, rozkład ryzyka w systemie finansowym, powiązania pomiędzy instytucjami finansowymi lub nierównowagi makroekonomiczne i sektorowe (tekst jednolity: Dz. U. 2019, poz. 483, art. 4 pkt 15).

lub łagodzenia skutków poważnych niecyklicznych zakłóceń stabilności systemu finansowego;

- **bufory globalnych i innych instytucji o znaczeniu systemowym** – dodatkowe wymogi nakładane na instytucje finansowe, których skala działania, złożoność, silne powiązania z krajowym systemem finansowym i/lub prowadzenie działalności transgranicznej powodują, że jakiegokolwiek zakłócenie ich

działalności może generować znaczne ryzyko i efekty „zarażania” dla innych instytucji finansowych i realnej sfery gospodarki.

Minimalne wymagane poziomy współczynników kapitałowych dla wyróżnionych warstw kapitału, obowiązujące w wyniku wdrożenia wyżej wymienionych regulacji na przestrzeni lat 2016-2020, przedstawia tabela 4.10.

Tabela 4.10. Minimalne wymagane współczynniki kapitałowe (wymogi CRR, KNF)

Wyszczególnienie	Wymogi CRR	Wymogi KNF*				
		2016	2017	2018	2019	2020***
CET 1	4,5%	4,5%	4,5%	4,5%	4,5%	4,5%
Dodatkowy CET 1**		3,0%	3,0%	---	---	---
Dodatkowy Tier I	1,5%	1,5%	1,5%	1,5%	1,5%	1,5%
Tier II	2,0%	2,0%	2,0%	2,0%	2,0%	2,0%
Dodatkowy Tier II**		1,0%	1,0%	---	---	---
Łączny współczynnik kapitałowy	8,0%	12,0%	12,0%	8,0%	8,0%	8,0%
Wymóg połączonego bufora (dodatkowy kapitał Tier I):	---	1,25%	1,25-2,0%	4,875-7,5%	5,5-8,75%	2,5-6,0%
Bufor zabezpieczający	---	1,25%	1,25%	1,875%	2,5%	2,5%
Bufor antycykliczny	---	0%	0%	0-1,875%	0-2,5%	0-2,5%
Bufor ryzyka systemowego	---	---	---	3,0%	3,0%	---
Bufor OSII	---	---	0-0,75%	0-0,75%	0-0,75%	0-1,0%
Łączny wymagany współczynnik kapitałowy (TCR)	8,0%	13,25%	13,25-14%	12,875-15,5%	13,5-16,75%	10,5-14,0%

*Bez indywidualnych zaleceń add-on, kierowanych przez KNF do wytypowanych banków na mocy art. 138, ust. 1 pkt 2a ustawy Prawo Bankowe (wdrażającego zalecenia art. 104 dyrektywy CRD IV).

** Zalecenie KNF z grudnia 2011 r. (zgodnie z zaleceniem Europejskiego Nadzoru Bankowego), powtórzone w marcu 2014 r. i październiku 2015 r.

*** Po zdjęciu wymogu bufora ryzyka systemowego w marcu 2020 r.

Źródło: CRR, KNF

Rzeczywiste poziomy współczynników kapitałowych w polskim systemie bankowym kształtują się znacząco powyżej wymogów minimalnych, systematycznie rosnąc w ślad za wzrastającymi wymogami (por. tabelę 4.11). Pewien wyłom nastąpił w marcu 2020 r., kiedy to dla podtrzymania podaży kredytów (w ramach przeciwdziałania negatywnym następstwom pandemii COVID-19) Komitet Stabilności Finansowej zarekomendował zniesienie bufora ryzyka systemowego, co zredukowało wymogi w zakresie współczynników kapitałowych o 3 punkty procentowe.

Fundusze własne są w 89-91% wykorzystywane do zabezpieczenia przed ryzykiem kredytowym.

Nadwyżka współczynników kapitałowych wskazuje, że istnieje potencjalna możliwość dalszego zwiększania akcji kredytowej, gdyby pojawił się dodatkowy popyt ze strony kredytobiorców. Nadwyżka ta, wynosząca ok. 10 punktów procentowych, pozwala na zwiększenie łącznej ekspozycji na ryzyko o 95,5%, co przekłada się na potencjalny wzrost ekspozycji z tytułu ryzyka kredytowego aż o 899 mld zł.

Tabela 4.11. Współczynniki kapitałowe – krajowe banki komercyjne, działające z oddziałami zagranicznymi

Wyszczególnienie	31.12.2016	31.12.2017	31.12.2018	31.12.2019	31.12.2020
Łączny współczynnik kapitałowy	17,77%	19,08%	19,14%	19,24%	20,85%
Współczynnik kapitału Tier I	16,15%	17,29%	17,16%	17,09%	18,56%
Współczynnik kapitału podstawowego Tier I	16,15%	17,29%	17,16%	17,09%	18,56%
Fundusze własne	164 632	186 208	191 634	198 602	218 776
Kapitał podstawowy Tier I	149 652	168 653	171 756	176 455	194 685
Kapitał dodatkowy Tier I	10	9	11	7	4
Kapitał Tier II	14 970	17 546	19 866	22 139	24 087
Struktura funduszy własnych					
Kapitał podstawowy Tier I	90,901%	90,572%	89,627%	88,849%	88,988%
Kapitał dodatkowy Tier I	0,006%	0,005%	0,006%	0,004%	0,002%
Kapitał Tier II	9,093%	9,423%	10,367%	11,148%	11,010%
Kwota ekspozycji ważonej ryzykiem	926 711	975 708	1 000 997	1 032 463	1 049 043
W tym: z tytułu ryzyka kredytowego*	824 157	885 314	910 121	941 396	926 436
z tytułu korekty wyceny kredytowej	4 801	4 471	2 848	2 424	2 381
Udział %: z tytułu ryzyka kredytowego*	88,934%	90,736%	90,921%	91,180%	88,313%
z tytułu korekty wyceny kredytowej	0,518%	0,458%	0,285%	0,235%	0,227%

* Pełna specyfikacja według formularza COREP 02.00: z tytułu ryzyka kredytowego, ryzyka kredytowego kontrahenta, ryzyka rozmycia oraz dostaw z późniejszym terminem rozliczenia

Źródło: KNF (dane miesięczne), obliczenia własne.

Przedstawienie sytuacji, w jakiej znalazł się sektor bankowy, w obliczu konsekwencji gospodarczych pandemii COVID-19 oraz działań zapobiegających i przeciwdziałających, podjętych przez instytucje sieci bezpieczeństwa finansowego i banki

W *Raporcie o stabilności systemu finansowego. Ocena skutków pandemii COVID-19* opublikowanym w grudniu 2020 r. przez NBP napisano, że sytuacja spowodowana pandemią koronawirusa nie zagraża stabilności systemu finansowego w Polsce, jednak podkreślono, że ryzyko pozostaje podwyższone a pandemia przyczyniła się do powstania nowych rodzajów ryzyka i nasilenia już istniejących w systemie finansowym. Chociaż nie potwierdziły się obawy dotyczące nadmiernego ograniczania podaży kredytu, czyli *credit crunch*, nie są znane jeszcze skutki trzeciej fali pandemii. Wśród głównych ryzyk wynikających z istniejącej sytuacji podkreślono przede wszystkim ryzyko nadmiernego wzrostu strat kredytowych, pogarszającą się sytuację niektórych banków o niskim wyposażeniu kapitałowym oraz niskiej dochodowości a także ryzyko prawne dotyczące walutowych kredytów mieszkaniowych (szczególnie po wyroku TSUE w październiku 2019 r. wzrosło ryzyko prawne portfela kredytów hipotecznych w walutach obcych). Warto jednak podkreślić, że pomimo tych zagrożeń na sytuację w systemie finansowym korzystnie wpływa kilka kwestii, a mianowicie: brak nierównowag finansowych i makroekonomicznych przed kryzysem COVID-19, następnie duża zdolność do absorpcji strat¹³¹.

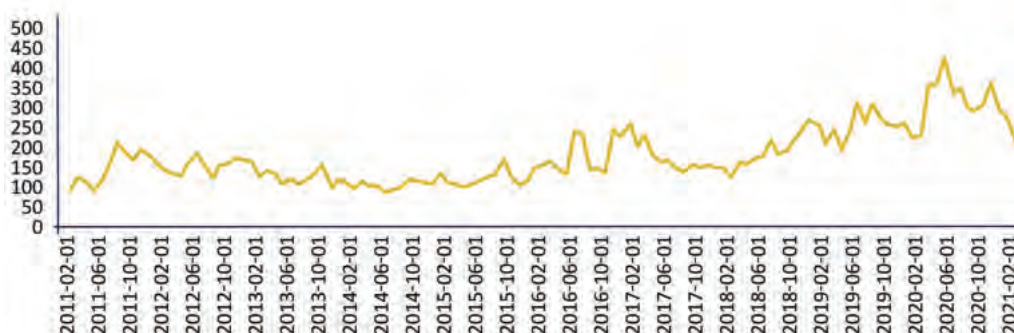
5.1. Uwarunkowania globalne

Analizując sytuację sektora bankowego w Polsce, szczególnie w kontekście pandemii COVID-19 i działań instytucji sieci bezpieczeństwa oraz banków przeciwdziałających pandemii warto odnieść się do uwarunkowań globalnych funkcjonowania polskiej

gospodarki. Zapewne zewnętrznym źródłem ryzyka dla sytuacji gospodarczej w Polsce a także kondycji systemu finansowego jest niepewność związana z tempem i trwałością poprawy globalnej koniunktury w odpowiedzi na pandemię COVID-19. W Europie sytuacja epidemiczna w IV kwartale 2020 r. wcale się nie poprawiła, a wręcz uległa pogorszeniu, co odbiło się spadkiem aktywności głównie w sektorze usług. Zatem rozwój pandemii w istotny sposób oddziałuje na utrzymanie stabilności finansowej w krajach stanowiących otoczenie gospodarcze Polski. Duże znaczenie ma skala i skutki kolejnych działań publicznych łagodzących skutki pandemii¹³².

Globalny indeks niepewności polityki gospodarczej (EPU – *Economic Policy Uncertainty*) wyraźnie wzrósł w momencie pojawienia się pandemii COVID-19 na świecie. Obserwując ten wskaźnik na przestrzeni 10 lat zauważamy, że tzw. europejski kryzys zadłużeniowy (2011-2013), reakcja na wynik brytyjskiego referendum w sprawie Brexitu (czerwiec 2016 r.), zwycięstwo Donalda Trumpa w amerykańskich wyborach prezydenckich (2016 r.), eskalacja napięć handlowych pomiędzy USA i Chinami (2018 r.) nie spowodowały takich wzrostów globalnego indeksu niepewności polityki gospodarczej, jak pandemia koronawirusa. Pomimo kolejnych mutacji oraz szczepień na SARS-CoV-2 wciąż w fazie początkowej, to globalny indeks EPU zaczyna się obniżać (wykres 5.1).

Warto przyrzeć się również indeksowi niepewności polityki gospodarczej – polityka pieniężna (*EPU-Monetary*), który zdecydowanie wzrósł w 2020 r. z powodu pandemii COVID-19. W lutym 2021 r. wskaźnik ten jest na znacznie niższym poziomie chociaż już

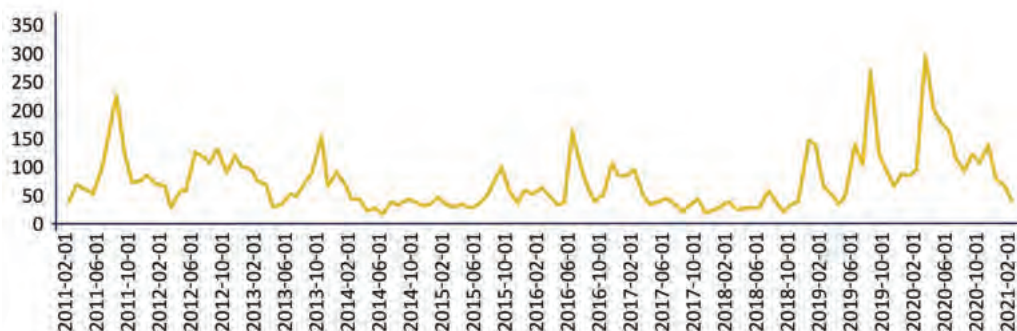

Wykres 5.1. Globalny indeks niepewności polityki gospodarczej

Źródło: opracowanie na podstawie danych Baker, Scott R., Bloom, Nick and Davis, Stephen J., *Global Economic Policy Uncertainty Index: Current Price Adjusted GDP [GEPUCURRENT]*, retrieved from FRED, Federal Reserve Bank of St. Louis; <https://fred.stlouisfed.org/series/GEPUCURRENT>, April 23, 2021. *Economic Research. FRED Economic Data*: <https://fred.stlouisfed.org/>; dane miesięczne, dane niewyrównane sezonowo

¹³¹ Raport o stabilności systemu finansowego, Ocena skutków pandemii COVID-19, (2020). Departament Stabilności Finansowej Warszawa, grudzień 2020, s. 6–7.

¹³² *Ibidem*, s. 11.

Wykres 5.2. Indeks niepewności polityki gospodarczej: indeks kategoriyczny: polityka pieniężna (EPU-Monetary)

Źródło: opracowanie na podstawie danych Baker, Scott R., Bloom, Nick and Davis, Stephen J., *Economic Policy Uncertainty Index: Categorical Index: Monetary policy [EPUMONETARY]*, retrieved from FRED, Federal Reserve Bank of St. Louis; <https://fred.stlouisfed.org/series/EPUMONETARY>, April 22, 2021. *Economic Research. FRED Economic Data: https://fred.stlouisfed.org/; Indeks miesięczny, dane niewyrównane sezonowo*

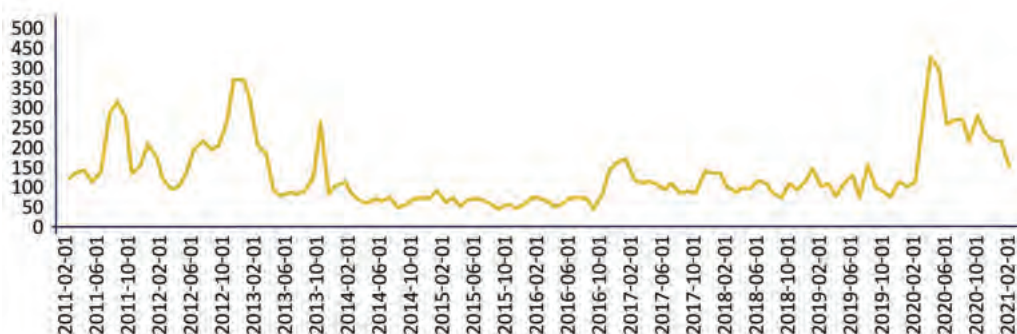
w drugim kwartale 2020 r. niepewność w obszarze polityki pieniężnej zaczęła spadać zapewne po reakcji większości banków centralnych na świecie na skutki pandemii (wykres 5.2).

Obserwując z kolei indeks niepewności polityki gospodarczej – polityki fiskalnej (EPU-Fiscal) na przestrzeni 10 lat zauważyć można znaczne wzrosty niepewności w czasie kryzysu zadłużenia w Europie w latach 2011-2013 oraz w czasie pandemii COVID-19 (wykres 5.3).

Kryzys zdrowotny oraz gospodarczy wywołany przez COVID-19 przyczynił się do tego, że produkcja krajów wschodzących i rozwijających się – EMDE spadła szacunkowo o 2,6% w 2020 r. i jest to najgorszy wynik od co najmniej 1960 roku (od tego roku dostępne są zagregowane dane o PKB). Dodatkowo nie licząc

ożywienia gospodarczego w Chinach, obliczono, że w 2020 r. spadek produkcji w krajach EMDE wyniósł 5%, odzwierciedlając recesję w ponad 80% gospodarek EMDE¹³³.

W tabeli 5.1 zamieszczono dane dotyczące zmian realnego PKB w 2018 r. oraz w 2019 r. a także estymację w 2020 r. i projekcje PKB w latach 2021 – 2023, w światowej gospodarce, zaawansowanych gospodarkach oraz krajach należących do grupy rynków wschodzących i gospodarek rozwijających się. Wśród tych krajów zaprezentowano również dane dla Polski. Zauważamy, że prognoza dla polskiej gospodarki w 2021 r. wynosi 3,8%. Warto odnieść się również do prognozy realnego PKB w 2021 r. w tzw. zaawansowanych gospodarkach, którą oszacowano na 5,4%, a w krajach strefy euro na 4,2%.

Wykres 5.3. Indeks niepewności polityki gospodarczej: indeks kategoriyczny: polityka fiskalna (podatki lub wydatki) (EPU-Fiscal)

Źródło: opracowanie na podstawie danych Baker, Scott R., Bloom, Nick and Davis, Stephen J., *Economic Policy Uncertainty Index: Categorical Index: Fiscal Policy (Taxes OR Spending) [EPUFISCAL]*, retrieved from FRED, Federal Reserve Bank of St. Louis; <https://fred.stlouisfed.org/series/EPUFISCAL>, April 22, 2021. *Economic Research. FRED Economic Data: https://fred.stlouisfed.org/; dane miesięczne, dane niewyrównane sezonowo*

¹³³ *Global Economic Prospects*, World Bank, January, 2021, s. 21

Tabela 5.1. Realne PKB (procentowa zmiana w stosunku do poprzedniego roku)

Wyszczególnienie	2018	2019	2020e	2021f	2022f	2023f	2020e*	2021f*
Świat	3,2	2,5	-3,5	5,6	4,3	3,1	1,5	0,5
Zaawansowane gospodarki	2,3	1,6	-4,7	5,4	4,0	2,2	2,1	0,5
Stany Zjednoczone	3,0	2,2	-3,5	6,8	4,2	2,3	3,3	0,9
Strefa euro	1,9	1,3	-6,6	4,2	4,4	2,4	0,6	0,4
Japonia	0,6	0,0	-4,7	2,9	2,6	1,0	0,4	0,3
Rynki wschodzące i gospodarki rozwijające się (Emerging market and developing economies – EMDEs)	4,6	3,8	-1,7	6,0	4,7	4,4	0,8	0,4
EMDEs wyłączając Chiny	3,2	2,4	-4,3	4,4	4,2	3,7	1,0	0,6
EMDEs eksportujące towary	2,0	1,8	-4,0	3,6	3,3	3,1	0,6	0,0
Azja Wschodnia i Pacyfik	6,5	5,8	1,2	7,7	5,3	5,2	0,3	0,1
Chiny	6,8	6,0	2,3	8,5	5,4	5,3	0,6	0,2
Indonezja	5,2	5,0	-2,1	4,4	5,0	5,1	0,0	0,2
Tajlandia	4,2	2,3	-6,1	2,2	5,1	4,3	-1,8	0,4
Europa i Centralna Azja	3,5	2,7	-2,1	3,9	3,9	3,5	0,6	0,1
Rosja	2,8	2,0	-3,0	3,2	3,2	2,3	0,6	0,2
Turcja	3,0	0,9	1,8	5,0	4,5	4,5	0,5	-0,5
Polska	5,4	4,7	-2,7	3,8	4,5	3,9	0,3	0,2

* Różnice punktów procentowych do projekcji ze stycznia 2021 roku, e– estymacja, f– prognoza.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Global Economic Prospects* (Bank Światowy, czerwiec 2021)

Globalna recesja COVID-19 i reakcja polityki gospodarczej przyczyniły się do wzrostu poziomu zadłużenia na rynkach wschodzących i rozwijających się gospodarek (*Emerging Market and Developing Economics – EMDEs*). Już przed pandemią gwałtowny wzrost w tych gospodarkach – nazywany „czwartą falą” akumulacji długu – wzbudził obawy o zdolność obsługi zadłużenia i możliwość kryzysu finansowego. Kose et al. podkreślają, że to właśnie przed pandemią zadłużenie krajów EMDE wzrosło do rekordowych poziomów¹³⁴. Pandemia spowodowała znaczne zwiększenie ryzyka związanego z zadłużeniem. Oczekiwano, że w 2020 r. dług publiczny wzrośnie o 9 punktów procentowych PKB – jest to największy wzrost od końca lat 80. XX wieku w krajach EMDE. Skok zadłużenia rządowego miał szerokie podstawy, notując duży wzrost we wszystkich regionach EMDE.

¹³⁴ Kose, M. A., Nagle, P., Ohnsorge, F., and Sugawara, N. (2020). *Global Waves of Debt: Causes and Consequences*. Washington, DC: World Bank.

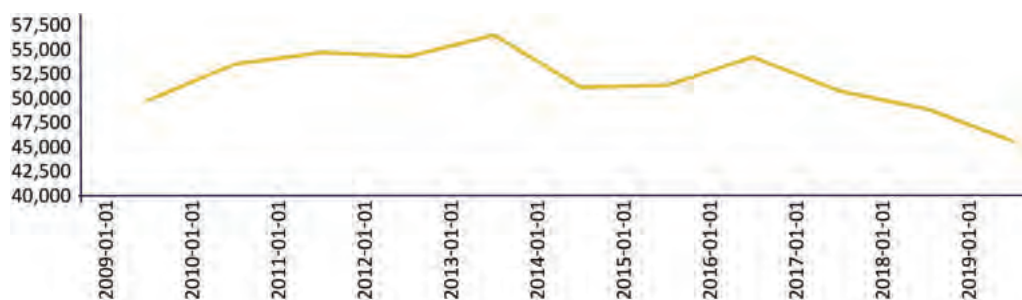
5.2. Zmienne ekonomiczne dotyczące polityki fiskalnej

W Polsce relatywnie do innych krajów europejskich *General Government* (GG) dług publiczny jest na stabilnym poziomie, a nawet począwszy od 2016 roku sukcesywnie spada osiągając w 2019 r. 45% PKB.

Przyglądając się projekcji długu publicznego w Polsce zauważamy, że zapewne w wyniku skutków pandemii COVID-19 dług ten w 2020 roku zdecydowanie wzrośnie (jednak nie przekroczy limitu długu z Maastricht 60% PKB). Według projekcji przedstawionej na wykresie 5.5. co najmniej do 2026 roku dług publiczny nie spadnie do 45% PKB z 2019 r.

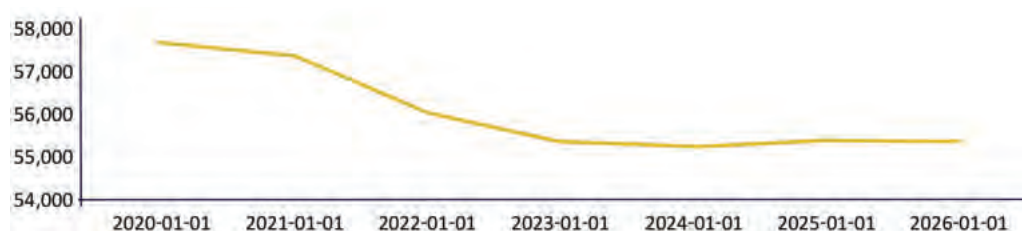
O ile GG deficyt budżetowy w Polsce zdecydowanie przekraczał kryterium z Maastricht w czasie kryzysu finansowego, który rozpoczął się w Europie w 2008 roku, to po nałożeniu na Polskę procedury nadmiernego deficytu w 2009 roku – deficyt budżetowy spadał.

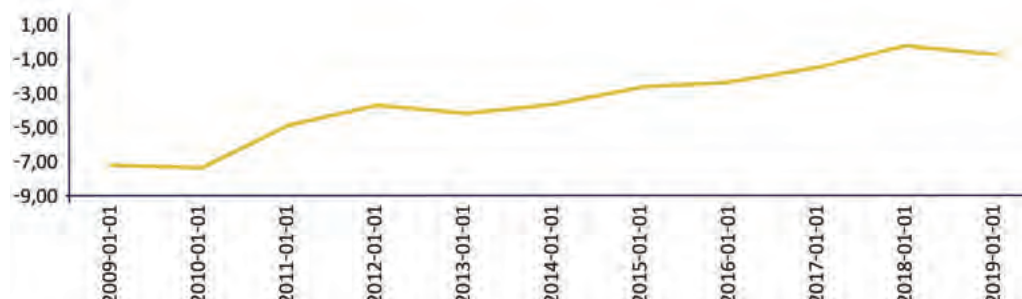
Wykres 5.4. Dług publiczny (General Government gross debt) w Polsce (% PKB) w latach 2009–2019

Źródło: opracowanie na podstawie danych Economic Research. FRED Economic Data: <https://fred.stlouisfed.org/>, dane roczne, dane niewyrównane sezonowo

Wykres 5.5. Projekcja długu publicznego (General Government gross debt) w Polsce (% PKB) w latach 2020–2026

Źródło: opracowanie na podstawie danych Economic Research. FRED Economic Data: <https://fred.stlouisfed.org/>, dane roczne, dane niewyrównane sezonowo

Wykres 5.6. Deficyt budżetowy (General Government net lending/borrowing) w Polsce w latach 2009–2019 (% PKB)

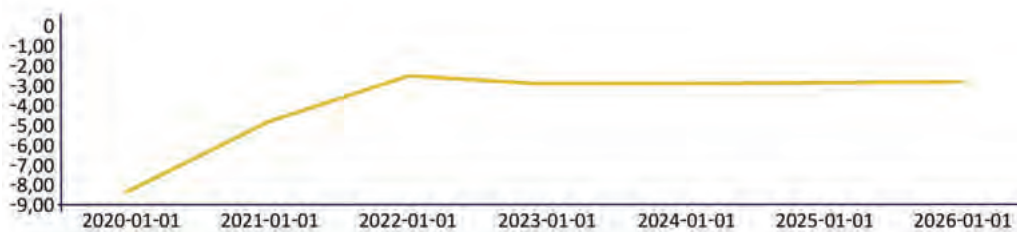
Źródło: opracowanie na podstawie danych Economic Research. FRED Economic Data: <https://fred.stlouisfed.org/>, dane roczne, dane niewyrównane sezonowo

W 2015 r. została zdjęta z Polski procedura nadmiernego deficytu i deficyt budżetowy utrzymywał się zdecydowanie poniżej 3% PKB znajdując się w trendzie spadkowym do czasu kryzysu COVID-19. Pandemia wpłynęła na znaczne zmiany deficytu budżetowego przyczyniając się do wzrostu zadłużenia, co ma swoje podłoże w zwiększonych wydatkach budżetowych w celu zmniejszenia skutków pandemii koronawirusa (wykres 5.6).

Przedstawiona na wykresie 5.7 projekcja deficytu budżetowego w Polsce na lata 2020-2026 pozwala zauważyć znaczny wpływ pandemii COVID-19 na zdecydowane pogorszenie się sytuacji finansów

publicznych w latach 2020-2021. Bazując na przedstawionej projekcji w latach 2022-2026 deficyt budżetowy ma być poniżej 3% PKB (czyli poniżej kryterium z Maastricht), ale przynajmniej do 2026 roku nie powróci do stanu sprzed pandemii. Po pandemii, żeby zmniejszyć deficyt budżetowy władze fiskalne najprawdopodobniej zdecydują się na zmniejszenie wydatków budżetowych, ograniczając ekspansywność polityki fiskalnej.

Z pewnością pandemia COVID-19 wzmocniła ryzykowne cechy zadłużenia wielu krajów europejskich i nie tylko. Wielkość i szybkość narastania zadłużenia niesie za sobą ryzyko, że nie wszystkie środki

Wykres 5.7. Projekcja deficytu budżetowego (General Government net lending/borrowing) w Polsce w latach 2020–2026 (% PKB)

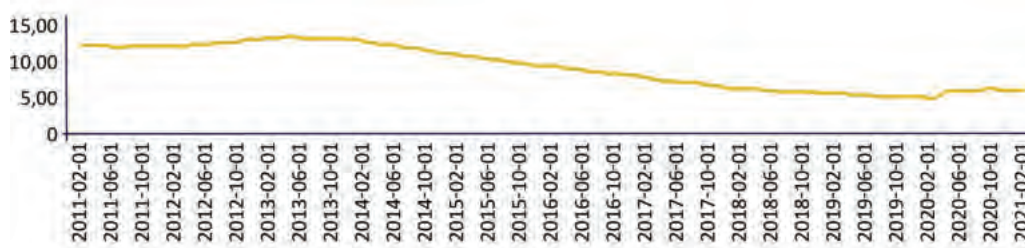
Źródło: opracowanie na podstawie danych Economic Research. FRED Economic Data: <https://fred.stlouisfed.org/>, dane roczne, dane niewyrównane sezonowo

w ramach zaciąganych długów zostaną przeznaczone na cele produkcyjne¹³⁵.

Obserwując dane dotyczące bezrobocia rejestrowanego można zauważyć, że sytuacja na rynku pracy w Polsce przed pandemią była relatywnie stabilna. Stopa bezrobocia w marcu 2020 r. wyniosła 5,2 % i wzrosła w październiku 2020 r. do 6,28%. Na początku 2021 roku stopa bezrobocia nie zmieniła się istotnie w porównaniu do danych z czwartego kwartału 2020 r. Na podstawie dostępnych danych można zatem stwierdzić, że sytuacja na rynku pracy nie powinna być czynnikiem istotnie hamującym chociażby popyt na kredyty bankowe w polskiej gospodarce (wykres 5.8).

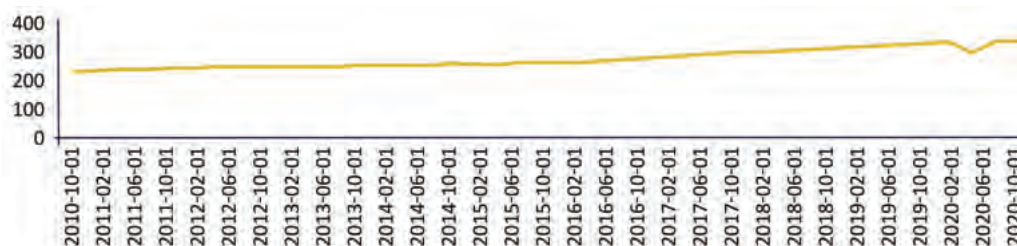
Wydatki na konsumpcję w Polsce wyraźnie spadły w II kwartale 2020 r. Po zniesieniu restrykcji w połowie 2020 r. sytuacja uległa niewielkiej poprawie – jednak już pod koniec 2020 r. restrykcje zostały ponownie nałożone szczególnie w sferze usług, co może mieć odzwierciedlenie w spadku konsumpcji w pierwszych miesiącach 2021 r. Zniesienie restrykcji po tzw. trzeciej fali pandemii powinno wpłynąć na odbicie popytu konsumpcyjnego i wzrost spożycia gospodarstw domowych (wykres 5.9).

Przy coraz bardziej ograniczonej polityce pieniężnej polityka fiskalna odgrywa kluczową rolę w stabilizacji makroekonomicznej w czasie kryzysu, wyzwalaając

Wykres 5.8. Stopa bezrobocia rejestrowanego w Polsce w latach 2011.02–2021.02

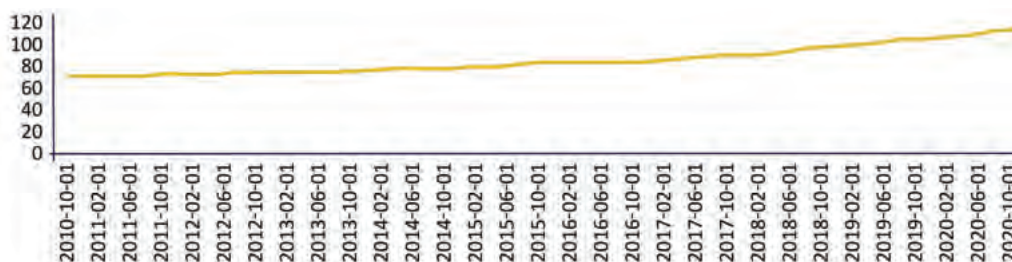
Źródło: opracowanie na podstawie danych Economic Research. FRED Economic Data: <https://fred.stlouisfed.org/>, dane miesięczne, dane niewyrównane sezonowo

Wykres 5.9. Prywatne wydatki na konsumpcję w Polsce w latach 2010-2020 w mld PLN

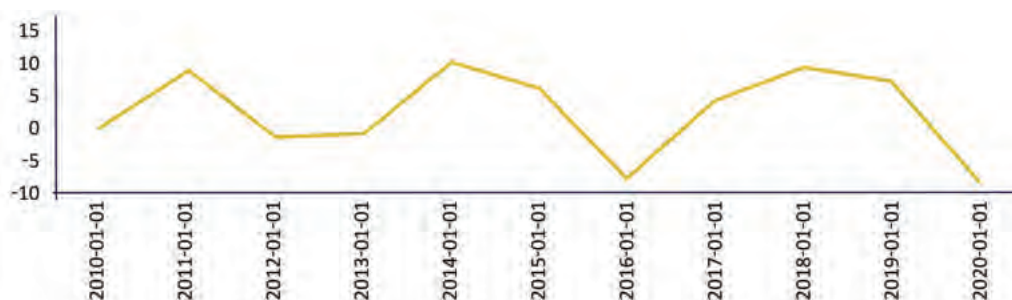
Źródło: opracowanie na podstawie danych Economic Research. FRED Economic Data: <https://fred.stlouisfed.org/>, dane kwartalne, dane wyrównane sezonowo

¹³⁵ Global ..., op. cit., s. 14

Wykres 5.10. Publiczne (rządowe) wydatki na konsumpcję w Polsce w latach 2010–2020 w mld PLN

Źródło: opracowanie na podstawie danych Economic Research. FRED Economic Data: <https://fred.stlouisfed.org/>, dane kwartalne, dane wyrównane sezonowo.

Wykres 5.11. PKB według wydatków w cenach stałych: Nakłady brutto na środki trwałe (inwestycje) w Polsce

Źródło: opracowanie na podstawie danych Economic Research. FRED Economic Data: <https://fred.stlouisfed.org/>, dane roczne, tempo wzrostu – w stosunku do analogicznego okresu roku poprzedniego, dane niewyrównane sezonowo

w 2020 r. bezprecedensowy bodziec w postaci transferów pieniężnych i wsparcia dochodów dla gospodarstw domowych i firm.

Na wykresie 5.10 przedstawiono rządowe wydatki na konsumpcję w latach 2010-2020. Wśród wydatków rządowych będących substytutami względem konsumpcji prywatnej można wymienić między innymi znaczną część wydatków na służbę zdrowia i edukację¹³⁶. Zauważamy, że wydatki te sukcesywnie rosną.

Nakłady brutto na środki trwałe w Polsce w 2020 r. zdecydowanie spadły, jednak należy wziąć pod uwagę, że przedsiębiorstwa musiały ratować swoją sytuację płynnościową, co nie sprzyjało inwestycji w okresie niepewności i nieprzewidywalności w gospodarce spowodowanej pandemią COVID-19 (wykres 5.11).

5.3. Zmienne ekonomiczne dotyczące polityki pieniężnej

Bezprecedensowe dostosowanie polityki pieniężnej „uspokoiło” rynki finansowe, przyczyniło się do obniżenia kosztów kredytu i sprzyja przedłużaniu

kredytów. Jednak w obliczu zakłóceń gospodarczych mających swoje podłoże w pandemii COVID-19, historycznie niskie stopy procentowe mogą maskować problemy z wypłacalnością, które pojawią się w kolejnych latach¹³⁷.

Jest bardzo prawdopodobne, że kryzys COVID-19 przyczyni się do spadku trendu realnych stóp procentowych¹³⁸. Natomiast nominalne krótkoterminowe stopy procentowe najprawdopodobniej pozostaną bliskie zeru przez lata, co przyczyni się do wydłużenia okresu ujemnych realnych stóp procentowych. Proces ten może zostać wydłużony właśnie poprzez przechodzenie banków centralnych od zarządzania kryzysowego do wspierania ożywienia gospodarczego¹³⁹. W Polsce, w 2020 r. w obliczu pandemii COVID-19, NBP zdecydował się na trzy obniżki stopy referencyjnej do poziomu 0,1%, doprowadzając stopy procentowe do historycznie niskich poziomów (wykres 5.12).

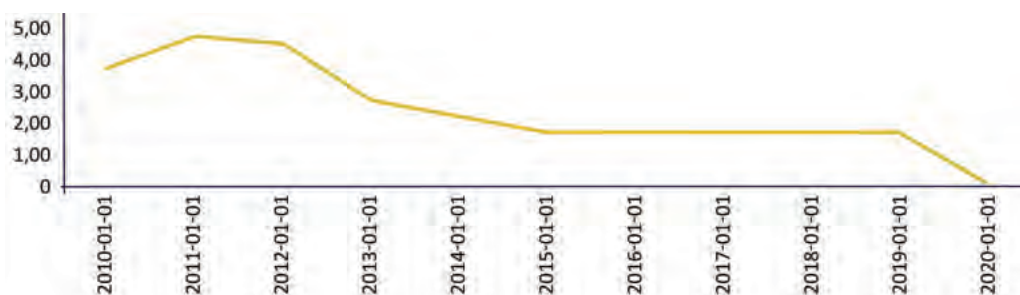
¹³⁶ Krajewski, P. (2019), Dekompozycja oddziaływania wydatków rządowych na PKB w Polsce, *Ekonomista* nr 3, s. 275.

¹³⁷ *Global ...*, op. cit., s. 14

¹³⁸ Jordà, O., Singh, S. R., and Taylor, A. M. (2020). “Longer-Run Economic Consequences of Pandemics.” Working Paper 2020–09, Federal Reserve Bank of San Francisco.

¹³⁹ Henneberg, P., and Mann, C. L. (2020). Negative Real Rates—Central Bank Success or Stagflation Risk. Citi Research Economics, August 19.

Wykres 5.12. Krótkoterminowa stopa procentowa, stawka overnight, stopa banku centralnego, %, ujęcie roczne w latach 2010–2020

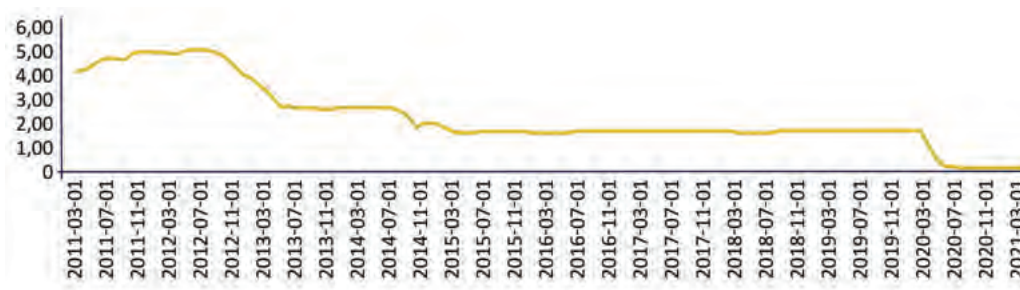
Źródło: opracowanie na podstawie danych Economic Research. FRED Economic Data: <https://fred.stlouisfed.org/>, dane roczne, dane niewyrównane sezonowo

Na wykresie 5.13 zaprezentowano krótkoterminowe stopy procentowe rynku międzybankowego w Polsce, WIBOR 3M w okresie 10 lat. Zauważamy, jak pandemia COVID-19 zdecydowanie wpłynęła na obniżkę i tak już niskich stóp procentowych.

W 2020 r. wzmocnieniu uległy powiązania pomiędzy sektorem rządowym a bankowym (*sovereign-bank nexus*) poprzez wzrost ekspozycji banków na obligacje skarbowe lub gwarantowane przez Skarb Państwa. W 2020 r. (pierwsze półrocze) zanotowano udział takich papierów wartościowych w aktywach banków na poziomie 20%

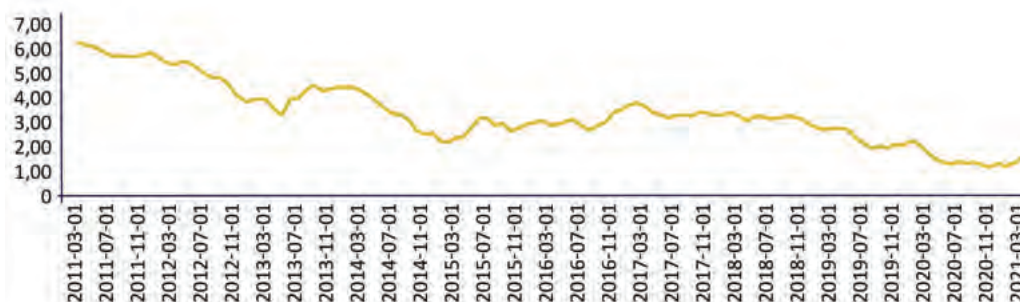
(pod koniec 2019 r. było to 17%). Wartość tych papierów przewyższa dwukrotnie fundusze własne banków. Jest to istotna informacja w takim kontekście, że banki wykazują się wtedy zwiększoną wrażliwością na zmiany cen rynku obligacji. Warto jednak nadmienić, że program skupu obligacji prowadzony przez NBP ogranicza ryzyko zmian cen obligacji, szczególnie w okresie COVID-19, kiedy banki narażone są na obciążenia chociażby z tytułu ryzyka kredytowego¹⁴⁰.

Na wykresie 5.14 przedstawiono rentowność polskich 10-letnich obligacji skarbowych w ciągu 10 ostatnich lat.

Wykres 5.13. Krótkoterminowe stopy procentowe na rynku międzybankowym, stawki 3M w Polsce

Źródło: opracowanie na podstawie danych Economic Research. FRED Economic Data: <https://fred.stlouisfed.org/>, dane miesięczne, dane niewyrównane sezonowo

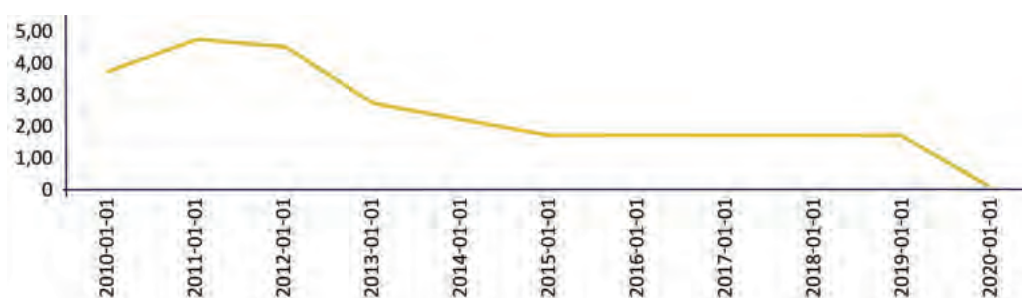

Wykres 5.14. Długoterminowe dochody z obligacji skarbowych (rentowność polskich 10-letnich obligacji skarbowych): 10-letnie: główne (w tym benchmark) dla Polski

Źródło: opracowanie na podstawie danych Economic Research. FRED Economic Data: <https://fred.stlouisfed.org/>, dane miesięczne, dane niewyrównane sezonowo

¹⁴⁰ Raport o stabilności systemu finansowego, Ocena skutków pandemii COVID-19 ..., op. cit., s. 7.

Wykres 5.15. Indeks cen konsumpcyjnych: CPI (All items) Consumer Price Index: w Polsce, tempo wzrostu w stosunku do analogicznego okresu roku poprzedniego

Źródło: opracowanie na podstawie danych Economic Research. FRED Economic Data: <https://fred.stlouisfed.org/>, dane miesięczne, dane niewyrównane sezonowo

Wskaźnik cen towarów i usług konsumpcyjnych w Polsce wyraźnie wzrastał w pierwszych trzech miesiącach pierwszego kwartału 2020 r. W pozostałych trzech kwartałach 2020 r. indeks cen konsumpcyjnych oscylował w granicach celu inflacyjnego. W pierwszym kwartale 2021 r. nie zauważono istotnych zmian wskaźnika CPI (wykres 5.15).

Biorąc pod uwagę omówione wskaźniki z zakresu polityki fiskalnej i pieniężnej należy podkreślić, że zarówno zmienne takie jak: dług publiczny, deficyt publiczny i jego projekcje, stopa bezrobocia rejestrowanego, prywatne jak i publiczne wydatki na konsumpcję, poza tym inwestycje jak również zmienne takie jak: krótkoterminowe stopy procentowe *overnight*, stopy rynku międzybankowego 3M, długoterminowe dochody z obligacji jak również wskaźnik CPI, mają istotny wpływ na zmienne notowane w sektorze bankowym.

5.4. Działania instytucji sieci bezpieczeństwa i banków

W obliczu pandemii COVID-19 wiele banków centralnych zdecydowało się na istotne zmiany polityki pieniężnej. Stopy procentowe przez niektóre z tych banków zostały obniżone do historycznie niskich poziomów. O ile w Japonii podstawowa stopa procentowa od 2016 r. wynosi – 0,10%, w Szwecji 0,00% (od lipca 2011 r. do grudnia 2018 r. wynosiła -0,5%), a w strefie euro, EBC obniżył podstawową stopę procentową do 0,00% w marcu 2016 roku, FED w grudniu 2008 obniżył podstawową stopę procentową do 0.-0,25, to w Polsce dopiero w maju 2020 r., w wyniku pandemii COVID-19, stopa referencyjna została obniżona do 0,10%. Podobnie, jeśli chodzi o stosowanie tzw. luzowania ilościowego (QE – *Quantitative Easing*) to najwcześniej wykorzystywano je w Japonii, potem w wyniku kryzysu 2007 – 2009, QE zostało zastosowane na szeroką skalę również przez FED, następnie przez EBC aż

w wyniku kryzysu COVID-19 również wykorzystuje się QE w Polsce. Zatem w wielu krajach od dłuższego czasu stosowano ekspansywną politykę pieniężną, a w czasie kryzysów ekspansywność polityki pieniężnej była jeszcze pogłębianą. Podobnie w przypadku polityki fiskalnej, w obliczu kryzysów rządy decydowały się na zwiększanie ekspansji fiskalnej. W wyniku kryzysu finansowego 2007-2009 w wielu krajach wystąpił kryzys finansów publicznych, który doprowadził do zmiany kierunku polityki fiskalnej z ekspansywnej na restrykcyjną. Z kolei w dobie pandemii COVID-19, władze fiskalne również zdecydowały o prowadzeniu ekspansywnej polityki fiskalnej, decydując się na nadmiernie wysokie deficyty budżetowe i długi publiczne.

Na szczelbu unijnym – Komisja Europejska przedstawiła 27 maja 2020 r. w Parlamencie Europejskim plan stymulacyjny o wartości 750 mld euro, który w połączeniu ze zmodyfikowanym wnioskiem w sprawie budżetu UE na lata 2021-2027 ma złagodzić skutki kryzysu COVID-19. Tzw. plan naprawczy *Next Generation EU* ma przyczynić się do walki ze skutkami spowodowanymi pandemią oraz pomóc w obszarze inwestycji w zieloną, cyfrową, społeczną i bardziej odporną na kryzysy Unię Europejską¹⁴¹.

Polski sektor bankowy zbudował silną bazę kapitałową, dzięki której banki są uodpornione na potencjalne ryzyka i zachowują wiarygodność na rynkach finansowych stanowiąc jednocześnie istotny filar polskiej gospodarki. We wspieranie bezpieczeństwa systemu finansowego angażują się instytucje, które wchodzi w skład tzw. sieci bezpieczeństwa finansowego (*safety net*). Wśród tych instytucji wymienia się rządy poszczególnych krajów, banki centralne, instytucje odpowiedzialne za nadzór nad rynkiem finansowym a także instytucje gwarantujące wypłatę

¹⁴¹ Parlament Europejski – Aktualności: <https://www.europarl.europa.eu/news/pl/headlines/economy/20200513ST079012/korona-wirus-plan-ue-na-ozywienie-gospodarki> (dostęp: 31.01.2021).

depozytów¹⁴². W skład sieci bezpieczeństwa finansowego w Polsce wchodzi takie instytucje jak: Minister Finansów, Narodowy Bank Polski, Komisja Nadzoru Finansowego, Bankowy Fundusz Gwarancyjny czy Komitet Stabilności Finansowej. Zadaniem sieci bezpieczeństwa finansowego jest zapewnienie uczestnikom rynku finansowego warunków sprzyjających do prowadzenia aktywnej działalności. W ramach działalności sieci bezpieczeństwa 21 grudnia 2007 r. podpisano porozumienie, na mocy którego powołano Komitet Stabilności Finansowej. Celem działalności Komitetu jest podjęcie współpracy na rzecz wspierania stabilności krajowego systemu finansowego, a także wymiana informacji oraz koordynacja działań¹⁴³.

W obliczu kryzysu COVID-19 władze gospodarcze w Polsce podjęły niezbędne działania antykryzysowe. Wśród działań instytucji sieci bezpieczeństwa wymienia się między innymi następujące decyzje: **Komisja Nadzoru Finansowego** wystosowała informację (26 marca 2020 r.) do banków i zakładów ubezpieczeniowych, aby zatrzymały cały wypracowany zysk z lat poprzednich oraz przygotowała zestaw działań pod nazwą „**Pakiet Impulsów Nadzorczych na Rzecz Bezpieczeństwa i Rozwoju**” (PIN). Pakiet ten miał dodatkowo wzmocnić odporność sektora bankowego i usprawnić finansowanie gospodarki w odpowiedzi na pandemię koronawirusa COVID-19. Postanowiono skoncentrować się na utrzymaniu równowagi pomiędzy zapewnieniem odpowiednich mierników stabilności systemu finansowego (głównie sektora bankowego) a wsparciem aktywności gospodarczej, szczególnie podtrzymaniem dostępności kredytów dla przedsiębiorstw. Niektóre z działań przewidzianych przez KNF wymagają ścisłej współpracy z Narodowym Bankiem Polskim (NBP), z Ministerstwem Finansów, Bankowym Funduszem Gwarancyjnym, Związkiem Banków Polskich, Polską Agencją Nadzoru Audytowego, Urzędem Ochrony Konkurencji i Konsumentów oraz z audytorami i zarządami banków. Wśród działań, które obejmował PIN przewidziano¹⁴⁴:

- działania służące rozłożeniu straty w dłuższym horyzoncie czasowym związane z działaniami w obszarze rezerw i kwalifikacji ekspozycji kredytowych;

- działania dotyczące ograniczania kosztów związanych ze spadkiem jakości aktywów; działania w obszarze buforów kapitałowych umożliwiające oferowanie rozwiązań osłonowych dla klientów banków i utrzymanie zdolności do finansowania klientów i gospodarki w rezultacie uwolnienia znacznej ilości kapitałów;
- działania zapewniające obsługę klientów i obiegu pieniądza w gospodarce przy zachowaniu bezpieczeństwa deponentów poprzez ograniczanie dodatkowych napięć płynnościowych związanych z koniecznością wypełniania norm LCR (*Liquidity Coverage Ratio* – wskaźnik pokrycia wpływów netto);
- działania umożliwiające bankom skoncentrowanie się na obsłudze klientów i kluczowych procesach, a także na bieżącej działalności operacyjnej;
- działania o charakterze legislacyjnym, umożliwiające bankom uwzględnienie szczególnej sytuacji niektórych kredytobiorców z sektora mikro- i MŚP w związku z wystąpieniem stanu zagrożenia epidemicznego.

Rząd w Polsce ogłosił 18 marca 2020 r. pakiet działań pt. „**Tarcza Antykryzysowa**” (o wartości 43-50 mld zł), ok. 2% PKB w ramach której przewidziano wsparcie dla podmiotów gospodarczych, gospodarstw domowych, sektora ochrony zdrowia oraz systemu finansowego; uruchomiono program wsparcia finansowego przedsiębiorstw o wartości 100 mld zł (ok 4% PKB) realizowany przez Polski Fundusz Rozwoju¹⁴⁵.

W rezultacie po wejściu w życie 31 marca 2020 r. pierwszej części pakietu pomocowego przygotowanego przez rząd (Tarcza Antykryzysowa), w dniu 18 kwietnia wprowadzono kolejną część – tzw. „Tarcza Antykryzysowa 2.0”, następnie 15 maja 2020 r. pojawiła się tzw. „Tarcza Antykryzysowa 3.0” oraz 24 czerwca 2020 r. – „Tarcza Antykryzysowa 4.0”. W ramach tych pakietów przewidziano¹⁴⁶:

- złagodzenie reguły finansowej, co oznaczało, że samorządy będą mogły się bardziej zadłużyć;
- bogatsze samorządy nie musiały wpłacać rat tzw. „janosikowego” w czerwcu i lipcu 2020 r.;

¹⁴² Alińska A., (2011/2012), Sieć bezpieczeństwa finansowego jako element stabilności funkcjonowania sektora bankowego, *Kwartalnik Kolegium Ekonomiczno-Społecznego Studia i Prace SGH*, 2011/2012, nr 4, ss. 87–99.

¹⁴³ Stawska, J. (2010). *Normy ostrożnościowe oraz działania antykryzysowe instytucji bezpieczeństwa finansowego a aktywność kredytowa banków*, [w:] red. J.L. Bednarczyk, *Finansowe determinanty wzrostu w gospodarce globalnej*, Wydawnictwo Fachowe CeDeWu. pl, Warszawa, s. 195–206.

¹⁴⁴ Pakiet Impulsów Nadzorczych na rzecz Bezpieczeństwa i Rozwoju, KNF, marzec 2020 r. za: https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/Pakiet_Impulsow_Nadzorczych_na_rzecz_Bezpieczenstwa_i_Rozwoju_69277.pdf

¹⁴⁵ *Raport o stabilności systemu finansowego*, Wydanie specjalne: skutki pandemii COVID-19, NBP, czerwiec 2020r.

¹⁴⁶ PWC, <https://www.pwc.pl/pl/pdf-nf/2020/formy-dofinansowania-dla-firm.pdf> (dostęp: 21.12.2020 r.) oraz *Tarcza 4.0 z podpisem prezydenta RP*, z dnia 23.06.2020 r. [za:] <https://www.gov.pl/web/rozwoj-praca-technologia/tarcza-40-z-podpisem-prezydenta-rp2> (dostęp: 21.12.2020 r.)

- ogłoszono wakacje kredytowe zawieszające spłatę kredytu do 3 miesięcy¹⁴⁷;
- ułatwienia w przeprowadzaniu przetargów w dobie pandemii;
- pożyczki, poręczenia i gwarancje na cele inwestycyjne i operacyjne;
- pakiety miały zapobiec utracie miejsc pracy, bankructwom, zamykaniu zakładów pracy oraz zmniejszaniu obrotów i przychodów przedsiębiorstw.

Całkowitą wartość pakietu Tarczy Antykrzysowej oszacowano na 212 mld zł, czyli ok. 10% PKB¹⁴⁸. W październiku 2020 r. ogłoszono wprowadzenie kolejnej odsłony Tarczy Antykrzysowej 5.0, którą nazwano Tarczą branżową. Tzw. Tarcza 5.0 została opublikowana w Dzienniku Ustaw 23 września 2020 r. a weszła w życie 15 października 2020 r. W ramach tej Tarczy oferowano wsparcie działalności, które istotnie odczuły na sobie skutki pandemii COVID-19, tj. firm z sektora turystycznego, hotelarskiego, organizacji i obsługi targów, konferencji i wystaw. Przedsiębiorstwa działające w branżach turystycznej, estradowej i wystawienniczej, które spełniają określone warunki mogły wnioskować o zwolnienie ze składek ZUS albo o świadczenia postojowe¹⁴⁹.

¹⁴⁷ Dokładnie 24 czerwca 2020 r. weszła w życie ustawa z dnia 19 czerwca 2020 r. o dopłatach do oprocentowania kredytów bankowych udzielanych przedsiębiorcom dotkniętym skutkami COVID-19 oraz o uproszczonym postępowaniu o zatwierdzenie układu w związku z wystąpieniem COVID-19 (Dz. U. 2020, poz. 1086) tzw. Tarcza Antykrzysowa 4.0. Ustawa ta wprowadziła przepisy regulujące udzielanie tzw. wakacji kredytowych dla konsumentów, **tzw. ustawowe wakacje kredytowe (moratoria kredytowe)**. Związek Banków Polskich również podjął prace nad „Stanowiskiem banków w zakresie ujednolicenia zasad oferowania narzędzi pomocowych dla klientów sektora bankowego” które obowiązywało dla instrumentów pomocowych udzielanych od dnia 13 marca 2020 r. do dnia 30 września 2020 r. Następnie nowe bankowe pozaustawowe moratoria kredytowe zostały ograniczone do części grup kredytobiorców najbardziej dotkniętych przez COVID-19 i zostały zaoferowane wyłącznie przedsiębiorcom (z wyłączeniem klientów indywidualnych). Odroczenie spłat kredytu miało wynosić 3 miesiące dla klientów, którzy skorzystali z pierwszego moratorium pozaustawowego lub maksymalnie 6 miesięcy dla klientów, którzy nie skorzystali dotychczas z pierwotnego moratorium ustawowego. Wprowadzono również nowy termin stosowania moratoriów 31 marca 2021 r.

¹⁴⁸ PWC, <https://www.pwc.pl/pl/pdf-nf/2020/formy-dofinansowania-dla-firm.pdf> (dostęp: 21.12.2020 r.) oraz Tarcza 4.0 z podpisem prezydenta RP, z dnia 23.06.2020 r. [za:] <https://www.gov.pl/web/rozwoj-praca-technologie/tarcza-40-z-podpisem-prezydenta-rp2> (dostęp: 21.12.2020 r.)

¹⁴⁹ Ustawa z dnia 17 września 2020 r. o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw, DZIENNIK USTAW 2020 R. POZ. 1639

za: <https://dziennikustaw.gov.pl/DU/2020/1639>

W ramach kolejnej odsłony ustawy tzw. Tarczy Antykrzysowej 6.0 – pomoc dla wybranych branż dotkniętych drugą falą pandemii, opracowano kilka narzędzi pomocowych, jak¹⁵⁰:

- kolejne zwolnienia z ZUS,
- dodatkowe świadczenia postojowe,
- tzw. małą dotację w wysokości 5 tys. zł,
- dofinansowanie miejsc pracy z Funduszu Gwarantowania Świadczeń Pracowniczych w kwocie 2 tys. zł
- rekompensatę dla gmin w związku z utraconymi dochodami z tytułu opłaty targowej.

Tarczę Antykrzysową 6.0 opublikowano 15 grudnia 2020 r. Rozwiązaniem Tarczy 6.0 zostali objęci przedsiębiorcy z około 40 branż, m.in. takich jak: handel, turystyka, siłownie, transport czy branża edukacyjna i kulturalno-rozrywkowa¹⁵¹. Od 1 lutego 2021 r. przedsiębiorcy najbardziej dotknięci epidemią COVID-19 mogą korzystać z kolejnych odsłon Tarczy 7.0. Obejmuje ona świadczenia postojowe, dofinansowanie wynagrodzeń, dotacje na pokrycie bieżących kosztów działalności, zwolnienia z opłacania składek ZUS za grudzień 2020 r. i styczeń 2021 r.¹⁵² Od 28 lutego 2021 r. weszła w życie kolejna Tarcza Antykrzysowa 8.0 obejmująca ponownie świadczenia postojowe z ZUS, zwolnienia z opłat składek ZUS, dotacje na pokrycie bieżących kosztów prowadzenia działalności gospodarczej czy świadczenia na rzecz ochrony miejsc pracy¹⁵³. Zgodnie z Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 16 kwietnia 2021 r. w sprawie wsparcia uczestników obrotu gospodarczego poszkodowanych wskutek pandemii COVID-19 wprowadzono ponownie możliwości ubiegania się o ulgi dla przedsiębiorców wprowadzając tym samym Tarczę Antykrzysową 9.0. W nowej Tarczy poszerzono listę branż, które mogą korzystać ze zwolnienia ZUS¹⁵⁴.

¹⁵⁰ USTAWA z dnia 9 grudnia 2020 r. o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw, Dz.U.2020.2255.

¹⁵¹ Ibidem.

¹⁵² Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 19 stycznia 2021 r. w sprawie wsparcia uczestników obrotu gospodarczego poszkodowanych wskutek pandemii COVID-19, Dz. U. 2021 poz. 152

¹⁵³ Rozporządzenie Rady Ministrów z 26 lutego 2021 r. w sprawie wsparcia uczestników obrotu gospodarczego poszkodowanych wskutek pandemii COVID-19 (Dz.U z 2021 r. poz. 371)

¹⁵⁴ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 16 kwietnia 2021 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie wsparcia uczestników obrotu gospodarczego poszkodowanych wskutek pandemii COVID-19, Dz. U. z 2021, poz. 713.

Warto również podkreślić wprowadzenie gwarancji kredytowych **Banku Gospodarstwa Krajowego** dla przedsiębiorstw, które dzięki gwarancjom BGK otrzymały finansowanie na korzystniejszych warunkach. Dodatkowo w przypadku problemów ze spłatą kredytu BGK spłaca kredyt do wysokości gwarantowanej kwoty kapitału na rzecz banku, który udzielił tego kredytu. Gwarancje BGK umożliwiły szerszy dostęp do kredytów umożliwiając zachowanie płynności finansowej przez przedsiębiorstwa w czasie kryzysu COVID-19¹⁵⁵.

Pakiet działań **Narodowego Banku Polskiego** w odpowiedzi na kryzys COVID-19 obejmowały następujące decyzje¹⁵⁶:

- NBP obniżył stopy procentowe do 0,1% (stopa referencyjna);
- obniżono stopę rezerwy obowiązkowej z 3,5% do 0,5% oraz ustalono oprocentowanie środków utrzymywanych w formie rezerwy obowiązkowej na poziomie stopy referencyjnej NBP;
- zastosowano operacje *repo* zasilające sektor bankowy w płynność;
- rozpoczęto zakup obligacji skarbowych i dłużnych papierów wartościowych gwarantowanych przez Skarb Państwa na rynku wtórnym w ramach strukturalnych operacji otwartego rynku;
- dokonano rozszerzenia listy zabezpieczeń akceptowanych w operacjach zasilających w płynność banku centralnego, o obligacje objęte gwarancją Skarbu Państwa;
- zamieszczono w ofercie kredyt wekslowy przeznaczony na refinansowanie kredytów, które banki udzielają przedsiębiorstwom.

NBP już w marcu 2020 r. uruchomił operacje zasilające banki w płynność. **Komitet Stabilności Finansowej, któremu przewodniczy prezes NBP, zarekomendował zniesienie bufora ryzyka systemowego (3%). Z kolei Minister Finansów w odpowiedzi na tę rekomendację w marcu 2020 r. zwolnił banki z obowiązku utrzymywania bufora ryzyka systemowego, co w efekcie umożliwiło uwolnienie w bankach ok. 30 mld zł kapitału i zmniejszyło ryzyko ograniczania dopływu kredytu do gospodarki**¹⁵⁷.

¹⁵⁵ Raport „Efekty Programu gwarancji Biznesmax z dotacją” grudzień 2020 r. https://www.bgk.pl/files/public/Grafika/Aktualnosci/Biznesmax/Raport_Biznesmax_2020.pdf

¹⁵⁶ Raport o stabilności systemu finansowego, Ocena skutków pandemii COVID-19, Grudzień 2020 ..., op. cit., s. 30–31.

¹⁵⁷ Raport o stabilności systemu finansowego, Wydanie specjalne: skutki pandemii COVID-19, NBP, czerwiec 2020r.

Bankowy Fundusz Gwarancyjny poinformował, że dopuszcza odchylenia od realizacji śródkresowych celów MREL, które miały być spełnione na koniec 2020 r. Jednocześnie przesunął termin na osiągnięcie docelowego poziomu MREL z 2023 r. na 2024 r.¹⁵⁸

Podsumowując, należy podkreślić, że o stabilności globalnego systemu finansowego decyduje wiele czynników. W czasie pandemii COVID-19 istotne znaczenie ma zmiana nawyków zdrowotnych ludności oraz umiejętność wykorzystania zarządzania ryzykiem systemowym przez instytucje finansowe i rządy poszczególnych państw (ponieważ tę pandemię można traktować jako urzeczywistnienie się ryzyka systemowego)¹⁵⁹. Kryzys COVID-19 to zewnętrzny szok dla gospodarek świata, który dotknął znacząco zarówno popyt, jak i podaż. Działania rządów poprzez wstrzymanie całej działalności gospodarczej tylko do niezbędnej do funkcjonowania, doprowadziły do obniżenia poziomu aktywności gospodarczej, a w konsekwencji do ograniczenia podaży i popytu. Niestety te efekty popytowe mogą być odczuwalne w długim okresie, przede wszystkim ze względu na spadek liczby osób zatrudnionych¹⁶⁰. Jak wskazują J. Norman, Y. Bar-Yam i N. Taleb większość decydentów nie zdaje sobie sprawy z tego, że nie wie, jak powinno się obiektywnie rozwiązać zaistniałą sytuację decyzyjną. Obecnie obserwujemy najwyższy stopień niepewności, tzn. pełną świadomość, że wiemy, że nie znamy istoty pandemii COVID-19¹⁶¹. Kryzys gospodarczy związany z pandemią COVID-19 oddziałuje na gospodarki świata nie tylko poprzez kanał podaży, nastroje społeczne, kanał popytowy, ale również poprzez kredyt i stabilność systemu finansowego. Oddziaływanie kryzysu na gospodarkę poprzez ten ostatni kanał związane jest z silnymi spadkami cen aktywów finansowych i wzrostem awersji do ryzyka; ze spadkiem dostępności kredytu dla przedsiębiorstw i problemami płynnościowymi; ze wzrostem złych kredytów i spadkiem stabilności sektora finansowego (istotne pośrednie ryzyko makroekonomiczne)¹⁶². Zdaniem Rady Stabilności Finansowej działającej przy Banku Rozrachunków Międzynarodowych w Bazylei, pandemia COVID-19 stanowi bezprecedensowy szok, który popchnął

¹⁵⁸ Raport o stabilności systemu finansowego, Ocena skutków pandemii COVID-19, Grudzień 2020..., op. cit., s. 31.

¹⁵⁹ Solarz, J. K., Waliszewski, K. (2020). *Pandemia czy wojna pokoleń?*, „Finanse i Prawo Finansowe”, 4/2020, s. 112.

¹⁶⁰ Demertzis, M. et al., (2020), *An effective economic response to the Coronavirus in Europe*, Bruegel, https://www.bruegel.org/wp-content/uploads/2020/03/PC062020_ECOFIN_Coronavirus.pdf [dostęp: 08.12.2020].

¹⁶¹ Norman, J., Bar-Yam, Y., Taleb, N.N. (2020). *Systemic risk of pandemic via novel pathogens – Coronavirus: A note*, New England Complex Systems Institute, January 26.

¹⁶² Grzeszak, J., Leśniewicz, F., Śliwowski, P., Świącicki, I., (2020), *Pandemics. Zestaw narzędzi fiskalnych i monetarnych w dobie kryzysów*, Polski Instytut Ekonomiczny, Warszawa, s. 9.

globalną gospodarkę w recesję, której głębokości i czasu trwania nie znamy¹⁶³. W Polsce sytuacja spowodowana pandemią koronawirusa nie zagraża stabilności systemu finansowego, a bezprecedensowe działania instytucji sieci bezpieczeństwa

z pewnością przyczyniły się do złagodzenia skutków pandemii COVID-19. Jednak nie są znane jeszcze skutki trzeciej fali pandemii, która przeciągając się zwiększa ryzyko materializacji wielu ryzyk występujących w różnych obszarach gospodarki.

¹⁶³ Solarz, J. K., Waliszewski, K. (2020), *Całościowe zarządzanie ryzykiem systemowym. Pandemia COVID-19*, edu-Libri, Kraków-Le-gionowo.

Analiza wpływu sytuacji, będącej wynikiem pandemii COVID-19 i działań podjętych w jej wyniku, na poziom udzielanych kredytów, z uwzględnieniem strony popytowej i podażowej. Ustalenie czynników mających wpływ na wysokość udzielanych przez banki kredytów

6.1. Czynniki wpływające na podaż kredytów oraz popyt na kredyty

Wraz z analizą zjawiska *credit crunch* oraz kwestii dostępności kredytowej autorzy opracowania podejmują próbę określenia czynników mających najbardziej istotny wpływ na poziom kredytów udzielanych przez banki. Pod uwagę zostaną wzięte czynniki mające wpływ na podaż kredytów, w tym w szczególności związane z płynnością, sytuacją kapitałową banków oraz akceptowanym przez banki poziomem ryzyka, a także czynniki oddziałujące na popyt na kredyty.

Nie bez znaczenia dla poziomu udzielanych przez banki kredytów są wyzwania, w obliczu których stanął sektor bankowy w związku z sytuacją będącą wynikiem pandemii COVID-19 lecz także te, które towarzyszą mu od dłuższego czasu. Instytucje sieci bezpieczeństwa finansowego podjęły szereg działań mających na celu niwelowanie negatywnego wpływu sytuacji związanej z pandemią COVID-19 na system finansowy, w tym sektor bankowy, co przyczyniło się do ograniczenia ryzyka w niektórych obszarach. Prowadzone są także prace nad kolejnymi rozwiązaniami w tym zakresie. Niemniej jednak wciąż istnieją obszary stanowiące potencjalne ryzyko z punktu widzenia stabilnego funkcjonowania i rozwoju banków, a w rezultacie mogących mieć wpływ na poziom udzielanych kredytów. Sytuacja związana z pandemią COVID-19 przyczyniła się do nasilenia niektórych z nich, na co wskazuje między innymi NBP w Raporcie nt. stabilności systemu finansowego z grudnia 2020 r.¹⁶⁴ Należą do nich w szczególności ryzyko prawne związane z walutowymi kredytami mieszkaniowymi, które dla części banków ma przełożenie na potrzebę zawiązania odpowiednich rezerw, ryzyko związane z niespłacalnością kredytów, również przekładające się na potrzebę tworzenia odpisów/rezerw oraz obniżona rentowność banków, związana m.in. z szeregiem obciążeń o charakterze regulacyjnym i fiskalnym, środowiskiem niskich stóp procentowych, w którym banki funkcjonują od pewnego czasu, a także z wcześniej wymienionymi rodzajami ryzyka. W kontekście obciążeń o charakterze regulacyjnym i fiskalnym mających wpływ na rentowność banków obok między innymi wymogów kapitałowych i składek na rzecz Bankowego Funduszu Gwarancyjnego, należy w szczególności wskazać na podatek od niektórych instytucji finansowych zwany podatkiem bankowym.

Zestaw czynników oddziałujących na popyt na kredyty jest dość szeroki. W jego skład wchodzi

w szczególności koszty związane z pozyskaniem finansowania, które są uzależnione przede wszystkim od wysokości oficjalnych stóp procentowych kształtowanych w Polsce przez NBP, wysokości marży i prowizji określanych przez banki, jak również innych kosztów związanych z uzyskaniem kredytu. Parametrami wpływającymi na popyt na kredyty są także między innymi wymagany minimalny udział własny, wymagania w zakresie zabezpieczeń kredytów czy też maksymalny dopuszczalny okres kredytowania. Nie bez znaczenia dla popytu na kredyty jest również bieżąca oraz przewidywana sytuacja ekonomiczna gospodarstw domowych i podmiotów gospodarczych, jak również przewidywania co do sytuacji gospodarczej w danym kraju czy też np. sytuacji na rynku mieszkaniowym (w przypadku kredytów hipotecznych).

6.2. Identyfikacja czynników i działań wpływających na poziom kredytów udzielonych przez banki

Istotnym źródłem informacji na temat czynników wpływających na dostępność kredytową dla klientów banków są wyniki ankiety NBP publikowane co kwartał przez Departament Stabilności Finansowej NBP w raporcie „Sytuacja na rynku kredytowym”. W sposób syntetyczny pokazane są w nim opinie przewodniczących komitetów kredytowych kilkudziesięciu (20–30) największych banków działających na polskim rynku na temat zachodzących zmian w procesie przyznawania kredytów.

Warto zaznaczyć, że ankieta NBP jest w dużym stopniu odpowiednikiem narzędzia do badania warunków kredytowania banków w strefie euro tj. Bank Lending Survey (BLS)¹⁶⁵. To badanie dostarcza wielu nieobserwowalnych informacji jakościowych na temat popytu na kredyty bankowe i podaży kredytów bankowych w odniesieniu do przedsiębiorstw i gospodarstw domowych w krajach strefy euro. Od czasu jego wprowadzenia w 2003 r. BLS cieszy się coraz większym zainteresowaniem i ma kluczowe znaczenie dla analizy i oceny warunków udzielania kredytów przez banki. Analizy oparte na odpowiedziach przewodniczących komitetów kredytowych banków stanowią uzupełnienie obrazu sytuacji rynkowej poprzez odniesienie ich do innych zmiennych makroekonomicznych i finansowych. Podobną rolę spełniają wyniki ankiety NBP dotyczącej sytuacji na rynku kredytowym.

Celem ankiety NBP jest określenie przyczyn i kierunku zmian polityki kredytowej, tj. kryteriów i warunków udzielania kredytów. Pytania w ankiecie NBP dotyczą

¹⁶⁴ Raport o stabilności systemu finansowego Ocena skutków pandemii COVID-19, Grudzień 2020 <https://www.nbp.pl/systemfinansowy/rsf122020.pdf>

¹⁶⁵ P. Köhler-Ulrich, H. S. Hempell, S. Scopel, „The euro area bank lending survey”. Occasional Paper Series, ECB, no 179, September 2016

zmian w przyznawaniu kredytów klientom w odniesieniu zarówno do sytuacji aktualnej (z ostatnich trzech miesięcy), jak i przewidywanej (w okresie najbliższych trzech miesięcy). Oddzielne sekcje ankiety dotyczą kredytów dla przedsiębiorstw oraz kredytów dla klientów indywidualnych z podziałem na kredyty konsumpcyjne i mieszkaniowe. Szczegółowe pytania odnoszą się do aktualnej sytuacji w zakresie przyznawania kredytów. Dotyczą one dwóch aspektów zmian w kryteriach przyznawania kredytów:

- przyczyn tych zmian,
- przejawów tych zmian (w ankiecie określanych jako warunki kredytowania).

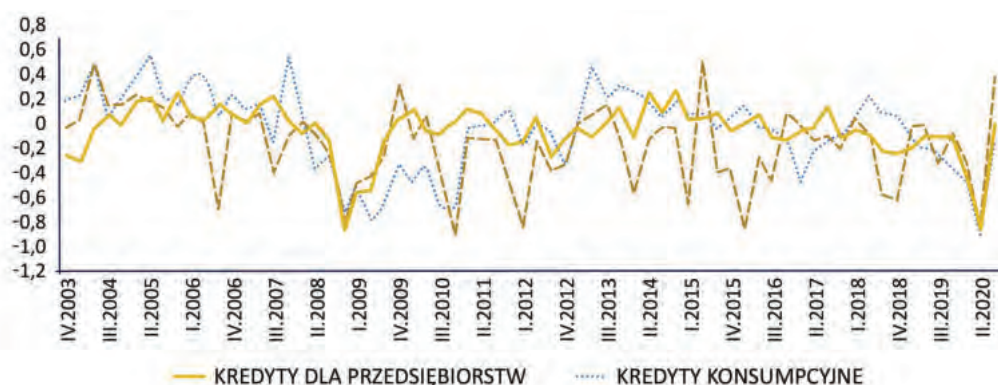
Takie podejście pozwala na kompleksowe spojrzenie na analizowane zagadnienie.

Wyniki ankiety prezentowane są w postaci zagregowanych odpowiedzi jako salda ocen pozytywnych i negatywnych, dokładniej w postaci różnicy frakcji dla danego typu odpowiedzi w pytaniu. Należy

zaznaczyć, że przed policzeniem frakcji, odpowiedzi danego typu są dodatkowo ważone udziałem banku mierzonym aktywami w określonym segmencie rynku. Ostateczna wartość odpowiedzi na każde pytanie może się zawierać w przedziale (-1;1). Dokładna interpretacja wartości ujemnych i dodatnich jest zależna od kontekstu danego pytania, ale generalnie wartości ujemne oznaczają ogólne zaostrzenie polityki przyznawania kredytów i konkretnych warunków kredytowania stanowiących przejawy zachodzących zmian w tej polityce. Dla zachowania spójności, ujemna wartość dla danej przyczyny zmian w udzielaniu kryteriów oznacza, że w większym stopniu przyczyniła się ona do zaostrzenia niż złagodzenia polityki kredytowej.

Poniżej przedstawiono analizę danych z ankiety NBP w okresie 2003.4-2020.3.

Na wykresie 6.1 zaprezentowano kształtowanie się ogólnych zmian w polityce kredytowej, natomiast w tabeli 6.1 podstawowe statystyki dla analizowanych zmiennych.

Wykres 6.1. Kształtowanie się zmian kryteriów przyznawania kredytów dla przedsiębiorstw, kredytów konsumpcyjnych i mieszkaniowych

Źródło: Ankieta NBP

Tabela 6.1. Podstawowe statystyki dla zmiennych reprezentujących zmiany kryteriów przyznawania kredytów

Wyszczególnienie	Średnia	Odchylenie standardowe
Kredyty dla przedsiębiorstw	-0,054	0,211
Kredyty konsumpcyjne	-0,044	0,329
Kredyty mieszkaniowe	-0,167	0,327

Źródło: opracowanie własne na podstawie Ankiety NBP.

Wszystkie szeregi charakteryzują się dużą zmiennością, najbardziej stabilna jest polityka udzielania kredytów dla przedsiębiorstw. Warto też zauważyć, że w całym analizowanym okresie przeważała przeciętnie

tendencja do zaostrzania kryteriów przyznawania kredytów, widoczna zwłaszcza w przypadku kredytów mieszkaniowych. W kontekście wystąpienia zjawiska *credit crunch* należy też zauważyć, że brak jest

dłuższych okresów utrzymywania się wyraźnie zwiększonych kryteriów przyznawania kredytów. W niektórych kwartałach następuje w tym zakresie gwałtowne pogorszenie, ale równie szybko i w podobnej skali następuje poprawa. Takie sytuacje można było zaobserwować na przełomie lat 2008/2009 w okresie wystąpienia kryzysu finansowego oraz w drugim i trzecim kwartale roku 2020 w wyniku pojawienia się pandemii COVID-19. Ograniczenia w dostępie do kredytów mają zatem charakter jedynie krótkotrwały.

W dalszej kolejności zbadano, jak argumentowane są przyczyny zmian w polityce kredytowej i w jaki

sposób te zmiany przejawiają się w postaci korekt konkretnych warunków kredytowania. W tym celu oszacowano parametry modeli regresji, w których zmienną objaśnianą była zmiana polityki kredytowej, a zmiennymi objaśniającymi przyczyny zmiany (w pierwszym modelu) lub konkretne warunki kredytowania (w drugim modelu). Zadaniem drugiego modelu było zasadniczo pokazanie struktury konkretnych zmian, a nie poszukiwanie zależności przyczynowo-skutkowej. Opisane modele opracowano dla zmian w polityce kredytowej względem przedsiębiorstw, kredytów konsumpcyjnych i kredytów mieszkaniowych.

Tabela 6.2. Wyniki regresji dla zmian kryteriów przyznawania kredytów dla przedsiębiorstw

Zmienna objaśniana – zmiana kryteriów przyznawania kredytów dla przedsiębiorstw			
Przyczyny		Warunki (przejawy zmiany kryteriów)	
Wyraz wolny	–0,008 (0,032)	Wyraz wolny	–0,024 (0,020)
Bieżąca lub oczekiwana sytuacja kapitałowa banku	0,150** (0,075)	Marża kredytowa	0,158 (0,105)
Decyzje NBP w zakresie polityki pieniężnej	–0,145 (0,150)	Marża kredytowa dla kredytów obarczonych większym ryzykiem	0,039 (0,127)
Ryzyko związane z przewidywaną sytuacją gospodarczą	0,255*** (0,063)	Pozadodsetkowe koszty kredytu	–0,075 (0,133)
Ryzyko branży	0,009 (0,087)	Maksymalna kwota kredytu/linii kredytowej	0,465*** (0,154)
Ryzyko związane z sytuacją największych kredytobiorców	0,122 (0,164)	Wymagane zabezpieczenia	0,480*** (0,117)
Zmiana udziału kredytów zagrożonych w portfelu kredytowym	0,282** (0,109)	Maksymalny okres kredytowania	–0,073 (0,188)
Zmiany presji konkurencyjnej	0,114 (0,141)	Inne warunki	–0,011 (0,057)
Zmiana popytu na kredyty dla przedsiębiorstw	0,113 (0,186)		
Inne przyczyny	0,053 (0,071)		
R ² =0,65 D-W=1,76		R ² =0,75 D-W=2,03	

Źródło: opracowanie własne na podstawie Ankiety NBP.

Uwaga: w nawiasach podano wartości odchyłeń standardowych, *, **, *** – istotność na poziomie odpowiednio 10%, 5%, 1%.

W przypadku zmian kryteriów dostępności kredytów dla przedsiębiorstw istotną rolę odgrywa sytuacja kapitałowa banku (może to wynikać z dużych wartości takich kredytów), ryzyko związane z przewidywaną sytuacją gospodarczą oraz zmiana udziału kredytów

zagrożonych w portfelu banku. Zaostrzenie polityki kredytowej przejawia się w przypadku kredytów dla przedsiębiorstw poprzez ograniczanie maksymalnej kwoty kredytu oraz zwiększanie wymogów dotyczących udzielania zabezpieczeń.

Tabela 6.3. Wyniki regresji dla zmian kryteriów przyznawania kredytów mieszkaniowych

Zmienna objaśniana – zmiana kryteriów przyznawania kredytów mieszkaniowych			
Przyczyny		Warunki (przejawy zmiany kryteriów)	
Wyraz wolny	0,048 (0,049)	Wyraz wolny	−0,083*** (0,029)
Bieżąca i przewidywana sytuacja kapitałowa banku	0,193** (0,090)	Marża kredytowa	0,123 (0,124)
Decyzje NBP w zakresie polityki pieniężnej	−0,039 (0,231)	Marża kredytowa dla kredytów obarczonych większym ryzykiem	−0,135 (0,241)
Ryzyko związane z przewidywaną sytuacją gospodarczą	0,490*** (0,094)	Pozadodsetkowe koszty kredytu	0,009 (0,312)
Prognoza sytuacji na rynku mieszkaniowym	−0,029 (0,097)	Wymagane zabezpieczenia	0,267 (0,384)
Zmiana udziału kredytów zagrożonych w portfelu kredytów mieszkaniowych	−0,065 (0,132)	Wymagany udział własny kredytobiorcy w inwestycji	0,654*** (0,148)
Zmiana presji konkurencyjnej	−0,069 (0,160)	Maksymalny okres kredytowania	−0,078 (0,166)
Zmiana popytu na kredyty mieszkaniowe	0,049 (0,186)	Inne warunki	0,529*** (0,131)
Inne przyczyny	0,569*** (0,115)	R ² =0,48 D-W=1,94	
R ² =0,66 D-W=1,98			

Źródło: opracowanie własne na podstawie Ankiety NBP.

Uwaga: w nawiasach podano wartości odchyłeń standardowych, *, **, *** – istotność na poziomie odpowiednio 10%, 5%, 1%.

W przypadku zmian w dostępności kredytów mieszkaniowych powtarzają się dwie przyczyny z poprzedniego modelu tj. obawy o sytuację kapitałową banku i niepewność związana z sytuacją gospodarczą. Podobieństwo w tym względzie do kredytów udzielanych przedsiębiorstwom może wynikać ze stosunkowo dużych kwot, w których udzielane są kredyty

mieszkaniowe (hipoteczne). Istotną rolę odgrywają również inne przyczyny, nie wyspecyfikowane w ankiecie. Zmiany w polityce przyznawania kredytów mieszkaniowych objawiają się przede wszystkim w zmianach w wysokości wymaganego wkładu własnego kredytobiorcy. Istotne są też zmiany w innych warunkach nieokreślonych wprost w ankiecie.

Tabela 6.4. Wyniki regresji dla zmian kryteriów przyznawania kredytów konsumpcyjnych

Zmienna objaśniana – zmiana kryteriów przyznawania kredytów konsumpcyjnych			
Przyczyny		Warunki (przejawy zmiany kryteriów)	
Wyraz wolny	−0,021 (0,031)	Wyraz wolny	−0,060** (0,023)
Bieżąca i przewidywana sytuacja kapitałowa banku	0,095 (0,111)	Marża kredytowa	0,007 (0,136)
Decyzje NBP w zakresie polityki pieniężnej	0,031 (0,076)	Marża kredytowa dla kredytów obarczonych większym ryzykiem	0,209 (0,181)
Ryzyko związane z przewidywaną sytuacją gospodarczą	0,485*** (0,073)	Pozaodsetkowe koszty kredytu	0,097 (0,085)
Ryzyko związane z realizacją wymaganych zabezpieczeń	0,173 (0,144)	Wymagane zabezpieczenia	0,925*** (0,212)
Zmiana udziału kredytów zagrożonych w portfelu kredytów konsumpcyjnych	0,117 (0,088)	Maksymalna kwota kredytu	0,455*** (0,139)
Presja ze strony konkurencji:	0,228** (0,095)	Maksymalny okres kredytowania	0,130 (0,210)
Zmiana popytu na kredyty konsumpcyjne	0,068 (0,088)	Inne warunki	0,595*** (0,092)
Inne przyczyny	0,467*** (0,094)	R²=0,79 D-W=1,76	
R²=0,81 D-W=2,00			

Źródło: opracowanie własne na podstawie Ankiety NBP.

Uwaga: w nawiasach podano wartości odchyłeń standardowych, *, **, *** – istotność na poziomie odpowiednio 10%, 5%, 1%

W przypadku polityki przyznawania kredytów konsumpcyjnych zmiany wynikają z przewidywań odnośnie sytuacji gospodarczej, ale także z presji konkurencji oraz innych, nieokreślonych przyczyn. Zmiany w dostępności kredytów konsumpcyjnych dotyczą zmian w wymaganym zabezpieczeniu, maksymalnej kwocie kredytu oraz w innych warunkach.

W ramach identyfikacji czynników wpływających na poziom kredytów udzielanych przez banki zbadano, czy wartość nowych kredytów zależy od zmian

w kryteriach przyznawania kredytów oraz popytu na kredyty. Ze względu na obserwowaną długoterminową tendencję wzrostową w sprzedaży kredytów, w modelu uwzględniono również zmienną czasową. Poniżej zaprezentowano wyniki dla dwóch modeli dotyczących sprzedaży kredytów mieszkaniowych i konsumpcyjnych (stanowiących sumę kredytów gotówkowych i ratałnych). Dane dla wartości sprzedaży tych kredytów pochodzą z Biura Informacji Kredytowej, dane odnośnie kryteriów przyznawania kredytów i zmian w popycie z ankiety NBP.

Tabela 6.5. Wyniki regresji dla sprzedaży kredytów konsumpcyjnych i mieszkaniowych

Zmienna objaśniana	Wartości oszacowanych parametrów			
	Wyraz wolny	Kryteria przyznawania kredytów	Popyt na kredyty	Zmienna czasowa
Sprzedaż kredytów konsumpcyjnych (mld zł)	16909,9*** (559,2)	1258,4 (1247,1)	6091.5*** (999,2)	159,6*** (36,6)
		R ² = 0,66		
Sprzedaż kredytów mieszkaniowych (mld zł)	8621,7*** (440,5)	67,4 (653,1)	1858,2*** (642,4)	278,0*** (24,8)
		R ² = 0,86		
Próba I kwartał 2014 – IV kwartał 2020				

Źródło: opracowanie własnych na podstawie danych NBP i BIK.

Uwaga: w nawiasach podano wartości odchyłeń standardowych, *, **, *** – istotność na poziomie odpowiednio 10%, 5%, 1%

Wyniki wskazują wyraźnie, że sprzedaż nowych kredytów konsumpcyjnych i mieszkaniowych znajduje się w długoterminowym trendzie wzrostowym, którego siła jest korygowana przez popyt. Zmiany w kryteriach

przyznawania kredytów są nieistotne w objaśnieniu kształtowania się wartości udzielanych kredytów. Można zatem wnioskować, że głównym czynnikiem determinującym wielkość akcji kredytowej banków jest popyt.

Podsumowanie – Ocena perspektyw dla potencjału sektora bankowego w Polsce oraz zagrożenia wystąpienia zjawiska *credit crunch*

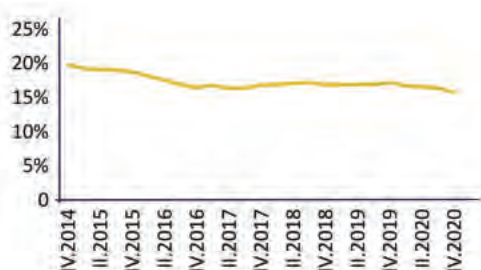

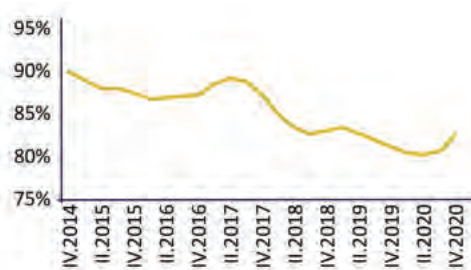
7.1. Ocena krótkookresowa

Analizy przedstawione w poprzednich rozdziałach skłaniają do stwierdzenia, iż wystąpienie zjawiska *credit crunch* w Polsce jest mało prawdopodobne. Nie wystąpiło ono też do tej pory w Polsce na przestrzeni ostatnich 20 lat. Krótkie okresy niestabilności w dostępności kredytowej miały miejsce w okresie globalnego kryzysu finansowego w latach 2008–2009. Z podobnym zjawiskiem szokowym mieliśmy również do czynienia w roku 2020. W przypadku lat 2008–2009 polska gospodarka i sektor bankowy wykazały się odpornością, wynikającą z bardzo niewielkiej skali powiązania polskich instytucji finansowych z gospodarkami, w których wystąpił kryzys na rynku nieruchomości. Mimo, że obecna sytuacja kryzysowa będąca

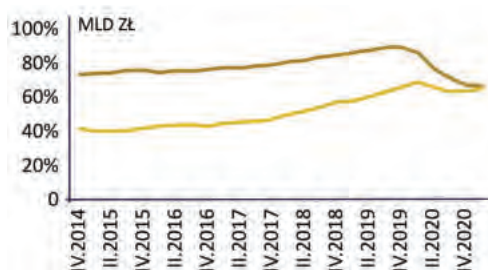
wynikiem pandemii COVID-19 ma ogólnoświatowy charakter, to analiza trendów w ostatnich miesiącach wskazuje również na brak istotnych, średnioterminowych zagrożeń dla sektora bankowego spowodowanych pandemią. Na wykresie 7.1 przedstawiono kształtowanie się tendencji zmiennych kluczowych dla oceny dostępności kredytowej w sektorze bankowym w Polsce w latach 2014–2020. Dla lepszej oceny trendów, wartości zmiennych zostały wyrównane średnią ruchomą czterookresową (czterech kwartałów), a w przypadku wartości udzielonych kredytów i odpisów z tytułu kredytów, wartości zostały dodatkowo wyrażone w skali roku (pomnożone przez 4). Łączna analiza wykresu 7.1 pozwala na kompleksową ocenę dostępności kredytowej w sektorze bankowym i jej perspektyw.

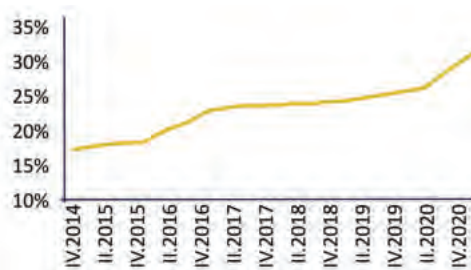
a) odsetek przedsiębiorstw ubiegających się o kredyt

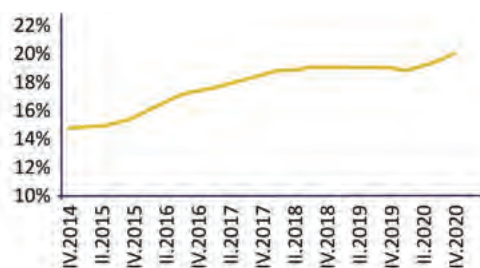
b) odsetek zaakceptowanych wniosków kredytowych przedsiębiorstw

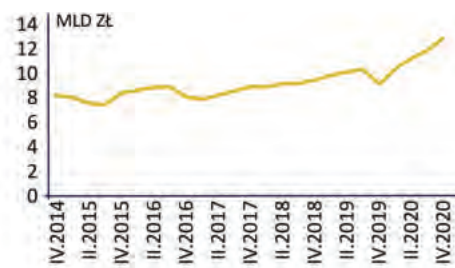
c) wartość udzielonych kredytów

d) relacja wartości obligacji skarbowych i gwarantowanych przez Skarb Państwa w portfelach banków do należności od sektora niefinansowego z tytułu kredytów

e) łączny współczynnik kapitałowy

f) odpisy z tytułu strat kredytowych

Wykres 7.1. Trendy kluczowych zmiennych dla aktywności kredytowej sektora bankowego w Polsce w okresie IV kwartał 2014 – IV kwartał 2020 (do I kwartału 2021 dla c)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BIK, KNF i NBP.

Uwagi: Wartości zmiennych wyrównane średnią ruchomą czterookresową. Dla zmiennych na wykresach c) i f) wartości wyrażone w skali roku (pomnożone przez 4).

Kredyty dla przedsiębiorstw

Odsetek przedsiębiorstw ubiegających się o kredyt jest na niskim poziomie, ale jest to zjawisko o długoterminowym charakterze wynikające z niskiej skłonności do inwestowania. Jest to problem o dużej wadze w skali całej gospodarki, którego źródła tkwią w polityce gospodarczej sprzyjającej zwiększaniu konsumpcji przy niskiej stopie inwestycji. W tym przypadku mamy zatem do czynienia w perspektywie z problemem pobudzenia popytu na kredyt, a nie ograniczeniami w jego dostępności. W ostatnich latach można co prawda zauważyć tendencję zniżkową w akceptacji wniosków kredytowych składanych przez przedsiębiorstwa, ale jest ona wciąż powyżej 80%, a ostatni kryzysowy rok 2020 przyniósł odwrócenie tej tendencji (było to m.in. wynikiem wprowadzenia gwarancji BGK na spłatę kredytów pozyskanych przez przedsiębiorstwa w ramach programu pomocy firmom dotkniętym skutkami pandemii).

Kredyty dla gospodarstw domowych

W tym przypadku można zaobserwować długoterminową tendencję wzrostową i załamanie trendu w roku 2020, znacznie głębsze w odniesieniu do kredytów konsumpcyjnych. Ostatnie miesiące roku 2020 i pierwszy kwartał roku 2021 wskazują już na trwalszą poprawę sytuacji w tym obszarze. Wartości średnich ruchomych sygnalizują odwrócenie trendu na rosnący w przypadku kredytów mieszkaniowych i wyhamowanie spadków w przypadku kredytów konsumpcyjnych.

Obligacje skarbowe i gwarantowane przez Skarb Państwa w aktywach banków a należności od sektora niefinansowego z tytułu kredytów

Warto zwrócić uwagę na długoterminowy silny trend rosnący wartości obligacji skarbowych i gwarantowanych przez Skarb Państwa w portfelach banków przekraczający już 30% wartości stanu należności z tytułu kredytów od sektora niefinansowego. Dynamika

wzrostu przyspieszyła w zeszłym roku, na co nałożyły się efekty: zmniejszonego popytu na kredyty, zwiększonej emisji obligacji gwarantowanych przez Skarb Państwa¹⁶⁶ w ramach poszukiwania środków na pomoc dla gospodarki oraz wykorzystywania sposobu ograniczania wpłat z tytułu podatku bankowego. W kontekście dostępności kredytowej tak duży portfel obligacji można traktować jako swoisty bufor dla podaży kredytów w długim terminie.

Łączny współczynnik kapitałowy

Polski sektor bankowy posiada bardzo duże i systematycznie rosnące w stosunku do ponoszonego ryzyka, zasoby kapitałowe. Dodatkowe kapitały zostały uwolnione w wyniku rozwiązania buforu ryzyka systemowego w marcu 2020 roku. Z tego punktu widzenia istnieje duży potencjał do zwiększenia podaży kredytów.

Odpisy z tytułu strat kredytowych

W ostatnich latach można zaobserwować słaby trend rosnący, który przyspieszył w ostatnim roku. Można ocenić, że skala tego zjawiska stanowi pewne zagrożenie dla banków, ale na razie bardziej w odniesieniu do poziomu wyniku finansowego niż dla ograniczenia dostępności kredytowej.

Biorąc pod uwagę wszystkie wspomniane czynniki i tendencje można stwierdzić, że brak jest istotnego zagrożenia dla wystąpienia zjawiska *credit crunch*. Niepewność wiąże się jednak z dalszym rozwojem sytuacji w zakresie opanowania pandemii i w konsekwencji spodziewanego ożywienia gospodarczego. Zdecydowana większość scenariuszy jest pozytywna i zakłada wystąpienie wzrostu gospodarczego w roku 2021 i 2022. Wyniki Ankiety Makroekonomicznej NBP z marca 2021 wskazują, że wzrost PKB w latach 2021-2023 wyniesie przeciętnie ok. 4,3%. Przewidywany wzrost PKB w roku 2021 będzie najprawdopodobniej w przedziale 3,9%-5,5%, a z 90% ufnością znajdzie się w przedziale 0%-7%. Podobne prognozy dotyczą kolejnych lat 2022 i 2023.

Tabela 7.1. Prognozy PKB dla Polski

Horyzont	Prognoza centralna	Przedziały prawdopodobieństwa	
		50%	90%
2021	4,8%	3,9% – 5,5%	0,0% – 7,0%
2022	4,6%	3,5% – 5,6%	0,8% – 7,8%
2023	3,9%	2,9% – 5,0%	0,4% – 7,4%

Źródło: Ankieta Makroekonomiczna NBP

¹⁶⁶ Emitowanych przez Polski Fundusz Rozwoju i Bank Gospodarstwa Krajowego

Prognozy dla sektora bankowego

Prognozy dla sektora bankowego w świetle wyników za I kwartał 2021 roku są dość optymistyczne, jeśli chodzi o wyniki finansowe. Oprócz podatku bankowego i obciążeń z tytułu składek na BFG (jednak obniżonych w roku 2021 do kwoty 2,230 mld zł z poziomu 3,175 mld zł w roku 2020) istotnym problemem dla banków są niemal zerowe stopy procentowe i odpisy z tytułu strat kredytowych, a największym zagrożeniem pozostaje nierozwiązana kwestia walutowych kredytów mieszkaniowych.

W opublikowanym w czerwcu 2021 Raporcie Analitycznym w ramach Programu Analityczno-Badawczego Fundacji Warszawski Instytut Bankowości „Wpływ czynników regulacyjnych i fiskalnych na wyniki finansowe banków w I kwartale 2021 roku” przedstawiono prognozy dla sektora bankowego w roku 2021. Zestawienie wyników za lata 2019–2020 oraz prognozy na rok 2021 zawiera tabela 7.2.

Tabela 7.2. Zys netto sektora bankowego w latach 2019–2020 i w scenariuszu bazowym prognozy na rok 2021 (mld zł)

2019	2020	2021 scenariusz bazowy
14,6	0,9	11,5

Źródło: Raport „Wpływ czynników regulacyjnych i fiskalnych na wyniki finansowe banków w I kwartale 2021 roku”, PAB Fundacji Warszawski Instytut Bankowości, czerwiec 2021

7.2. Diagnoza dla perspektywy długoterminowej

W tej części opracowania przedstawiona zostanie pogłębiona diagnoza obecnego stanu polskiego sektora bankowego podsumowująca wcześniej prezentowane wątki i nakierowana na problem dostępności kredytowej i rentowności sektora. W poniższych analizach wykorzystane zostały dane z roku 2019 lub okresu 2014-2019 traktując je jako podstawę wnioskowania na przyszłość, dla okresu po okresie pandemii. Pominięty został celowo rok 2020, właśnie ze względu na specyfikę związaną z pandemią.

Jak zostało wcześniej zauważone, bardziej istotnym problemem występującym między sferą realną a sektorem bankowym jest popyt na kredyty niż ich podaż. W efekcie w Polsce mamy do czynienia z relatywnie (w stosunku do innych krajów) niskim poziomem ukredytowania wszystkich grup podmiotów. Temat ten był już poruszany w rozdziale czwartym. W tabeli 7.3 przedstawiono dane i obliczenia dotyczące kredytów dla przedsiębiorstw niefinansowych i gospodarstw domowych i ich relacji do PKB w Polsce w latach 2014-2019.

Tabela 7.3. PKB, kredyty dla przedsiębiorstw niefinansowych i gospodarstw domowych (także w relacji do PKB) w Polsce w latach 2014-2019 (mln zł)

Rok	PKB (ceny bieżące)	Kredyty dla przeds. niefin. ogółem	W relacji do PKB	Kredyty dla gosp. domowych ogółem	W relacji do PKB	Kredyty dla przeds. niefin. i gosp. domowych razem	W relacji do PKB
	1	2	3 = 2/1	4	5 = 4 / 1	6	7 = 6/1
2014	1 711 244	260 003	15,2%	578 092	33,8%	838 096	49,0%
2015	1 801 112	281 449	15,6%	616 770	34,2%	898 219	49,9%
2016	1 863 487	295 565	15,9%	648 179	34,8%	943 744	50,6%
2017	1 989 835	312 858	15,7%	660 756	33,2%	973 615	48,9%
2018	2 121 555	336 410	15,9%	705 691	33,3%	1 042 102	49,1%
2019	2 293 199	346 565	15,1%	748 265	32,6%	1 094 830	47,7%
2020	2 323 859	330 049	14,2%	770 913	33,2%	1 100 962	47,4%

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych NBP i GUS.

Relacje kredytów dla przedsiębiorstw niefinansowych, jak i gospodarstw domowych w stosunku do PKB w ostatnich latach utrzymywały się na podobnym poziomie. Odnosząc wartości tych relacji z lat 2019-2020 do wartości z roku 2014 można zauważyć nawet niewielki spadek.

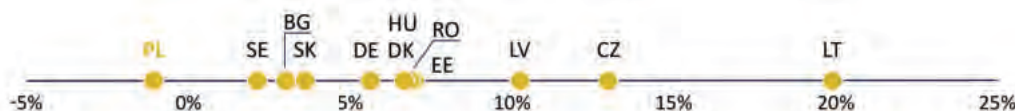
Dla oceny możliwości zwiększenia tych relacji, w tabeli 7.4 przedstawiono średnie tempo zmian PKB i analizowanych kredytów w okresie 2014-2019.

Średnie roczne tempo zmian dla obu rodzajów kredytów, jak i dla ich łącznej wartości jest niższe niż dla PKB. Zakładając, że po okresie pandemii przedstawione zależności będą podobne, można spodziewać się dalszego, niewielkiego spadku relacji analizowanych kredytów do PKB. Istotne zwiększenie tych relacji jest bardzo mało prawdopodobne, choć byłoby pożądane, bo ich poziomy są generalnie niskie w porównaniu do innych krajów (por. tabela 4.4). Z przeprowadzonych obliczeń wynika, że zwiększenie relacji kredytów dla

Tabela 7.4. Średnie roczne tempa zmian PKB, kredytów dla przedsiębiorstw niefinansowych i gospodarstw domowych w Polsce w latach 2014–2019

Zmienna	Średnie roczne tempo zmiany w okresie 2014–2019
PKB (ceny bieżące)	6,0%
Kredyty dla przeds. niefin. ogółem	5,9%
Kredyty dla gosp. domowych ogółem	5,3%
Kredyty dla przeds. niefin. i gosp. domowych razem	5,5%

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych NBP i GUS.

Wykres 7.2. Wartości 12-miesięcznej średniej ruchomej nowych kredytów łącznie dla przedsiębiorstw niefinansowych i gospodarstw domowych w wybranych krajach UE w okresie 2015-2019

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych ECB Statistical Data Warehouse, consolidated banking data. Uwaga: dla syntetycznego ujęcia kształtowania się tej średniej dla wielu krajów i okresu 5 lat, na wykresie pokazano średnią wartość miesięczną z tego okresu (średnią wartość średnich ruchomych ze wszystkich miesięcy okresu 2015-2019).

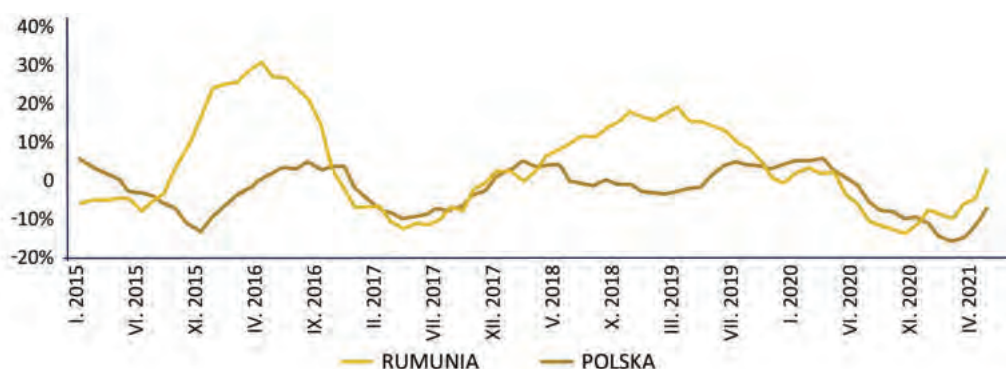
przedsiębiorstw niefinansowych i gospodarstw domowych razem do PKB o 10 p.p. (z 47,7% w roku 2019 do 57,7%, co nadal byłoby poziomem bardzo umiarkowanym na tle większości innych krajów europejskich) na przestrzeni kolejnych 5 lat z zachowaniem przeciętnej dynamiki PKB z okresu 2014 – 2019, wymagałoby średniego rocznego tempa wzrostu tych kredytów o 9,9%, niemal dwukrotnie wyższego niż w minionym okresie. Oznaczałoby to wzrost stanu tych kredytów w 5-letnim okresie o 60,2% wobec wzrostu o 30,6% w okresie 2014-2019. Jest to praktycznie nierealne¹⁶⁷, gdyż wymagałoby jednocześnie zasadniczej zmiany

strategii gospodarczej Polski (np. nowych programów i ulg inwestycyjnych), zmian postaw i wzrostu popytu potencjalnych kredytobiorców, a także akceptacji istotnie zwiększonego poziomu ryzyka przez banki. Można zatem przewidywać, że Polska pozostanie krajem o niskim stopniu ukredytowania.

Dodatkowych dowodów na słaby wzrost kredytów w Polsce na przestrzeni ostatnich kilku lat dostarcza analiza średniej ruchomej zmian w nowych kredytach dla przedsiębiorstw niefinansowych i gospodarstw domowych. Na wykresie 7.2 przedstawiono w sposób zbiorczy wartości średnie dla tego miernika w okresie 2015-2019 dla wybranych krajów UE¹⁶⁸.

¹⁶⁷ Warto zauważyć, że w świetle adekwatności kapitałowej sektora bankowego byłoby to możliwe – zakładając tylko bieżący poziom funduszy własnych i aktualne wagi ryzyka, prognozowany poziom łącznego współczynnika kapitałowego (TCR) przy wzroście kredytów o 60% wyniósłby ok. 14%.

¹⁶⁸ Są to te same kraje wskazane w punkcie 4.1.1.2 tj. kraje rozwinięte z najbliższego sąsiedztwa Polski oraz kraje Europy Środkowo-Wschodniej uzupełnione o Bułgarię (BG), Rumunię (RO) i Węgry (HU).

Wykres 7.3. Wartości 12-miesięcznej średniej ruchomej nowych kredytów łącznych dla przedsiębiorstw niefinansowych i gospodarstw domowych dla Polski i Rumunii w okresie styczeń 2015 – maj 2021

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych ECB Statistical Data Warehouse, consolidated banking data.

Dla polskiego sektora bankowego syntetyczna wartość tej średniej za okres 2015-2019 jest najniższa i jako jedyna ujemna, wynosząc -1%. Dla lepszego zrozumienia znaczenia tego miernika, na wykresie 7.3 przedstawiono kształtowanie się tej średniej ruchomej w poszczególnych miesiącach dla Polski i Rumunii (średnia wartość tego miernika dla Rumunii za okres 2015-2019 to 6,8%). Dodatkowo uwzględniono dane do maja 2021 dla pokazania wpływu pandemii.

Jak widać średnia zmiana nowych kredytów w Polsce utrzymuje się przeciętnie na wyraźnie niższym poziomie niż w Rumunii. Wzrosty osiągają niskie poziomy

wartości, zaś spadki są głębsze (dotyczy to również okresu 2020 – maj 2021). Jest to kolejny dowód na niską elastyczność i dynamikę akcji kredytowej w Polsce. Przyczyn należy szukać zarówno po stronie popytu, jak i podaży kredytów. W tym drugim przypadku z pewnością istotnym czynnikiem jest utrzymująca się ostrożność banków w udzielaniu kredytów. Ma to swoje uzasadnienie w świetle kształtowania się kredytów zagrożonych (NPL) w sektorze bankowym. W tabeli 7.5 przedstawiono dane odnośnie wskaźników kredytów zagrożonych dla sektorów bankowych wybranych krajów dla roku 2019 i zmiany tych wskaźników w latach 2014 – 2019.

Tabela 7.5. Wskaźniki kredytów zagrożonych w sektorach bankowych wybranych krajów i ich zmiany w okresie 2014-2019

Kraj	NPL – kredyty dla przeds. niefinansowych (2019)	NPL – kredyty dla przeds. niefinansowych, zmiana (2019-2014) w p.p.	NPL – kredyty dla gospodarstw domowych (2019)	NPL – kredyty dla gospodarstw domowych, zmiana (2019-2014) w p.p.
Bulgaria	10,7%	-10,1	7,20%	-10,2
Czechy	4,3%	-4,0	1,90%	-1,8
Dania	3,0%	-7,2	1,80%	-1,1
Estonia	2,5%	-0,3	1,70%	-2,3
Litwa	2,9%	-7,4	2,10%	-6,8
Łotwa	7,3%	-4,7	4,20%	-8,1
Niemcy	2,3%	-6,6	1,30%	-1,5
Polska	8,0%	-2,5	5,70%	-0,5
Rumunia	7,3%	-25,2	4,40%	-9,5
Słowacja	3,5%	-5,1	3,00%	-0,8
Szwecja	1,1%	-0,7	1,50%	0,2
Węgry	3,8%	-22,2	6,80%	-19,8

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych ECB Statistical Data Warehouse, consolidated banking data.

Przedstawione dane wyraźnie wskazują na relatywnie bardzo wysoki poziom tych wskaźników w polskim sektorze bankowym w porównaniu do sektorów bankowych innych krajów w roku 2019. Poziom wskaźnika dla kredytów zagrożonych w segmencie kredytów dla przedsiębiorstw niefinansowych dla Polski był niższy tylko od wskaźnika dla Bułgarii, zaś w przypadku wskaźnika dla segmentu kredytów dla gospodarstw domowych niższy tylko od wskaźników dla Bułgarii i Węgier. Szczególnie niepokojący jest obserwowany tylko niewielki spadek wartości tych wskaźników dla Polski na przestrzeni lat 2014-2019, a był to okres wolny od kryzysów gospodarczych i finansowych. W innych krajach zanotowano w tym czasie znaczną poprawę pod tym względem (w wielu przypadkach wartości tych wskaźników w roku 2014 były gorsze niż dla Polski). Wzbudza to uzasadnioną obawę, że utrzymywanie się wskaźników kredytów zagrożonych na wysokim poziomie w polskim sektorze bankowym może być stanem permanentnym w perspektywie kolejnych lat. Konsekwencje takiego stanu będą dwojakie:

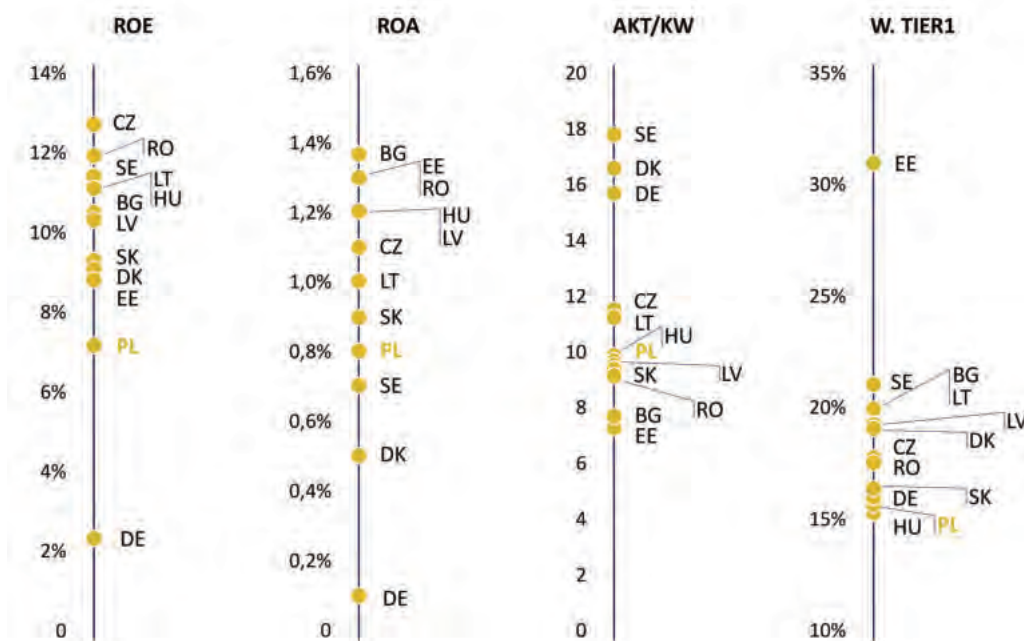
- wspomniana, utrzymująca się ostrożność banków w udzielaniu kredytów,
- istotny, skokowy wzrost odpisów z tytułu utraty wartości kredytów w przypadku wystąpienia załamania koniunktury gospodarczej (z taką sytuacją mieliśmy już do czynienia w roku 2020, kiedy odpisy te wzrosły z 9,5 mld zł w roku 2019 do 13,3 mld zł w roku 2020, a prognozy w tym zakresie były nawet znacznie

wyższe). W konsekwencji wpłynie to negatywnie na wynik finansowy i rentowność sektora.

Wnioski z przeprowadzonej powyżej analizy wskazują, że w dłuższej perspektywie polski sektor bankowy (a tym samym cała gospodarka) będzie w stanie, który można określić mianem *pułapki niskiej strukturalnej dostępności kredytowej i chronicznie słabego ukredytowania*.

W takiej sytuacji warto zbadać aktualny stan rentowności polskiego sektora bankowego i jego perspektywy. Na wykresie 7.4 przedstawione zostały przeciętne (w okresie 2015-2019) wartości wskaźników ROE i ROA oraz mnożnika kapitałowego i współczynnika kapitału TIER1 dla wybranych krajów UE, w tym Polski.

Polski sektor bankowy w ostatnich latach charakteryzował się niską rentownością kapitału własnego, zwłaszcza w porównaniu do innych krajów Europy Środkowo-Wschodniej i była to różnica bardzo istotna, bo sięgająca przeciętnie ok. 5 p.p. Tylko nieco mniejszą relatywnie różnicę można zaobserwować w przypadku wskaźnika rentowności aktywów. Warto spróbować poszukać odpowiedzi na pytanie o przyczyny tego zjawiska. W pierwszej kolejności można zwerifikować hipotezę o niskim poziomie lewarowania w polskim sektorze bankowym, wynikającym głównie z nadmiernego gromadzenia funduszy własnych spowodowanego wdrażaniem nadzorczych regulacji. Dane przedstawione na wykresie 7.4 nie potwierdzają tej hipotezy. Poziom mnożnika kapitałowego

Wykres 7.4. Wskaźniki rentowności, mnożnik kapitałowy i współczynnik kapitału TIER 1 w wybranych krajach UE – wartości średnie w okresie 2015-2019

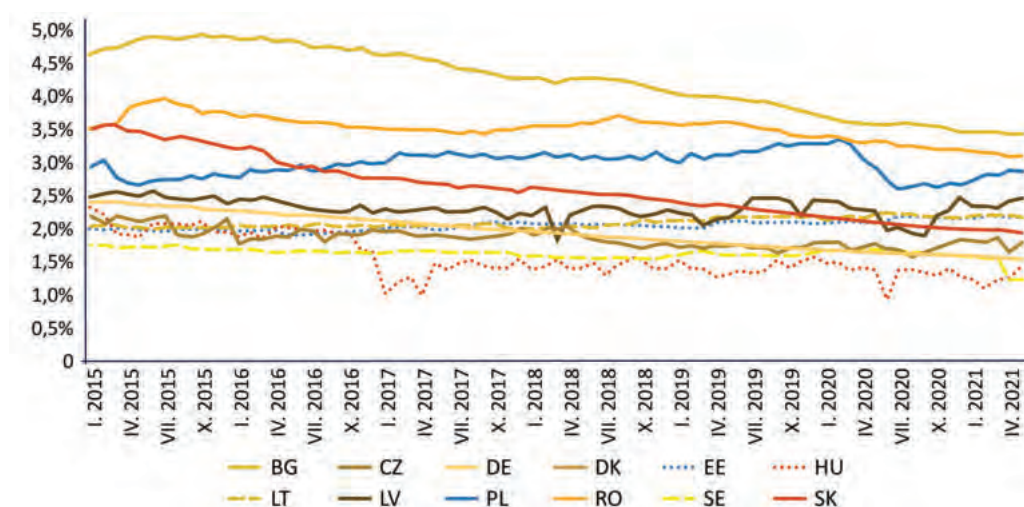
Źródło: obliczenia własne na podstawie danych ECB Statistical Data Warehouse, consolidated banking data.

w polskich bankach jest co prawda wyraźnie niższy niż w sektorach bankowych krajów Europy Zachodniej, ale bardzo zbliżony do poziomu w sektorach innych krajów Europy Środkowo-Wschodniej (charakteryzujących się wyraźnie wyższą rentownością kapitału własnego). Z kolei współczynnik kapitału TIER 1 dla Polski ma jedną z najniższych wartości w grupie analizowanych krajów.

W drugiej kolejności warto przeanalizować marże odsetkowe w polskim sektorze bankowym i sektorach innych krajów. Zostały one przedstawione na wykresie 7.5.

Jak widać marże odsetkowe w polskich bankach były w ostatnich latach wyższe niż w zdecydowanej większości badanych krajów (warto zauważyć, że jest tak również nadal w roku 2021, pomimo obniżki stopy referencyjnej NBP do poziomu 0,1% w roku 2020). Wyjątkami są Bułgaria i Rumunia, które, jak pokazały poprzednie analizy, rzeczywiście charakteryzują się wyższymi rentownościami. Jednak sektory bankowe zdecydowanej większości krajów cechują się wyższą rentownością niż polski sektor przy niższej marży odsetkowej. Skrajnym przykładem takiej sytuacji są banki węgierskie.

Wykres 7.5. Marże odsetkowe w wybranych krajach UE w okresie styczeń 2015 – maj 2021

Źródło: ECB Statistical Data Warehouse, consolidated banking data. Uwaga: marża jest różnicą między stopą procentową nowych kredytów dla przedsiębiorstw niefinansowych i gospodarstw domowych a średnim ważonym oprocentowaniem nowych depozytów.

W znacznym stopniu wyjaśnienia występowania tego zjawiska dostarczają dane dotyczące obciążeń fiskalnych (szerzej podatkowo-składkowych) polskiego sektora bankowego. W większości badanych krajów nie ma podatku bankowego lub jest on na niższym poziomie (por. tabela 3.2). Wprowadzony w roku 2016 podatek od niektórych instytucji finansowych stanowi

istotne obciążenie wyników sektora bankowego. W tabeli 7.6 przedstawiono kwoty tego podatku w latach 2016-2020, rzeczywiste wartości ROE i ROA, wartości ROE i ROA oszacowane przy założeniu braku podatku bankowego, a także wartości stopy podatkowej płaconej efektywnie przez banki uwzględniającej podatek dochodowy i bankowy.

Tabela 7.6. Obciążenia z tytułu podatku bankowego i wartości wskaźników ROE i ROA dla polskiego sektora bankowego

Rok	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Wartość podatku bankowego (mld zł)	–	3,2	3,6	3,8	4,1	4,5
ROE	7,6%	8,3%	7,4%	6,4%	7,0%	0,4%
ROE*	7,6%	10,2%	9,4%	8,2%	9,0%	2,5%
ROA	0,71%	0,84%	0,78%	0,71%	0,74%	0,04%
ROA*	0,71%	1,04%	0,99%	0,91%	0,95%	0,25%
Stopa podatkowa uwzględniająca tylko podatek dochodowy	21,1%	24,1%	25,7%	28,4%	27,7%	81,5%
Stopa podatkowa uwzględniająca podatek bankowy i dochodowy	21,1%	35,4%	37,9%	40,3%	39,8%	90,2%
Stopa podatkowa*	21,1%	20,5%	21,5%	23,7%	23,1%	43%

Źródło: UKNF¹⁶⁹, obliczenia własne.

Uwaga: * – oszacowanie przy założeniu braku podatku bankowego (oszacowania ROE* i ROA* przy założeniu wypłacenia nadwyżkowego zysku netto o równowartości podatku bankowego w charakterze dywidendy (bez zwiększania kapitałów i sumy bilansowej).

Jak widać brak podatku bankowego powodowałby wyraźny wzrost rentowności kapitału własnego polskiego sektora bankowego (rzędu 2 punktów procentowych) oraz rentowności aktywów (rzędu 20 punktów bazowych). Przedstawione dane wskazują, że wprowadzenie podatku bankowego spowodowałoby drastyczny wzrost efektywnej stopy podatkowej płaconej przez polskie banki. Jej wartość osiągnęła poziom 40%¹⁷⁰, podczas gdy w przypadku braku podatku bankowego kształtowała się ona w roku 2015 na poziomie 21% i byłaby na zbliżonym poziomie w kolejnych latach. Taki poziom stopy podatkowej (20%-30%) jest zgodny z poziomem płaconym przez szereg największych europejskich banków (por. tabela 3.3).

W powiązaniu z opisaną wyżej *pułapką niskiej strukturalnej dostępności kredytowej*, wysokie obciążenia fiskalne będą w perspektywie kolejnych lat stanowić dodatkowy czynnik bezpośrednio hamujący akcję kredytową i wzrost rentowności sektora, co może spowodować jego pozostawanie w reżimie niskiej rentowności w dłuższym okresie. Dotyczy to zwłaszcza aktualnej sytuacji rynkowej – spadku stóp procentowych. Obniżenie marży odsetkowej o ok. 65 punktów

bazowych w okresie luty 2020 – grudzień 2021 spowodowało wzrost relacji między stawką podatku bankowego a marżą odsetkową z 13% do 16,5%. W obecnej sytuacji logicznym i pożądanym działaniem byłaby choćby zmiana sposobu konstrukcji podatku bankowego polegająca np. na:

- proporcjonalnej (w stosunku do obniżki stóp procentowych) obniżki stawki podatku,
- zwiększeniu sumy aktywów wolnych od podatku,
- zmniejszeniu podstawy opodatkowania o określone rodzaje kredytów np. kredyty inwestycyjne,

lub przynajmniej uznanie tego obciążenia za koszt uzyskania przychodu.

Problem mieszkaniowych kredytów walutowych – realne i bardzo poważne zagrożenie dla sektora bankowego

Przedstawione powyżej wnioski dotyczące dostępności kredytowej oraz prognozy dla sektora bankowego nie uwzględniają możliwych skutków rozwiązania problemu mieszkaniowych kredytów walutowych, które prawdopodobnie będzie miało miejsce w roku 2021. Jego konsekwencje, choć w momencie pisania tego raportu nie są dokładnie znane, będą miały bardzo istotne znaczenie dla większości banków i sektora

¹⁶⁹ Informacja na temat sytuacji sektora bankowego w 2020 r., UKNF, Warszawa, lipiec 2021 r., s. 10.

¹⁷⁰ Wartości stóp podatkowych dla roku 2020 są nietypowe i silnie zaburzone przez niski zysk sektora wynikający z dużych rezerw na ryzyko prawne utworzonych przez PKO BP.

jako całości. Koszty dla sektora bankowego mogą wynieść w skrajnym przypadku ponad 200 mld zł¹⁷¹. Zważywszy, że na koniec roku 2020 banki posiadały fundusze własne w wysokości ok. 220 mld zł, skutki w zakresie ograniczenia podaży kredytów mogą być dramatyczne w przypadku realizacji skrajnych scenariuszy. Zaprezentowane we wspomnianym Raporcie PAB Fundacji Warszawski Instytut Bankowości symulacje pokazują, że poniesienie kosztów w wysokości

35 mld zł – 45 mld zł związanych z rozwiązaniem problemu mieszkaniowych kredytów walutowych spowoduje obniżenie łącznego współczynnika kapitałowego do ok. 17,5%. Jest to jeszcze bezpieczny poziom, ale odpowiednio większe koszty będą powodować odpowiednio większe straty banków, w konsekwencji skutkując dużym uszczupleniem kapitałów własnych. Ostatecznie wpłynie to na znaczne ograniczenie dostępności do kredytów¹⁷².

¹⁷¹ Różne warianty rozwiązań i ich koszty zostały przedstawione we wspomnianym Raporcie Analitycznym w ramach PAB Fundacji Warszawski Instytut Bankowości „Wpływ czynników regulacyjnych i fiskalnych na wyniki finansowe banków w roku 2020, s. 31–32

¹⁷² Cały proces będzie rozłożony w czasie, w ramach którego rozstrzygane będą procesy sądowe i zawierane ewentualne ugody z klientami. W tym czasie banki będą też zapewne starały się odbudować kapitały własne.

Zakończenie

Celem raportu było poszukiwanie odpowiedzi na pytanie, czy w Polsce występuje zagrożenie *credit crunch*. Cel raportu był realizowany poprzez zdefiniowanie *credit crunch* oraz określenie jego przyczyn, warunków, oznak i skutków występowania. Aby ocenić zagrożenie występowania tego zjawiska w polskiej gospodarce odniesiono się do wstrząsów wywołanych ograniczaniem dostępności kredytu, generowanych przez sektor bankowy w innych krajach (Stany Zjednoczone, Chiny, Czechy, Niemcy, Włochy, Wielka Brytania). W badanych krajach, w okresie dobrej koniunktury gospodarczej następował wzrost poziomu zadłużenia. Okres ekspansji kredytowej zazwyczaj kończył się kryzysem finansowym, w postaci niepożądanego ograniczania akcji kredytowej i dostępności kredytów. Blokada rynku kredytowego wpływała negatywnie na aktywność gospodarczą. Aby ustalić, czy w Polsce występuje zjawisko *credit crunch*, przedstawiono i poddano ocenie czynniki kształtujące poziom, a także jakość kredytów udzielanych przez sektor bankowy w okresie 2004–2020. Działalność kredytowa banków rozwinęła się dynamicznie w okresie po 2004 roku, ze względu na wyraźną poprawę sytuacji makroekonomicznej po akcesie Polski do UE. Przyhamował tę dynamikę globalny kryzys finansowy z roku 2008, a od końca I kwartału 2020 r. mamy do czynienia z fazą spadkową, spowodowaną przez pandemię COVID-19. Należy także pamiętać, że decyzje przedsiębiorców o zaciąganiu długu, zwłaszcza średnio- i długoterminowego w postaci kredytów inwestycyjnych, są silnie uzależnione od samooceny przedsiębiorców pod kątem możliwości spłaty długu z zysków, osiąganych po wdrożeniu inwestycji. Popyt na kredyty inwestycyjne wzrasta więc w fazie wzrostowej cyklu koniunkturalnego i maleje w okresach spowolnienia gospodarczego i niepewności co do kształtowania się zewnętrznych warunków prowadzenia działalności przedsiębiorstw. Przedmiotem analiz w raporcie były kredyty nieobsługiwane (NPL) oraz negatywny wpływ strat kredytowych dla wyniku finansowego i bazy kapitałowej poszczególnych instytucji

udzielających kredytów, a także dla stabilności rynku bankowego i kredytowania działalności realnej sfery gospodarki. Jakość należności kredytowych jest silnie uwarunkowana przez rodzaj działalności gospodarczej prowadzonej przez kredytobiorców oraz skalę tej działalności.

Wnioski wynikające z przedstawionego w niniejszym raporcie materiału analitycznego dają podstawę do stwierdzenia, że zjawisko *credit crunch* w Polsce nie występuje. Przeprowadzone rozważania teoretyczne oraz analiza empiryczna działalności kredytowej w Polsce w perspektywie, w której znalazł się sektor bankowy, w ujęciu historycznym i w obliczu bieżących konsekwencji gospodarczych pandemii COVID-19 wykazały, że nie potwierdziły się obawy dotyczące załamania na rynku podaży kredytów. Sytuacja sektora bankowego w połowie roku 2021 wygląda dość optymistycznie w krótkim terminie (oprócz nierozwiązanej kwestii mieszkaniowych kredytów walutowych i związanych z nią konsekwencji), ale w perspektywie długoterminowej istotną rolę będzie odgrywać zdiagnozowana *pułapka niskiej strukturalnej dostępności kredytowej i chronicznie słabego ukredytowania polskiej gospodarki*. W połączeniu z niską rentownością sektora wynikającą głównie z wysokich obciążeń fiskalnych będzie to stanowić istotny czynnik hamujący rozwój sektora bankowego w Polsce. Będzie to miało konsekwencje dla sfery realnej utrudniając ekspansję gospodarki. Zmiana tego stanu wymaga istotnej rewizji i konsekwentnej realizacji strategii gospodarczej dla Polski poprzez intensyfikację i promowanie przedsięwzięć inwestycyjnych. Z drugiej strony pożądanym jest racjonalne (np. elastyczne w zależności od koniunktury gospodarczej) podejście do obciążeń fiskalnych sektora bankowego. Wzmocnienie tego sektora mogłoby skutkować zmniejszeniem awersji do ryzyka kredytowego i wzrostem podaży kredytów w reakcji na zwiększony popyt. Harmonijny rozwój sfery realnej i sektora bankowego jest jedynym sposobem na wyjście ze wspomnianej pułapki.

Bibliografia

- Agénor, P. R., Aizenman, J., and Hoffmaister, A. W. (2004). The credit crunch in East Asia: what can bank excess liquid assets tell us?. *Journal of International Money and Finance*, 23(1), 27–49.
- Aggelopoulos, E., Georgopoulos, A., (2017). Bank branch efficiency under environmental change: A bootstrap DEA on monthly profit and loss accounting statements of Greek retail branches. *European Journal of Operational Research*, 261(3), 1170–1188.
- Aktywność kredytowa sektora przedsiębiorstw niefinansowych w Polsce w okresie pandemii COVID-19. Wybrane zagadnienia, wrzesień 2020, (2020). Departament Analiz Ekonomicznych, Warszawa.
- Albulescu, C. T. (2009). Forecasting credit growth rate in Romania: from credit boom to credit crunch?. <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/16740/> (dostęp 17.04.2020).
- Alińska, A. (2011). Sieć bezpieczeństwa finansowego jako element stabilności funkcjonowania sektora bankowego. *Kwartalnik Kolegium Ekonomiczno-Społecznego „Studia i Prace”*, 8(4), 87-99.
- Andries, A., Capraru B., (2013). *Impact of Financial Liberalization on Banking Sectors Performance from Central and Eastern European Countries*, PLoS ONE 8(3): e59686.
- Barburski, J., (2005). Efektywność gospodarowania instytucji finansowych w świetle mikroekonomicznej teorii firm. *Bank i Kredyt* nr 2, s. 58–66.
- Barburski, J., (2010). Ekonometryczny pomiar efektywności ekonomicznej instytucji finansowych. Stochastyczny model graniczny kosztów, *Bank i Kredyt*, nr 41 (1), s. 31–56.
- Barone, G., De Blasio, G., & Mocetti, S. (2018). The real effects of credit crunch in the great recession: evidence from Italian provinces. *Regional Science and Urban Economics*, 70, 352–359.
- Barth, J., Lin, C., Ma, Y., Seade, J., Song, F., (2013). Do Bank Regulation, Supervision and Monitoring Enhance or Impede Bank Efficiency? *Journal of Banking & Finance*, 37, 2879–2892.
- Bartoletto, S., Chiarini, B., Marzano, E., & Piselli, P. (2019). Business cycles, credit cycles, and asymmetric effects of credit fluctuations: Evidence from Italy for the period of 1861–2013. *Journal of Macroeconomics*, 61, 103130. <https://doi.org/10.1016/j.jmacro.2019.103130> (dostęp 19.04.2021)
- Beck, T., Demirgüç-Kunt, A. S. L. I., & Maksimovic, V. (2005). Financial and legal constraints to growth: does firm size matter? *The journal of finance*, 60(1), 137–177.
- Berger, A. N., Udell, G. F. (1994). Did risk-based capital allocate bank credit and cause a “credit crunch” in the United States? *Journal of Money, Credit and Banking*, 26(3), 585-628.
- Berger, A.N., Humphrey, D.B., (1997). Efficiency of Financial Institutions: International Survey and Directions for Future Research. *European Journal of Operational Research*, 98, 175–212.
- Berger, A.N., Leusner, J.H., Mingo, J.J., (1997). The Efficiency of Bank Branches. *Journal of Monetary Economics*, 40 (1), 141–162.
- Bernanke, B. S., Lown, C. S., & Friedman, B. M. (1991). The credit crunch. *Brookings papers on economic activity*, 1991(2), 205-247.
- Bernanke, B., Gertler, M., Gilchrist, S. (1996). The financial a credit crunch accelerator and the flight to quality. *The review of economics and statistics*, 1-15.
- Biała księga kredytów frankowych w Polsce, Związek Banków Polskich, Warszawa, marzec 2015 r.
- Bijapur, M. (2010). Does monetary policy lose effectiveness during a credit crunch? *Economics Letters*, 106(1), 42–44.
- Bikker, J.A., (2004). *Competition and Efficiency in Unified European Banking Market*. Edward Elgar, Cheltenham, UK&Northampton, MA, USA.

- Boguszewski, P., (2016). *Dostępność finansowania przedsiębiorstw niefinansowych w Polsce*, Departament Stabilności Finansowej NBP, Warszawa.
- Borensztein E. and Lee J. W. (2002). Financial crisis and credit crunch in Korea: evidence from firm-level data, *Journal of Monetary Economics*, 49(4), 853–875.
- Brzoza-Brzezina, M., and Makarski, K. (2011). Credit crunch in a small open economy. *Journal of International Money and Finance*, 30(7), 1406–1428.
- Bumann, S., Hermes, N., & Lensink, R., (2013). Financial liberalization and economic growth: A meta-analysis. *Journal of International Money and Finance*, 33, 255–281. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0059686>.
- Bywalec, Cz., (2005). Metody pomiaru społecznej efektywności rozwoju gospodarczego. *Gospodarka Narodowa* nr 11, s. 21–32.
- Campello, M., Graham, J. R., and Harvey, C. R. (2010). The real effects of financial constraints: Evidence from a financial crisis. *Journal of Financial Economics*, 97(3), 470–487.
- Capiga, M., (2003). *Ocena działalności placówki operacyjnej banku: dylematy metodologiczne i praktyczne*. Wyd. Akademii Ekonomicznej w Katowicach, Katowice, s. 57–61.
- Capiga, M., (2009). *Determinanty i poziom efektywności działania banku*, [w:] J. Harasim (red.), *Konkurencyjność i efektywność działania banku – podejście zasobowe*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego, Katowice.
- Casu, B., Ferrari, A., & Zhao, T. (2013). Regulatory reform and productivity change in Indian banking. *Review of Economics and Statistics*, 95(3), 1066–1077.
- Chodorow-Reich, G. (2014). The employment effects of credit market disruptions: firm-level evidence from the 2008–2009 financial crisis, *Quarterly Journal of Economics*, 129, 1–59.
- Cingano, F., F. Manaresi and E. Sette (2013), Does credit crunch investments down? New evidence on the real effects of the bank-lending channel, *MOFIR working paper* 91.
- Czechowska I.D., Hajdys D., Stawska J., Zatoń W., Sikorski J., Raport *Konsekwencje zewnętrznych obciążeń regulacyjnych i fiskalnych dla potencjału akcji kredytowej banków*, Program Analityczno-Badawczy Fundacji Warszawski Instytut Bankowości, SYGN. WIB PAB 10/2020, Warszawa 2020.
- Czekaj J., Banasiak A., Nierodka A., Pawlonka T., Zatoń W., Lipiński C., Gałązka P., *Wpływ czynników regulacyjnych i fiskalnych na wyniki finansowe banków w I kwartale 2021 roku*, SYGN. WIB PAB 11/2021, Warszawa, czerwiec 2021 r.
- Czekaj, J., Olesky, P. (2020). *Zagrożenie credit crunch w Polsce w okresie Pandemii COVID-19*, Raport opracowany na zlecenie Programu Analityczno-Badawczego Fundacji Warszawski Instytut Bankowości, Sygn. WIB PAB 15/2000, Warszawa.
- Demertzis, M., Sapir, A., Tagliapietra, S., Wolff, G. B. (2020). *An effective economic response to the Coronavirus in Europe*. Bruegel Policy Contribution Issue n °6| March 2020 https://www.bruegel.org/wp-content/uploads/2020/03/PC062020_ECO-FIN_Coronavirus.pdf [dostęp: 08.12.2020].
- Demirguc-Kunt A., Laeven L., Levine R., (2004). Regulations, Market Structure, Institutions and the Cost of Financial Intermediation, “*Journal of Money, Credit, and Banking*”, Vol. 36, s. 593–622.
- Deng C., Liu T., Wu J., (2007), Efficiency analysis of China’s commercial banks based on DEA: Negative output investigation, *China-USA Business Review*, 6(2), 50–56.
- Desogus, M., Casu, E. (2020). What Are the Impacts of Credit Crunch on the Bank-Enterprise System? An Analysis Through Dynamic Modeling and an Italian Dataset. *Applied Mathematical Sciences*, 14(14), 679–703.
- Doing Business 2020*, World Bank Group, Washington, DC, 2020.
- Emrouznejad, A., & Yang, G. L., (2018). A survey and analysis of the first 40 years of scholarly literature in DEA: 1978–2016. *Socio-economic planning sciences*, 61, 4–8.
- Fan, P., Uchida, K. (2019). Credit crunch and timing of initial public offerings. *Pacific-Basin Finance Journal*, 53, 22–39.
- Farrell, M.J., (1957). The measurement of productive efficiency of production. *Journal of the Royal Statistical Society*, series A, 120 (III).
- Fethi, M.D., Pasiouras, F., (2010). Assessing Bank Efficiency and Performance with Operational

- Research and Artificial Intelligence Techniques: A Survey. *European Journal of Operational Research*, 204, 189–198.
- Fraser, D.R., Fraser, L.M., (1996). *Ocena działalności banku komercyjnego. Analiza finansowa*, Związek Banków Polskich, Warszawa.
- Gaiotti, E. (2013), Credit availability and investment: Lessons from the “great recession”, *European Economic Review*, 59, 212–227.
- Galati, G., Kakes, J., and Moessner, R. (2020). Effects of credit restrictions in the Netherlands and lessons for macroprudential policy, *BIS Working Papers* No 872, Monetary and Economic Department.
- Gertler, M. and S. Gilchrist (1994), Monetary policy, business cycles and the behaviour of small manufacturing firms, *Quarterly Journal of Economics*, 109, 309–340.
- Girardi, A., Ventura, M., & Margani, P. (2018). *An Indicator of Credit Crunch using Italian Business Surveys*. Parliamentary Budget Office, PBO, Rome, Italy, Italian National Institute of Statistics, ISTAT, Rome, Italy September 2018 Online at <https://mpira.ub.uni-muenchen.de/88839/> (dostęp 20.04.2021).
- Glass, J.C., McKillop, D.G., Rasaratnam, S., (2010). Irish Credit Unions: Investigating Performance Determinants and the Opportunity Cost of regulatory compliance. *Journal of Banking & Finance*, 34, 67–76.
- Global Economic Prospects*, Bank Światowy, styczeń 2021.
- Global Economic Prospects*, Bank Światowy, czerwiec 2021.
- Golany B., Storbeck J.E., (1999). A Data Envelopment Analysis of the operational efficiency of bank branches, *Interfaces*, 29(3), 14–26.
- Golędzinowski, P., (2009). Wpływ regulacji systemu bankowego na jego efektywność, *Materiały i Studia*, Zeszyt nr 235, NBP Warszawa.
- Gopalan, S., & Sasidharan, S., (2020). Financial liberalization and access to credit in emerging and developing economies: A firm-level empirical investigation. *Journal of Economics and Business*, 107, 105861.
- Grzeszak J., F. Leśniewicz, P. Śliwowski, I. Święcicki, (2020) *Pandemics. Zestaw narzędzi fiskalnych i monetarnych w dobie kryzysów*, Polski Instytut Ekonomiczny, Warszawa.
- Hale, G., Arteta, C. (2009). Currency crises and foreign credit in emerging markets: Credit crunch or demand effect?. *European Economic Review*, 53(7), 758–774. <https://doi.org/10.1016/j.euroeco-rev.2009.03.001>
- Halkos, G., Tzeremes, N., (2013). Estimating the Degree of Operating Efficiency Gains from a Potential Bank Merger and Acquisition: A DEA Bootstrapped Approach. *Journal of Banking & Finance*, 37, 1658–1688.
- Hancock, D., Wilcox, J. A. (1993). Has there been a “capital crunch” in banking? The effects on bank lending of real estate market conditions and bank capital shortfalls. *Journal of housing Economics*, 3(1), 31–50. <https://argomenti.ilsole24ore.com/parolechiave/credit-crunch.php>
- Hempell, H.S. and C.K. Sorensen (2010). The impact of supply constraints on bank lending in the Euro Area crisis induced crunching?, *ECB Working Paper Series* 1262.
- Henneberg, P., and C. L. Mann. (2020). Negative Real Rates—Central Bank Success or Stagflation Risk. Citi Research Economics, August 19.
- Henriques, I.C., Sobreiro, V.A., Kimura, H., & Mariano, E. B., (2020). Two-stage DEA in banks: Terminological controversies and future directions. *Expert systems with applications*, 113632.
- https://ec.europa.eu/growth/access-to-finance/data-surveys_en
- <https://taxtracker.eu/bank-profiles> dostęp 22.07.2021
- <https://www.heritage.org/index/about>   dostęp 22.07.2021
- Iwanicz-Drozdowska, M., (1999). *Metody oceny działalności banku*, Poltext, Warszawa.
- Iyer, R., Peydró, J. L., da-Rocha-Lopes, S., Schoar, A. (2014). Interbank liquidity crunch and the firm credit crunch: Evidence from the 2007–2009 crisis. *The Review of Financial Studies*, 27(1), 347–372.
- Jaworski, W. L., Zawadzka Z., (2006). *Bankowość*. Wyd. Poltext, Warszawa.
- Jordà, O., S. R. Singh, and A. M. Taylor. (2020). Longer-Run Economic Consequences of Pandemics.

- Working Paper 2020-09, *Federal Reserve Bank of San Francisco*.
- Karkowska, R., Pruszyńska, M., (2018). Rentowność europejskiego sektora bankowego w kontekście procesów globalizacji i liberalizacji finansowej. *Studia Ekonomiczne, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach*, nr 356, 47–53.
- Kenjegalieva, K.A., Simper, R., Weyman-Jones, T.G., (2009). Efficiency of Transition Banks: Inter-Country Banking Industry Trends. *Applied Financial Economics*, 19, 1531–1546.
- Kisielewska M., Kozuń-Cieślak G., (2007). Pojęcie i pomiar efektywności – studia literaturowe. [w:] Zarządzanie finansami firm – teoria i praktyka. Red. Pluta W. *Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu* nr 152, s. 295–301.
- Kitching J., Smallbone D., Xheneti M. (2009) *Have UK small enterprises been victims of the 'credit crunch'?*. Small Business Research Centre. Kingston University. Paper to be presented at the XXIII RENT conference, Budapest, November 19-20.
- Köhler Ulbrich, P., Hempell, H. S., & Scopel, S. (2016). The euro area bank lending survey. *ECB Occasional Paper*, (179).
- Kopiński, A., (2008). *Analiza finansowa banku*, PWE, Warszawa.
- Kopiński, A., Porębski, D., (2015). Próba oceny efektywności banków komercyjnych za pomocą metody DEA, *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, Lublin – Polonia* vol. XLIX, 4 SECTIO H.
- Kopiński, A., Porębski, D., (2018). Próba oceny efektywności banków komercyjnych z uwzględnieniem dynamiki ich rentowności. *Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia*, 92, 83–94.
- Kose, M. A., P. Nagle, F. Ohnsorge, and N. Sugawara. 2020. *Global Waves of Debt: Causes and Consequences*. Washington, DC: World Bank.
- KPMG (2012), *Bank Levies – comparison of certain jurisdictions*, Edition IX, June 2012.
- Krajewski, P. (2019), Dekompozycja oddziaływania wydatków rządowych na PKB w Polsce, *Ekonomista* nr 3.
- Kudła, J., (2001). *Struktury organizacyjne banków komercyjnych*, Twigger, Warszawa.
- Kudła, J., (2017). Zmiany efektywności banków w Rosji po wprowadzeniu międzynarodowych sankcji w 2014 r, *Bank i Kredyt* 48(1).
- Kulawik, J., Józwiak, W., (2007). *Analiza efektywności gospodarowania i funkcjonowania przedsiębiorstw rolniczych powstałych na bazie majątku skarbu państwa*, Wydawnictwo IERIGŻ – PIB, Warszawa.
- Kurowski, L., (2006). *Efektywność i opłacalność gospodarowania w okresie transformacji*. [w:] *Efektywność źródłem bogactwa narodów*. Red. Dudycz T. SWSPiZ w Łodzi, Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu, Łódź-Wrocław.
- Lin K., Doan A., Doong S., (2016). Changes in Ownership Structure and Bank Efficiency in Asian Developing Countries: The Role of Financial Freedom, *"International Review of Economics and Finance"* May, Vol. 43, s. 19–34.
- Lisowski, M., (2014). Metoda Data Envelopment analysis (DEA) w ocenie efektywności podmiotów, *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, nr 343.
- Mankowska, R. (2019). Credit crunch, spread i rating we włoskim języku ekonomii i finansów. *Linguistische Treffen in Wrocław*, 15(1), 323.
- Marcinkowska, M., (2007). *Ocena działalności instytucji finansowych*, Difin, Warszawa.
- Martysz, C., Bartlewski B. (2018). Podatek bankowy – koncepcja europejska i studium przypadków wybranych krajów UE, *Studia BAS*, nr 1 (53), s. 101–133.
- Marzec, J., Osiewalski, J., (1997). Pomiar efektywności kosztowej banków: zarys metodologii, *Folia Oeconomica Cracoviensia*, vol. 39-40, s. 65–81.
- Mastalerz, A., (2017). Zastosowanie metody DEA do oceny efektywności wybranych banków w Polsce, *Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia* nr 4(88), cz. 1.
- Miller, T., Kim A.B., Roberts, J. M., (2021). *2021 Index of Economic Freedom*, The Heritage Foundation, Washington.
- Minsky, H. P. (1992). The financial instability hypothesis. *The Jerome Levy Economics Institute Working Paper*, (74).
- Mizen, P. (2008). *The credit crunch of 2007-2008: a discussion of the background, market reactions, and*

- policy responses. Federal Reserve Bank of St. Louis Review, 90(September/October 2008).
- Mohd Noor, N.H.H., Bakri, M.H., Wan yusof, w. Y.R., Mohd Noor, N.R.A., & Zainal, N., (2020). The impact of the bank regulation and supervision on the efficiency of Islamic Banks. *The Journal of Asian Finance, Economics, and Business*, 7(11), 747–757
- Mukherjee, P., Roy Chowdhury, S., & Bhattacharya, P., (2021). Does financial liberalization lead to financial development? Evidence from emerging economies. *The Journal of International Trade & Economic Development*, 1–25.
- Nehls, H., Schmidt, T. (2003). *Credit crunch in Germany?* (No. 6). RWI Discussion Papers. https://www.econstor.eu/bitstream/10419/18557/1/DP_03_006.pdf (dostęp 15.04.2021).
- Nguyen, H., & Qian, R. (2014). Demand collapse or credit crunch to firms? Evidence from the World Bank's financial crisis survey in Eastern Europe. *Journal of International Money and Finance*, 47, 125–144.
- Norman, J., Bar-Yam, Y., & Taleb, N. N. (2020). Systemic risk of pandemic via novel pathogens–Coronavirus: A note. *New England Complex Systems Institute* (January 26, 2020).
- Nowak, A. K., Matuszczyk, A., (2012). Wykorzystanie metody DEA do oceny efektywności banków komercyjnych, *Bezpieczny Bank*, 1 (46).
- Osbert-Pociecha, G., (2006). *Próba konceptualizacji efektywności organizacji z wykorzystaniem Mind-Mappingu*. [w:] *Efektywność źródłem bogactwa narodów*. Red. Dudycz T. Społeczna Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości i Zarządzania w Łodzi, Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu, Łódź-Wrocław.
- Pakiet Impulsów Nadzorczych na rzecz Bezpieczeństwa i Rozwoju*, KNF, marzec 2020 r. za: https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/Pakiet_Impulsow_Nadzorczych_na_rzecz_Bezpieczenstwa_i_Rozwoju_69277.pdf
- Parlament Europejski – Aktualności: <https://www.europarl.europa.eu/news/pl/headlines/economy/20200513STO79012/koronawirus-plan-ue-na-ozwienie-gospodarki> (dostęp: 31.01.2021).
- Pasewicz, W., Świtłyk M., (2010). Zastosowanie DEA do oceny efektywności technicznej działalności dydaktycznej uczelni publicznych w 2005 roku, *Folia Pomeranae Universitatis Technologiae Stetensis, Oeconomica* 280 (59).
- Pawłowska, B., (2007). Nieparametryczna a tradycyjna analiza efektywności banków komercyjnych, *Studia i Prace kolegium zarządzania i Finansów*, Zeszyt Naukowy 81, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie.
- Pawłowska, M., (2003). Wpływ zmian w strukturze polskiego sektora bankowego na jego efektywność w latach 1997–2002 (podejście nieparametryczne), *Bank i Kredyt*, 34(11–12), 51–65
- Pawłowska, M., Kozak, S., (2008). Przystąpienie Polski do strefy euro. Efektywność, poziom konkurencji oraz wyniki polskiego sektora finansowego, *Materiały i studia*, Zeszyt nr 228, NBP Warszawa.
- Pazarbasioglu, C. (1996). *A credit crunch? A case study of Finland in the aftermath of the banking crisis*. International Monetary Fund, Working Paper, 96/135.
- Perek, A., (2014). Wykorzystanie metody DEA do oceny banków spółdzielczych w Polsce, *„Economics and Management”*, 6(3).
- PwC (2013), Proposed bank levies – update, May 2013.
- PWC, <https://www.pwc.pl/pl/pdf-nf/2020/formy-do-finansowania-dla-firm.pdf> (dostęp: 21.12.2020 r.) oraz *Tarcza 4.0 z podpisem prezydenta RP*, z dnia 23.06.2020 r. [za:] <https://www.gov.pl/web/rozwoj-praca-technologie/tarcza-40-z-podpisem-prezydenta-rp2> (dostęp: 21.12.2020 r.)
- Raport „Efekty Programu gwarancji Biznesmax z dotacją” grudzień 2020 r. https://www.bgk.pl/files/public/Grafika/Aktualnosci/Biznesmax/Raport_Biznesmax_2020.pdf (dostęp: 25.04.2021).
- Raport o stabilności systemu finansowego, Wydanie specjalne: skutki pandemii COVID-19*, NBP, czerwiec 2020r.
- Raport o stabilności systemu finansowego, Ocena skutków pandemii COVID-19*, grudzień 2020, Departament Stabilności Finansowej Warszawa, 2020.
- Rekomendacja S dotycząca praktyk w zakresie ekspozycji kredytowych zabezpieczonych hipotecznie, Komisja Nadzoru Bankowego, Warszawa 2006.

- Režňáková, L., & Kapounek, S. (2015). Is There a Credit Crunch in the Czech Republic?. *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis*, 63(3), 995–1003. <http://dx.doi.org/10.11118/actaun201563030995>
- Rheinisch-Westfälisches Institut für Wirtschaftsforschung (RWI), Essen, <http://dx.doi.org/10.4419/86788415>
- Roy, S., & Kemme, D. M., (2020). The run-up to the global financial crisis: A longer historical view of financial liberalization, capital inflows, and asset bubbles. *International Review of Financial Analysis*, 69, 101377.
- Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 16 grudnia 2008 r. w sprawie zasad tworzenia rezerw na ryzyko związane z działalnością banków (Dz.U. z 2019 r., poz. 520 z późn. zm.).
- Rozporządzenie Rady Ministrów z 26 lutego 2021 r. w sprawie wsparcia uczestników obrotu gospodarczego poszkodowanych wskutek pandemii COVID-19 (Dz.U. z 2021 r. poz. 371).
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 16 kwietnia 2021 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie wsparcia uczestników obrotu gospodarczego poszkodowanych wskutek pandemii COVID-19, (Dz. U. z 2021 r. poz. 713).
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 19 stycznia 2021 r. w sprawie wsparcia uczestników obrotu gospodarczego poszkodowanych wskutek pandemii COVID-19, (Dz. U. z 2021 r. poz. 152).
- Rozwój system finansowego w Polsce w 2019, NBP, Warszawa 2020.
- Rybicki, W., (2005). O wielostronności, relatywizmie i złożoności kategorii efektywności. [w:] Efektywność – rozważania nad istotą i pomiarem. *Prace naukowe AE we Wrocławiu*. Wyd. AE we Wrocławiu, Wrocław 2005.
- Schaffnit, C., Rosen, D., & Paradi, J. C., (1997). Best practice analysis of bank branches: an application of DEA in a large Canadian bank. *European Journal of operational research*, 98(2), 269-289.
- Schmidt, T., & Zwick, L. (2012). In search for a credit crunch in Germany. *Ruhr Economic Paper*, (361).
- Sealey, C.W., Lindley J.T., (1977), Inputs, Outputs and a Theory of Productions and Cost at Depository Financial Institutions, *Journal of Finance*, 32, 1251–1266.
- Silva, A. (2011). Financial constraints and exports: evidence from Portuguese manufacturing firms. *International Journal of Economic Sciences and Applied Research*, 4(3), 7–19.
- Siudek, T., Drabarczyk K., (2015). Wzrost i rozwój gospodarczy a efektywność finansowa banków komercyjnych w krajach Unii Europejskiej. *Problems of World Agriculture/Problemy Rolnictwa Światowego*, 15(1827-2016-147683), 128–139.
- Solarz J.K., K. Waliszewski, (2020). *Całościowe zarządzanie ryzykiem systemowym. Pandemia COVID-19*, edu-Libri, Kraków-Legionowo.
- Stawska J., (2010). *Normy ostrożnościowe oraz działania antykryzysowe instytucji bezpieczeństwa finansowego a aktywność kredytowa banków*, [w:] red. J.L. Bednarczyk, *Finansowe determinanty wzrostu w gospodarce globalnej*, Wydawnictwo Fachowe CeDeWu.pl, Warszawa, s. 195–206.
- Stępień, K., (2015). Dylematy pomiaru efektywności banków, *Zarządzanie finansami i rachunkowość* nr 3(2), s. 87–98.
- Stola, E., (2010). Efektywność banków komercyjnych a ograniczenia działalności kredytowej, *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin–Polonia Sectio H*, vol. XLIV, 2, s. 231–239.
- Studzińska, E. A., (2012). Metody pomiaru efektywności banków, *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu Research Papers of Wrocław University of Economics* nr 264.
- Svitalkova, Z., (2014). Comparison and evaluation of bank efficiency in selected countries in EU. *Procedia Economics and Finance*, 12, 644–653.
- Sytuacja na rynku kredytowym Wyniki ankiety do przewodniczących komitetów kredytowych II kwartał 2021, Departament Stabilności Finansowej, Warszawa 2021.
- Tahir I.M., Terengganu K., Bakar N.M.A., Haron S., Lumpur K., (2009). Evaluating efficiency of Malaysian banks using Data Envelopment Analysis, *International Journal of Business*, 4(8), 96–106.
- Udell G. (2009). How will a credit crunch affect small business finance?, *Federal Reserve Bank of San Francisco Economic Letter*, 2009–09.
- Ustawa z dnia 5 sierpnia 2015 r. o nadzorze makroostrożnościowym, (Dz.U. z 2021 r. poz. 140, 680).

- Ustawa z dnia 17 września 2020 r. o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw, (Dz.U. z 2020 r. poz. 1639).
- Ustawa z dnia 9 grudnia 2020 r. o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw, (Dz.U. z 2020 r. poz. 2255).
- Waliszewski, K., Solarz, J. K. (2020). Pandemia czy wojna pokoleń? *Finanse i Prawo Finansowe*, (2 (26)).
- Wędzki, D., (2009). *Analiza wskaźnikowa sprawozdania finansowego*. Tom 2. Wskaźniki finansowe, Wolters Kluwer Polska, Kraków.
- Węgrzyńska, M., (2006). *Pomiar i prezentacja efektywności ekologicznej działań proekologicznych*. [w:] *Efektywność źródłem bogactwa narodów*. Red. Dudydz T. SWSPiZ w Łodzi, Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu, Łódź-Wrocław.
- Westermann, F. (2003). The Credit Crunch: A Comparison of Germany and Japan. *CESifo forum*, p. 36–41.
- Zalecenie ERRS z dnia 4 kwietnia 2013 r. w sprawie celów pośrednich i instrumentów polityki makroostrożnościowej (ERRS/2013/1).
- Zaleska M., red. (2018), *Świat bankowości*, Wyd. DIFIN, Warszawa.
- Zavhorodniy, V., Kudła, J., (2017). Zmiany efektywności banków w Rosji po wprowadzeniu międzynarodowych sankcji w 2014 r, *Bank i Kredyt* 48(1), 2, 97–118.
- Zdzienicka, A. (2011). A re-assessment of credit development in European transition economies. *Economie Internationale*, (4), 33–51. <https://www.cairn.info/revue-economie-internationale-2011-4-page-33.htm>
- Zhang, D. (2020). Do credit squeezes influence firm survival? An empirical investigation of China. *Economic Systems*, 44(3), 100790. <https://doi.org/10.1016/j.ecosys.2020.100790> (dostęp 15.04.2021).
- Zygierewicz, M. (2019). *Regulacje ostrożnościowe krajowe oraz sposób implementacji przepisów unijnych do polskiego systemu prawnego w zakresie regulacji ostrożnościowych*, [w:] *Polityka państwa wobec sektora bankowego w Polsce. Konsekwencje sektorowe i makroekonomiczne*, red. Kurkliński L., Lepczyński B., Alterum Ośrodek Badań i Analiz Systemu Finansowego.
- Źródła danych statystycznych:**
- Dane statystyczne – Komisja Nadzoru Finansowego (knf.gov.pl), pliki „Dane miesięczne sektora bankowego...”.
- https://www.nbp.pl/home.aspx?f=/statystyka/pieniezna_i_bankowa/naleznosci.html, plik *dane_sektora_bankowego.xls*
- https://www.nbp.pl/home.aspx?f=/statystyka/pieniezna_i_bankowa/nal_zobow.html, plik *NALEZ_ZOBOW_BANKI.xlsx*
- EBA Risk Dashboard, Q2 2020
- FRED, Federal Reserve Bank of St. Louis; <https://fred.stlouisfed.org/series/EPUFISCAL>, April 22, 2021. Economic Research. FRED Economic Data: <https://fred.stlouisfed.org/>;
- UKNF, Informacja o sytuacji banków spółdzielczych i zrzeszających po I kwartale 2020 r., Warszawa wrzesień 2020 r., s. 10.
- Transparency International EU: <https://taxtracker.eu/bank-profiles> (dostęp: 26.07.2021).
- Tax Foundation: <https://taxfoundation.org/bank-taxes-in-europe-2021/> (dostęp: 26.07.2021).

Raport przygotowany na zlecenie Fundacji
Warszawski Instytut Bankowości

PROGRAM
ANALITYCZNO
BADAWCZY